

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ACİL DURUM VE AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

BEDENSEL ENGELLİLERİN DEPREM AFETİ İLE

BAŞ ETME STRATEJİLERİ: BİTLİS İLİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOĞAN AKARSLAN

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi MEHMET SALİH ÖKTEN

AĞUSTOS 2025

BİTLİS

T.C
BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ACİL DURUM VE AFET YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**BEDENSEL ENGELLİLERİN DEPREM AFETİ İLE
BAŞ ETME STRATEJİLERİ: BİTLİS İLİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DOĞAN AKARSLAN

ORCID:0000-0001-7990-9767

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi MEHMET SALİH ÖKTEN

AĞUSTOS 2025

BİTLİS

T.C.
BITLİS EREN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI
ETİK BEYANI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “Bedensel Engellilerin Deprem Afeti İle Baş Etme Stratejileri: Bitlis İli Örneği” başlıklı tezde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı; bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 01/08/2025

Doğan AKARSLAN

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ YAZIM KILAVUZU UYGUNLUK BEYANI

“Bedensel Engellilerin Deprem Afeti İle Baş Etme Stratejileri: Bitlis İli Örneği” başlıklı yüksek lisans tezi Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır. 01/08/2025

Tezi Hazırlayan

İmza

Doğan AKARSLAN

Danışman

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih ÖKTEN

Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı Başkanı

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Sebahattin KOÇ

T.C.

BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAY SAYFASI

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı öğrencisi Doğan Akarslan tarafından hazırlanan “Bedensel Engellilerin Deprem Afeti İle Baş Etme Stratejileri: Bitlis İli Örneği” adlı Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 01/08/2025 tarihinde yapılmış ve tezin oy birliği ile kabul edilmesine karar verilmiştir.

JÜRİ:

İMZA:

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih ÖKTEN

.....

(Bitlis Eren Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Celal İNCE

.....

(Bitlis Eren Üniversitesi)

Üye: Doç. Dr. Mehmet TAN

.....

(Siirt Üniversitesi)

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla jüri tarafından kabul edilmiş bu çalışmanın yüksek lisans olarak kabulü onaylanmıştır.

....../....../2025

Prof. Dr. Mehmet Bakır ŞENGÜL

Enstitü Müdür V.

T.C

Bitlis Eren Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Acil Durum ve Afet Yönetimi Anabilim Dalı

BEDENSEL ENGELLİLERİN DEPREM AFETİ İLE

BAŞ ETME STRATEJİLERİ: BİTLİS İLİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Doğan AKARSLAN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih ÖKTEN

Ağustos 2025

ÖZET

Bedensel engellilerin deprem afeti ile baş etme stratejileri, toplumun diğer bireyleri baz alındığında farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkları şekillendiren de bazı faktörler bulunmaktadır. Bu çalışma, afet olgusunun ve depremin temel niteliklerinin yanı sıra engellilik bağlamını ele alarak, Bitlis ilinde yaşayan bedensel engelli bireylerin deprem karşısında geliştirdikleri baş etme stratejilerini irdelemektedir. Araştırma sürecinde, bireylerin afetlere ilişkin risk algıları, hazırlık düzeyleri, deprem anında ve sonrasında karşılaştıkları güçlükler, yaşadıkları psikolojik etkiler ile toplumsal ve kültürel etmenlerin rolü incelenmiştir. Elde edilen veriler ışığında, mevcut durumun anlaşılmasına katkı sunacak değerlendirmeler yapılmış ve geleceğe yönelik iyileştirme önerileri geliştirilmiştir.

Etkili ve adil bir afet yönetim politikası oluşturmak isteyen bir toplum yapılanmasının neleri göz önünde bulundurması gerektiğini göstermekte olan bu çalışma tüm bu sürece etken psikolojik, sosyolojik ve fiziksel etmenleri gözler önüne sermektedir.

Araştırma sürecinde bedensel engelliler ve depreme dair literatür araştırmaları yapılmış olup baş etme süreçlerine dair de bir takım incelemeler yapılmıştır. Çalışma nitel araştırma yaklaşımına dayalı olarak yapılandırılmış ve fenomenolojik desen

kullanılarak yürütülmüştür. Bitlis İlinde yaşayan 27 katılımcıdan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak bir takım bulgular elde edilmiştir.

Çalışma sonuç olarak göstermiştir ki, baş etme stratejileri temel olarak duygusal ve fiziksel olarak şekillenmiştir. Dini baş etme stratejileri uzun süreli etkinlik göstermese de ilk başvuru strateji tipi olmuştur. Bununla beraber problem odaklı baş etme stratejileri de etkin olarak kullanılan diğer bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal yapı, afet yönetimi politikaları ve yerel yönetimlerin desteği bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Bilinçlendirici eğitimler, afet senaryolarına dayalı uygulamalı tatbikatlar, fiziksel mekânların erişilebilir hâle getirilmesi ve duygusal-sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi, bedensel engellilerin afetlere dirençli bir birey olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından temel gerekliliklerdir.

Anahtar Kelimeler: Bedensel engelli, deprem, baş etme, Bitlis ili, afet yönetimi

Republic of Türkiye
Bitlis Eren University Graduate School
Department of Emergency and Disaster Management
PHYSICALLY DISABLED PEOPLE WITH THE EARTHQUAKE
DISASTER
COPING STRATEGIES: THE CASE OF BITLIS PROVINCE
Master's Thesis

Doğın AKARSLAN

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Salih ÖKTEN

August 2025

ABSTRACT

The coping strategies of individuals with physical disabilities during earthquakes differ from other members of society. There are some factors which shapes differences. This study scrutinizes coping strategies developed by physically disabled individuals in Bitlis in the face of earthquakes, considering the basic characteristics of the disaster phenomenon and earthquake besides disability context. During research process, individuals' risk perceptions regarding disasters, preparedness levels, difficulties they encountered during and after earthquake, psychological effects they experienced and role of social and cultural factors were examined. In the light of the data obtained, evaluations were made to contribute to understanding of current situation and suggestions for future improvement were developed.

. This study showing what a social structure that wants to create an effective and fair disaster management policy should take into consideration, reveals the psychological, sociological and physical factors that affect this process.

During the research process, literature research on people with physical disabilities and earthquakes was conducted and some studies on coping processes were made. The study was structured based on a qualitative research approach and conducted using a phenomenological design. Some findings were obtained using a semi-structured

interview form involving 27 participants in Bitlis. The findings were discussed and analyzed in light of the research questions.

The study concluded that coping strategies were mainly shaped by emotional and physical factors. Although religious coping strategies were not effective in the long term, they were the first strategy type consulted. Nevertheless, problem focused coping strategies also appear to be another strategy used effectively. Social structure, disaster management policies and support of local governments are integral part of process. Awareness-raising training, practical exercises based on disaster scenarios, making physical spaces accessible and strengthening emotional-social support systems are basic requirements for people with physical disability to continue their lives as disaster-resistant individuals.

Keywords: Physical disability, earthquake, coping, Bitlis province, disaster management

TEŞEKKÜR

Bir hayli uzun süren ve kıymeti çok bu araştırma süreci boyunca katlandığım bütün zorluklara, çektiğim bütün sıkıntılara benimle birlikte göğüs geren herkese teşekkür etmem gerektiğinin farkındayım. Bu teşekkürleri sürecin başından itibaren ele almak istiyorum. Bu süreç için her anı benimle yaşayanlar hariç!

İlk olarak sürecin başlangıcında yanımda yer alan **Rahmetullah AKDENİZ** kardeşime, yine tüm süreç boyunca yanımda olan **Muhacir PARLAR, Mervan YILMAZ** ve **Onur GÜLELÇİN** kardeşlerime teşekkürlerimi sunuyorum. Tüm süreç boyunca iş yerindeki yükümü hafifleten başta amirleim olmak üzere tüm mesai arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum. Yine bu süreçte tanıştığım tüm **sınıf arkadaşlarıma** teşekkürlerimi sunuyorum. Ders süreçleri boyunca engin tecrübelerini samimiyetle aktaran tüm **hocalarıma** teşekkürlerimi sunuyorum. Tez aşamasında sahada işimi kolaylaştıran **fizyoterapist ve eğitimci** tüm arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu bölümde danışmanım olarak tanıştığım ilk andan sürecin sonuna kadar her manada süreci yöneten, donanımlarını benim donanımlı olmam için harcayan, eğitimci kimliğini merhameti ve sabrı ile birleştiren ve tez ile ilgili her başlıkta bana yardımcı olan **Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Salih ÖKTEN** hocama teşekkürlerimi sunuyorum.

Mevcudiyetini bana harcayan, dünya hayatının zorluklarını benim yaşamımı kolaylaştırmak için sırtına yükleyen ve beni ben yapan Babam **Cevdet AKARSLAN** ve Annem **Keziban AKARSLAN** başta olmak üzere çekirdek ailemin biricik fertlerine teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, hayatımı onsuz düşünemediğim, kendimi onda bulduğum ve bu dünya hayatında onunla tamamlandığımı hissettiğim, süreç boyunca düştüğüm her anda yanımda olan ve elimden tutan, bilgi ve birikimlerinden her daim faydalandığım ve o olmazsa bu tez olmazdı dediğim Eşim **Özlem AKARSLAN** hanımefendiye en özel ve en kıymetli teşekkürümü sunuyorum. Ayrıca bu çalışmayı henüz dünyaya gelmese de, tüm süreçleri bizimle beraber yaşadığını bildiğimiz ve dört gözle kucağımıza almak için gün saydığımız oğlumuz **Hamza Daif AKARSLAN**'a atfediyorum.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
TEŞEKKÜR	V
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	VI
ÇİZELGELER DİZİNİ	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ	X
1.GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	2
2.1. Afet Nedir?	2
2.2. Afetlerde Tehlike ve Risk Kavramı	3
2.3. Afet Türleri	4
2.4. Deprem	4
2.5. Türkiye ve Deprem.....	5
2.6. Baş Etme Stratejisi	7
2.7. Engellilik ve Sınıflandırması	8
2.8. Bedensel Engellilik ve Sosyolojik Bakış.....	9
2.9. Afet Yönetimi ve Risk Analizi	10
2.10. Bedensel Engelliler ve Deprem.....	11
2.11. Deprem Süresince Bedensel Engellilerin Karşılaştığı Problemler.....	13
2.12. Deprem Afetine Hazırlık Sürecinde Bedensel Engelliler	14
2.13. Deprem Süresince Bedensel Engelliler için Erişilebilirlik.....	17
2.14. Aile Faktörü ve Üstlendiği Roller	18
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	20
3.1. Araştırmanın Genel Çerçevesi	20

3.2. Araştırmanın Amacı.....	21
3.3. Araştırmanın Önemi	21
3.4. Araştırma Soruları	21
3.5. Sınırlılıklar	22
3.6. Araştırma Yöntemi ve Deseni	22
3.7. Veri Toplama Süreci	23
3.8. Örneklem.....	23
3.9. Veri Analizi Yöntemi.....	26
3.9.1. Veriye Aşinalık.....	26
3.9.2. Açık Kodlama.....	26
3.9.3. Tema Oluşturma	27
3.9.4. Tema Gözden Geçirme	27
3.9.5. Tema Tanımlama ve Adlandırma	27
3.9.6. Raporlama	27
3.10. Güvenilirlik ve Geçerlik.....	28
4.BULGULAR	28
4.1. Deprem Risk Algısı & Duygusal Etki	28
4.2. Deprem Deneyimleri, Duygular ve Öğrenilmiş Davranışlar	32
4.3. Deprem Risk Faktörleri ve Engellilere Özgü Kırılganlık.....	35
4.4. Depreme Hazırlık Eğitimi ve Bilgilendirme Durumu	37
4.5. Deprem Hazırlık Durumu ve Stratejileri	39
4.6. Depremle İlgili Duygusal ve Bilişsel Tepkiler	41
4.7. Başa Çıkma Stratejileri ve Destek Kaynakları.....	44
4.8. Deprem Sürecinde İhtiyaç Karşılama Deneyimleri	47
4.9. Toplumsal ve Kurumsal Tutumlar	49
4.10. Deprem Anı/Sonrası Hizmet Erişimi Zorlukları	52
4.11. Afet Yönetimi ve Engelli Haklarına Dair Yasal Düzenlemeler	55

4.12. Bedensel Engellilerin Deprem Süreçlerinde Daha İyi Desteklenmesine Yönelik Öneriler	58
4.13. Bedensel Engellilerin Deprem Afeti Karşısında Öncelikli Beklentileri.....	60
5. TARTIŞMA	63
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	72
KAYNAKLAR	76

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1. Katılımcılara İlişkin Sosyodemografik Değişkenler	25
Çizelge 2. Deprem Risk Algısı & Duygusal Etki Ana Teması ve Kodlamalar	28
Çizelge 3. Deprem Deneyimleri, Duygular ve Öğrenilmiş Davranışlar Ana teması ve Kodlamalar	32
Çizelge 4. Deprem Risk Faktörleri ve Engellilere Özgü Kırılganlık Ana Teması ve Kodlamaları	35
Çizelge 5. Depreme Hazırlık Eğitimi ve Bilgilendirme Durumu Ana Teması ve Kodlamaları	37
Çizelge 6. Deprem Hazırlık Durumu ve Stratejileri Ana Teması ve Kodlamaları	39
Çizelge 7. Depremle İlgili Duygusal ve Bilişsel Tepkiler Ana Teması ve Kodlamaları ...	41
Çizelge 8. Başa Çıkma Stratejileri ve Destek Kaynakları Ana Teması ve Kodlamaları ...	44
Çizelge 9. Deprem Sürecinde İhtiyaç Karşılama Deneyimleri Ana Teması ve Kodlamaları	47
Çizelge 10. Toplumsal ve Kurumsal Tutumlar (Önyargı & Destek Algısı) Ana Teması ve Kodlamaları	49
Çizelge 11. Deprem Anı/Sonrası Hizmet Erişimi Zorlukları Ana Teması ve Kodlamaları	52
Çizelge 12. Afet Yönetimi ve Engelli Haklarına Dair Yasal Düzenlemeler Ana Teması ve Kodlamaları	55
Çizelge 13. Bedensel Engellilerin Deprem Süreçlerinde Daha İyi Desteklenmesine Yönelik Öneriler Ana Teması ve Kodlamaları	58
Çizelge 14. Bedensel Engellilerin Deprem Afeti Karşısında Öncelikli Beklentileri Ana Teması ve Kodlamaları	60

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.5.1. Türkiye deprem tehlike haritalarının yıllara göre değişimleri (AFAD, 2018)	6
Şekil 2.5.2. Türkiye’deki deprem bölgelerinin dağılımı (Karma Bilgi, 2012)	6

1.GİRİŞ

Tarih boyunca toplumun kaçamayacağı risklerden biri olan afet günümüzde de insanlığın en büyük sorunlarından biridir. Esasen bakıldığında afet, insanlığı ve doğayı olumsuz manada etkileyen, ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan doğal yahut insan kaynaklı olaylardır (Varol & Gültekin, 2016). Yine bununla beraber afetler eşine rastlanmayan sorunlar ortaya çıkaran ve insanlığı zorlayıcı durumlara sokan olaylardır (Geale, 2012).

İster insan kaynaklı ister doğal yollarla olsun afetler yıkıcı etkileri bakımından toplumlar adına büyük felaketlere yol açmaktadır. Nitekim küresel manada olduğu gibi ülkemizde de bu afetler içerisinde en sık karşılaşılan afet türü %64'lük oransal çoğunlukla deprem afetidir (Türk, 2022). Çok yakın bir geçmişte asrın felaketi olarak adlandırılan ve Kahramanmaraş merkezli 10 büyük ilin etkilendiği sonucunda da 50 bin kişinin yaşamını yitirdiği “Maraş Depremi”de ülkemizin bu konuda ne kadar büyük bir tehdit altında olduğunun en büyük örneğidir.

Kuzey Anadolu, Batı Anadolu ve Doğu Anadolu Fay Hatları ile çevrelenen Türkiye bu manada ciddi risk altındadır. Ülkemiz için geçerli bu risk Doğu Anadolu Fay Hattı üzerinde yer alan Bitlis İli içinde geçerliliğini sürdürmektedir. Aydın ve arkadaşlarının 2012 yılında Bitlis ve civarının fayları ve depremselliği ile ilgili çalışması da bunu destekler niteliktedir. Bu denli deprem gerçekliği ile yaşayan Bitlis ili bu açıdan çokça araştırmaya da konu olmuştur.

Deprem afeti, toplumun her kesimini aynı düzeyde etkilememekle beraber zedeleyici hasar boyutu bakımından toplum bileşenleri arasında değişkenlik göstermektedir. Toplum bileşenleri içindeki dezavantajlı grupların fazlaca etkilenmesi ise her toplum için ortak bir kanı olmaktadır (Rashem & Aslangiri, 2019). Dezavantajlı gruplar içerisinde ise bedensel engeli bulunan bireylerin gerek transferleri gerekse bağımlı olan yaşam standartları onları bir dezavantaja daha sürüklemektedir. Engelliler bu anlamda toplum içerisinde fırsat eşitliğinden yoksun bir halde yaşamlarını sürdürmekte ve savunmasız kalmaktadırlar. Afete karşı gösterilen direnç ile ters orantılı olan bu savunmasızlık olgusu bedensel engelli bireyler için bir zayıflığa dönüşmektedir (Tonak & Kitiş, 2020). Zayıflık ise beraberinde insanda etkiye tepki mekanizmasını tetikleyen bir ruh halidir. Bu etkiye tepki ise “Baş Etme” olarak adlandırılmaktadır.

Esasen bakıldığında baş etme, biz insanoğlunun sancılı ve sıkıntılı süreçler karşısında zararı en alt seviyeye indirme adına uyguladığımız taktikler bütünüdür (Pearlin & Schooler, 1978). Afetler karşısında bu taktiklerin çoğunluğunu bedensel hareketler ve kaçış stratejileri belirlerken bedensel engeli bulunan dezavantajlı bireylerde ise bu durum biraz farklılaşmaktadır.

Bu çalışmanın odak noktası, Bitlis ilinde yaşayan bedensel engelli bireylerin deprem afetine yönelik baş etme stratejilerini incelemektir. Coğrafi özelliklerin yanı sıra sosyo-ekonomik koşulların da etkisiyle, afetler karşısında kırılganlık düzeyi artmakta, bedensel engelliler için bu durum daha da ağırlaşmaktadır. Çalışmada bu özel grubun deprem süresince ve sonrasında yaşadığı güçlükler, kullandıkları baş etme mekanizmaları ve afet yönetimi süreçlerine dair deneyimleri ele alınmaktadır. Bedensel engellilerin depremle baş etme stratejilerinin incelenmesi, hem bireysel dayanıklılığın artırılmasına yönelik psikososyal destek mekanizmalarının geliştirilmesi hem de afet yönetimi politikalarının daha kapsayıcı hale getirilmesi açısından önemlidir.

Tüm bu bağlamlarda bu araştırma yalnızca bedensel engellilerin deprem afetine ilişkin deneyimlerini ortaya koymakla kalmamakta; aynı zamanda afet yönetiminde fırsat eşitliği, erişilebilirlik ve kapsayıcılık ilkelerinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde ortaya konan bu çerçeve, sonraki bölümlerde detaylı biçimde ele alınacak literatür bulguları, yöntemsel yaklaşım, saha verileri ve tartışma kısmına bir zemin oluşturmaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Afet Nedir?

İnsanların yaşamını pek çok açıdan etkileyen ve insanlık var olduğundan bugüne süregelen afetlerle ilgili literatürde birden fazla tanım bulunmaktadır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)'na göre afet, toplumun tamamı yahut belirli kısımları için fiziksel, ekonomik ve sosyal zararlar ortaya çıkaran, hayatın normalini yahut insan aktivitelerini sekteye uğratan, etkilenen toplumun baş etme potansiyelinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji yahut insan kaynaklı olaylardır (AFAD, 2025). İpekçi'nin 2023 yılında yaptığı bir çalışmaya bakarsak afet, toplumun başa çıkamadığı bununla beraber dışarıdan da yardıma muhtaç olduğu, ciddi sorunlara yol açan ve günlük yaşamayı sekteye uğratan olaylardır (İpekçi, 2023). Yine bir başka çalışmada da

“Afet, toplumsal kırılmalıkların bir ifadesidir.” şeklinde çerçeve bir tanımlama yapmak mümkündür (Gilbert, 1995).

Bizler ise afetleri, temel olarak toplumun olağan işleyişinin bozulması ile neticelenen ehemmiyeti ve büyüklüğü ölüm, yaralanma, hastalık, ekonomik hasar, çevresel dengesizlikler gibi olaylara neden olan hatta acil durumlarda dışarıdan yardım gerektiren idaresi zor durumlardır diye tanımlamaktayız. Doğal afetler, fiziksel ve cinsel saldırıya uğrama, savaşlar, işkenceye maruz kalma, kaçırılma, trafik kazaları, insan hayatını tehdit eden ölümcül bir tanısının olması, ceset ya da vücudun parçalanmış bir kısmını görme gibi zorlayıcı ve bireyin baş etmede zorlanacağı durumlar olarak da ayrıca değerlendirilebilir. Afetler, yavaş da gelişebilir ani de gelişebilir. Ani gelişenlere verilen tepki daha karmaşık ve içinden çıkılmazdır.

Tüm bu tanımlamalar ışığında afetin aslında biz insanlık için ve yaşadığımız doğa için ne denli ciddiyet arz eden bir durum olduğu ayan beyan ortadır. Ayrıca bu denli ciddiyet arz eden afetler insanlığı da bununla baş etmeye itmek durumundadır. Çünkü afet doğada bulunan her şeyi ama her şeyi etkiler. Afet esasen bakıldığında bir tehlike bir sorun gibi gözükse de aslında tehlikenin sonucunda bir çıktıdır (Ersoy, 2004). Bu çıktıyı çözümleyebilmek için de afetlerde tehlike ve risk kavramlarının ne olduğunu kavramak lazım.

2.2. Afetlerde Tehlike ve Risk Kavramı

Tehlike ve risk terimleri genelde afet yönetimi disiplinde çoğunlukla kullanılan, ancak taşıdıkları mana açısından belirli bazı farkları barındıran kavramlardır. Bu terimlerin düzgün bir biçimde anlaşılması etkin afetle baş etme stratejilerinin geliştirilebilmesi için önem arz etmektedir. Tehlike, maddi ve manevi anlamda bazı olumsuzluklar barındıran, yaralanmaya yol açabilecek, hasar oluşturabilecek ve çevrede bir takım olumsuzluklar doğurabilecek fiil, olay ve kaynaklardır (Sosyal Bilgiler Biz, 2024). Risk ise olasılık ve etki olmak üzere iki ana parametreye sahip herhangi bir bilinmeyen durumun olma olasılığını ve bu olasılığın meydana gelebilecek muhtemel zararlarını barındıran bir kombinasyondur.

Son olarak tehlike, muhtemel olarak zararlı bir olayın var olduğunu anlatırken, risk bu tehlikenin meydana gelme olasılığına ve muhtemel çıktılarına odaklanır (Sosyal Bilgiler Biz, 2024).

2.3. Afet Türleri

Afetler doğal ve insan kaynaklı olmak üzere ikiye ayrılırlar. AFAD'a göre:

a) Doğal Afetler

- Deprem
- Seller, Su Taşkınları
- Toprak Kaymaları
- Çığ
- Kıtlık, Kuraklık
- Fırtınalar ve Hortumlar
- Volkanlar ve Yangınlar vb.

b) İnsan Kaynaklı Afetler

- Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal Kazalar
- Taşımacılık Kazaları
- Endüstriyel Kazalar
- Göçmenler ve Yerinden Edilenler
- Aşırı Kalabalıktan Meydana Gelen Kazalar vb. olmak üzere özetlenmiştir (AFAD, 2025).

Yukarıda da görüldüğü üzere afetler sadece doğa kaynaklı değil insan eliyle de gerçekleşebilmektedir. Bizler bu afet türlerinden çalışmamızın da ana bileşeni olan ve ona karşı baş etme stratejisine odaklandığımız “Deprem” afetine yoğunluk vererek çalışmamızı sürdüreceğiz.

2.4. Deprem

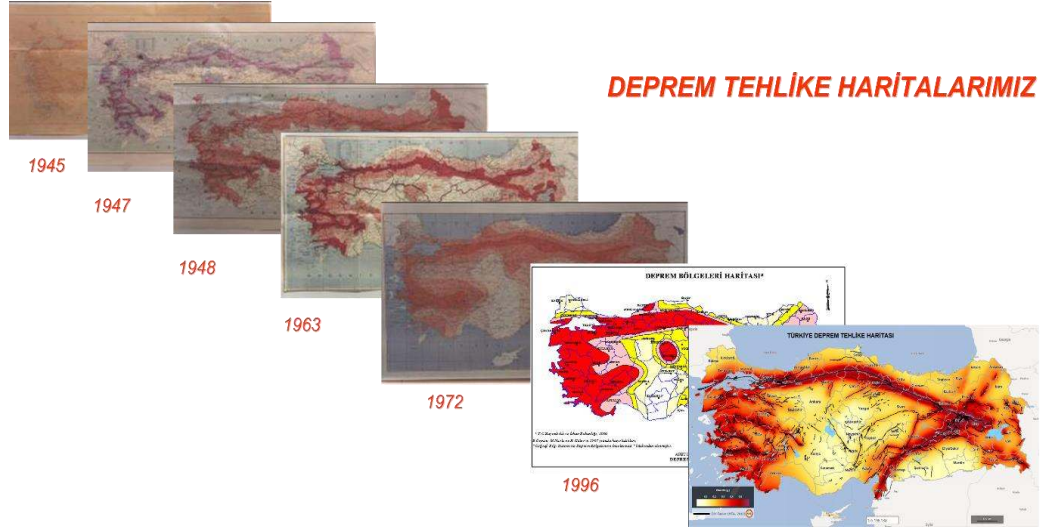
Yaşadığımız yeryüzünün katı katmanının altında bulunun akıcı bir katman daha bulunmaktadır. Litosfer adı verilen yaşadığımız bu katı katman, Astenosfer adı verilen sıcak ve akıcı katman üzerinde sürekli hareket halindedir. Bu hareketlenmelerle beraber

bazı tektonik kuvvetlerinde etkisiyle fay adı verilen yarıklar boyunca belirli aralıklarla ani hareketler oluşturmakta ve bu ani hareketler sonucu oluşan titreşimler Litosfer hattınca ilerleyerek hasar yaratan depremleri oluşturmaktadır (İşçi, 2008).

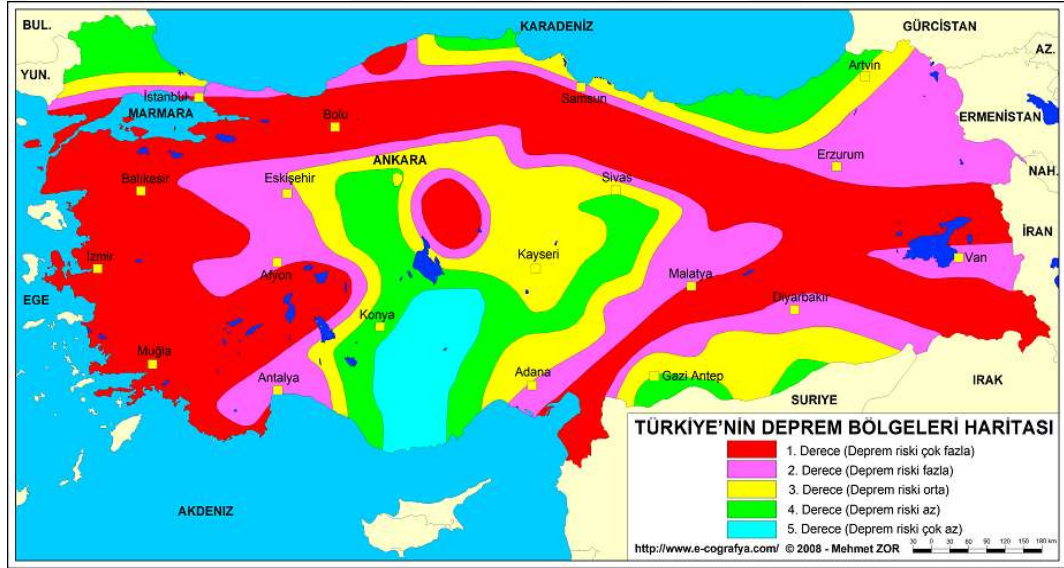
Bununla beraber ise deprem, yaşandığı coğrafyalarda yapısal anlamda bozulmaların yanı sıra bireylerin hayatlarını derinden etkileme ve önemli derecede psikolojik bozukluklar yaratma etkisine sahip bir doğal felakettir (Nakajima, 2012). Deprem felaketinin hangi coğrafyalarda hangi alanlarda gerçekleşebileceğini tahmin etmek mümkünken, hangi tarihte olacağını tahmin etmek ve bilmek pek mümkün olmamaktadır (Edemen vd., 2023). Dolayısıyla insanoğlunun bu felaket karşısında çaresizliği kabullenmesi gibi zorunluluk sonucu doğmaktadır. Bu zorunluluk hali ise insanoğluna, yıkıcı etkileri yüksek ve sonuçlarının ciddiye alınması gereken depreme karşı ciddi olma, önlemleri fazlalaştırma, ve uygulama noktasında anlamlandırıcı ve yol gösterici rol alma sorumluluğunu yükleyecektir (Abay & Çelik, 2023). İnsanoğlunun yüklendiği bu sorumluluk ise onu bir takım çalışmalara itecek olup, bu felaket karşısında zararı en aza indirmenin yolunu aramaya teşvik edecektir.

2.5. Türkiye ve Deprem

Ülkemiz bulunduğu konum itibarıyla Alp-Himalaya kuşağı üzerinde konuşlanmakta olup Avrasya plakasında yer almasından ötürü iki asli fay hattına sahiptir (Göver, 2023). Ülkemiz topraklarının %40'a yakını birinci dereceden %25'e yakını ikinci dereceden ve %20'ye yakını da üçüncü dereceden deprem bölgesinde bulunmaktadır (Güner, 2020). Asıl olarak Doğu Anadolu ve Kuzey Anadolu Fay Hatları ülkeyi çevrelemiş bulunmakta yine güneye ve batıya doğru dallar vermektedir.

Şekil 2.5.1. Türkiye deprem tehlike haritalarının yıllara göre değişimleri (AFAD, 2018)

Şekil 2.5.2. Türkiye’deki deprem bölgelerinin dağılımı (Karma Bilgi, 2012)

Yukarıda Şekil 1 ve Şekil 2’de de gösterildiği gibi Türkiye’nin çok az bir bölümü hariç çoğunluk toprakları fay hattı üzerinde olup fazlaca risk taşımaktadır.

Ülkemiz deprem hususunda, ölüm sayılarına bakıldığında ise küresel manada ilk üçte, etkilenen kişi hususunda ise ilk onda yer almaktadır. Nitekim ülkemiz geçmişine bakıldığında 40’tan fazla yıkıcı etkisi yüksek (7 ve üzeri şiddetli) deprem gerçekleşmiş olup depremlerdeki can kaybı sayısı yüz bini aşmış bulunmaktadır (Türkcan, 2024). Sadece 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremi bile baz alırsak 50 bini aşan ölüm sayısı bize bu konudaki ciddiyeti göstermeye yetecektir.

Bitlis İli özelinde bakacak olursak Doğu Anadolu Fay Hattının etkinliği ve birinci dereceden deprem bölgesinde olması sebebiyle yine karşımıza deprem riski yüksek bir tablo çıkacaktır (Işık vd., 2012).

2.6. Baş Etme Stratejisi

Baş etme stratejisi, bireylerin karşılaştıkları stres, travma, kriz ya da zorlu yaşam olaylarına karşı psikolojik, bilişsel ve davranışsal yollarla verdikleri tepkileri ve bu durumlarla başa çıkmak için geliştirdikleri yöntemleri ifade etmektedir. Bu stratejiler, bireyin mevcut kaynaklarını kullanarak yaşadığı duygusal sıkıntıyı azaltmayı, uyum sağlamayı ve olayın olumsuz etkilerinden korunmayı amaçlamaktadır (Biggs vd., 2017). Psikoloji literatüründe "baş etme" kavramı özellikle Lazarus ve Folkman'ın stres kuramı çerçevesinde ele alınmış, bireyin çevresiyle olan etkileşimi bağlamında değerlendirilmektedir (Lazarus, 1993).

Baş etme stratejileri genel olarak iki ana başlık altında incelenmektedir. Bunların ilki problem odaklı baş etme ve ikincisi duygu odaklı baş etme olarak karşımıza çıkmaktadır. Problem odaklı baş etme, stres yaratan durumun kaynağını değiştirmeye ya da ortadan kaldırmaya yönelik aktif girişimleri içerirken; duygu odaklı baş etme, stresin nedenini değiştirmekten ziyade, kişinin stres karşısındaki duygusal tepkilerini düzenlemeye yönelik olarak karşımıza çıkmaktadır (Folkman & Lazarus, 1984; Taylor, 1998). Örneğin, deprem sonrası bir bireyin yaşam alanını daha güvenli hale getirme çabası problem odaklı bir yaklaşımdır; dua etme, sosyal destek arayışı ya da kabullenme gibi yöntemler duygu odaklı baş etme kapsamında değerlendirilmektedir.

Baş etme stratejilerinin etkinliği; bireyin kişilik özellikleri, yaş, cinsiyet, sosyal destek düzeyi, geçmiş deneyimleri ve içinde bulunduğu çevresel koşullar gibi çeşitli faktörlere bağlıdır (Selye, 1976). Özellikle engelli bireyler gibi kırılgan gruplar için baş etme süreçleri, sadece bireysel çabalarla değil, aynı zamanda toplumsal destek sistemleriyle de şekillenir. Bu noktada, psikososyal destek mekanizmalarının, sosyal hizmetlerin ve afet yönetimi sistemlerinin varlığı büyük önem taşımaktadır (Türk Psikologlar Derneği, 2010).

Sonuç olarak, baş etme stratejileri bireyin psikolojik dayanıklılığını doğrudan etkileyen, yaşam kalitesiyle yakından ilişkili temel bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Bu stratejilerin tanınması, desteklenmesi ve geliştirilmesi, özellikle kriz ve

afet dönemlerinde bireyin hem kısa vadeli uyumunu hem de uzun vadeli toparlanmasını kolaylaştırmaktadır (Karairmak, 2006).

2.7. Engellilik ve Sınıflandırması

Engellilik kavramı ve engelli kişilerin kendilerini algılayış biçimleri gerek toplumdaki statüleri gerekse kendi psikolojik bakış açılarından ötürü karmaşık bir hal oluşturmaktadır (Kaplan, 1999). Engellilik için birçok tanım bulunsa da Bulut ve Karamanın 2018 yılında yaptığı bir çalışmadaki “gelişimlerini farklı nedenlerle tamamlamada gecikme yaşayan ve bunun için destek alması gereken bireyler” şeklindeki tanımlama bizim için en kapsayıcı tanımlama olacaktır (Bulut & Karaman, 2018). Bu gelişimdeki tamamlanamama fiziksel yahut psikolojik olabilmektedir.

Başkalarından destek almaya mecbur kalmak bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Engellilerin hayatta yaşadığı bir takım sorunlar ve insanlığın engellilere karşı süregelen tutumları, engellilerin eğitim, sağlık, barınma vb. hayati ihtiyaçlarına erişilebilirliğine doğrudan etki etmiştir (Demir & Gedik, 2022). Engellilerin yaşadığı erişilebilirlikteki bu sorunlar aslında “engellilik” kavramının toplumlar için üzerinde durulması gereken bir olgu olduğunu da gözler önüne sermektedir. Nitekim ülkemizin 2005 yılında yürürlüğe koyduğu bir takım kanunlarda –ki bu kanun engellilerin haklarına ve toplum içindeki rollerine bir hukuki altyapı düzenlemektedir- engelliliğin üzerinde durulduğuna bir ispat niteliği taşımaktadır (Kesik vd., 2024).

Tüm bunlarla beraber engellik kavramı geniş bir kavram olup kendi içerisinde de bazı sınıflara ayrılmaktadır. Engellik başta da değindiğimiz gibi doğuştan yahut sonradan da gelişebilir. Haspolat ve Köken’in 2022 yılındaki çalışmasına baktığımız zaman engellileri; bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal açıdan sınıflara ayırmak mümkündür (Haspolat & Köken, 2022). Bu ayrımı yapmak afet yönetim süresince ihtiyaçların belirlenmesin de gold standart olacaktır.

Duysal yahut sosyal açıdan engeli bulunan ama transfer sürecinde sorun yaşama potansiyeli az olan bir bireyin deprem karşısındaki rolü ile transfer ve taşımada sorun yaşama potansiyeli fazla olan bir bedensel engellinin deprem karşısındaki rolü elbette ki farklı olacaktır. Bedensel engellilerin deprem afeti karşısında ve afet süresince maddi bağımlılıkların bulunması en ufak bir sarsıntıda dahi kaçabilecek potansiyellerinin

dahi olmaması, bu açıdan çalışmamızda engelli sınıfı olarak bedensel engellilere yoğunlaşmamıza esas neden oluşturmaktadır.

2.8. Bedensel Engellik ve Sosyolojik Bakış

Bedensel engeli bulunduğu için dezavantajlı konumda bulunan bireylerin sosyolojik açıdan yaşadığı problemler tüm dünyada olduğu gibi ülkemiz içinde sürekliliğini yitirmeyen sorunlardan biridir. Bedensel engele sahip insanlar hem zorlu bir hayat sürerken hem de sosyolojik açıdan toplumla mücadelesini sürdürmektedir.

Ülkemizdeki istatistiki bilgilere bakıldığında zaman nüfusumuzun yaklaşık %13'üne yakını engelli bireylerimizden oluşmaktadır ve bunların içinde de yüzde 3'e yakını bedensel engellilerdir (Aykara, 2011). Esasen bakıldığında iskelet, kas ve sinir sistemindeki herhangi bir işlev yitiminin vücuttaki yansıması olarak tanımlanan kavrama bedensel engelli denmektedir. Toplumda ise bunun karşılığı beceriksizlik, çaresizlik, bağımlılık ve yetersizlik olarak görülmektedir (Fichten vd., 1985). Oysaki bakıldığında bu şekilde olumsuz yaklaşımlar zaten bir dezavantaja sahip olan bu bedensel engelli bireylerin topluma katılımının azalmasındaki ve sosyal dışlanmasındaki temel sebepleri oluşturmaktadır. Bu tutumlar hâlihazırda zaten dezavantaja sahip olan bu grubun sosyal yaşamdaki bütünleşme algılarının önünde büyük bir duvar oluşturmakla beraber kendilerini değersiz hissetmelerine de ayrıca neden olmaktadır (Kissow, 2015). Biz topluma düşen ise bu manadaki önyargıyı kırıp pozitif ayrımcılık kartını kullanmayı tercih etmektir. Çünkü sosyal yaşamda fırsat eşitliği insanlık onuruna yaraşan bir yaşam standardını oluşturmak için zaruri bir tutumdur.

Doğuştan veya sonradan olması fark etmeksizin diğer insanlara bakıldığında, bazı yetilerini yitiren bu grubun diğer insanların erişilebilirlik seviyesine ulaşması için sosyal yaşamda olabildiğince adil bir biçimde var olmaları için toplumun bu pozitif ayrımcılığı bir tercih değil bir mecburiyet olarak görmesi gerekmektedir. Sosyal yaşamda bedensel engellilik, sadece insan odaklı bir altyapıyla dizayn edilmiş sistemlerde değer bulmaktadır. Aksi takdirde sosyal yaşamdan değil sosyal dışlanmadan bahsedilir.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi sadece toplumun olumsuz tutumları değil hükümetlerinde bu konudaki tutumları belirleyici olmaktadır. Bedensel dezavantaja

sahip toplum taşlarının haklarının hukuki güvence altına alınması, toplumsal refahtan nasiplenebilmesi ve toplumun temel yapıtaşı olan aile kavramıyla bütünleştirilmesi politikaları hükümetlerce önemsenip benimsenmezse ne yazık ki sosyal dışlanma da yine beraberinde gelecektir (Erdüngen, 2008).

Hem toplum hem de toplumu yöneten hükümetler nezdinde bedensel engellilik kavramını ve bu engele sahip bireylerin yaşadıklarını anlamak gerekmektedir. Kişilerin bu doğrultuda empati yapması ve bedensel engellilerin yaşamlarını kolaylaştırıcı bir biçimde yaşamlarını sürdürmeleri gerekmektedir. Hükümetlerin ise politikalarını belirlerken bu grubu görmesi ve fırsat eşitliği temelli yönetim anlayışı geliştirmesi gerekmektedir. Kişiler ve hükümetlerin bu tutumları ise bedensel engellilerin sosyal yaşamdaki refahı arttırıp soysal dışlanma durumlarını ortadan kaldıracaktır.

2.9. Afet Yönetimi ve Risk Analizi

Afetler, acil durum zamanlarında birtakım önlemlerin alınmasını ve bir arada sistematik ve belirli bir düzen içerisinde müdahaleyi gerektiren olaylardır (Geale, 2012). Ademoğlu her ne kadar gelişirse gelişsin hala daha afetlerin etkisini yok etmeyi veya afetleri yok etmeyi başaramamıştır. Ancak bunu yapamasa dahi insanlığa düşen görev afet öncesi, sırası ve sonrası süreçlerde insanlığın yararına neler yapılabilir şuuruyla bu konuda çalışmalar yapmak ve bu çalışmaları geliştirmektir. Tüm bunların ışığında yapılan her türlü faaliyet ve eylemler bütününe afet yönetimi denmektedir (Erkal & Değerliyurt, 2009).

Afet yönetiminde bir hedefe varmak için malzemelerin ve o işten anlayan uzman ekibin planlı bir biçimde senkronizasyonu şarttır (Perry, 2003). Afet yönetiminde uygun malzeme ve uzman ekip doğru zamanda doğru müdahale ile hayati görev taşır. Bazen olmaması gereken zamanda olmaması gereken yerde ve olmaması gereken müdahalelerin yapılması, afet yönetim sürecini sekteye uğratmaktadır. Afet yönetimi sık bir süreç değildir ve bünyesinde risk analizi ve yönetimi, ön hazırlık çalışmaları, etkin ve efektif müdahale ve ıslah çalışmaları olmak üzere bir takım süreçleri barındırmaktadır (Memiş & Baboğlu, 2020). Bu süreçlerin birindeki aksaklık multidisipliner bir süreç olan afet yönetim sürecini negatif yönde etkilemektedir. Birbiriyle koordineli ve sistematik çalışmak zorunda olan afet yönetim süreci paydaşları bu aşamalara dikkat ettiği takdirde etkin ve işe yarar bir mekanizmayı kurmuş ve işlemesine fayda sağlamış olacaklardır.

Doğal olarak etkin bir afet yönetim süreci kamu olmadan düşünülemez. Kamunun imkan, sermaye, ulaşım ve iletişim ağının gücü bu sürecin ana ayaklarını oluşturmaktadır. Nitekim 29 Mayıs 2009 tarih ve 5902 sayılı kanunun 17 Haziran 2009 tarihli Resmi Gazete’de yürürlüğe girmesiyle kurulan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı da kamunun en büyük temsilcisi olarak bu sürecin başında yer almaktadır (Wikipedia, 2025). Kamu ile beraber sivil toplum kuruluşlarının varlığı da düşünülürse ve bu varlığın kamu ile işbirliği bahsedilen aşamaların da eksiksiz bir biçimde sürdürülmesiyle afet yönetiminde etkinlik sağlamak amaçlanmalıdır (Akyel, 2005).

Çalışmamızın ilk sürecinde bahsettiğimiz risk kavramı, olması muhtemele olaylara ve olması muhtemel olaylar sonrası gelebilecek muhtemel zararlara ışık tutacağı için risk analizinin yapılması sürecin etkin başarısı için mutlak gereklilik arz etmektedir. Risklerin, yaşayanlara ve bu yaşayanların yaşadıkları çevreye verebileceği zararların önceden analizi olumsuzluklarla karşılaşma düzeyini aza indirgeyeceği için “risk analizi” dediğimiz kavram zorunluluk taşımakla birlikte tehlike, maruziyet ve savunmasızlık çemberlerinin keşimi olan riski yönetmede temel eşlikçi olmaktadır (Şahin & Üçgül, 2019). Risk analizi bize bölge ve mekanlar ile ilgili bir takım bulgular sağlamaktadır. Örneğin Taştan ve Aydınoglu’nun 2015 yılında yaptıkları çalışmaya bakarsak şehirleşme açısından olumlu görünümü olan yerleşkelerde düşük riskten söz edilirken şehirleşme açısından olumsuz görünümü olan yerleşkelerde ise risk yüksek çıkmaktadır (Taştan & Aydınoglu, 2015).

Şehirleşme, ulaşım, barınma, maddi imkan, coğrafi yeterlilik, nüfusun dengeli dağılımı, iletişim ağı vb . faktörlerin iyiliği riski azaltırken, kötülüğü de riski arttırmaktadır. Çalışmamızın önceki cümlelerinde bahsettiğimiz gibi etkin afet yönetimi, etkin risk analizi ile başlamaktadır. Risk analizi, riski belirlemekte, risk düzeyini ölçmekte ve ona göre yönetimi şekillendirmeyi sağlamakta olduğu için atlanmaması gereken bir detay olarak karşımıza çıkmaya devam edecektir.

2.10. Bedensel Engelliler ve Deprem

Deprem, yıkıcı etkileri yüksek, ani gelişen, şiddetinin ve bırakacağı hasar boyutunun belli olamayacağı ve direkt insan hayatını maddi ve manevi açıdan etkileyen doğa kaynaklı bir afet olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer afetlerin aksine insanı dumura uğratan ve çaresizliğin en fazla hissedildiği afetlerdendir. Deprem, deprem sırasında genelde ev içinde konforlu bir alana geçilen, deprem sonrasında ise belirli

risksiz toplanma alanlarında bulunulan bir doğal afettir. Bu açıdan bakıldığında depremin zorlayıcı etkileri bu tarz basit korunma yöntemlerinden bile eksik kalabilen bedensel engelliler için yıkıcı etkilerini en çarpıcı boyutta göstermektedir.

Bedensel engelli birey, başlı başına zaten bir yetime sahip dezavantajlı bireylerin normalden ayrı gereksinimlerinin olduğu ve toplumsal birlikteliği oluşturma açısından dezavantajlı olmayanlara göre daha fazla korunulması ve daha fazla destek verilmesi gereken bireydir (Yücel, 2024). Öyle ki Quail ve arkadaşlarının 2017 yılındaki araştırmalarına bakıldığında bedensel engellilerin fiziksel, ruhsal ve iletişimsel faaliyetlerindeki noksanlıklarının, hazırlanabilme potansiyellerinde yarattığı kısıtlamaların bu dezavantajlı grupta diğer popülasyonlara göre daha fazla olması da onlara karşı korunma ve destekleme faaliyetlerinin artırılmasındaki düşüncüyü destekler nitelik taşımaktadır (Quail vd., 2018).

Bu açılardan bakıldığında topluma ve iktidarlara düşünenin destek ve savunma faaliyetleri noktasında, afet yönetim süreçlerinde bu dezavantajlı gruplara yoğunluk verilmesinin zorunluluğudur. Ülkemiz baz alındığında ise, Türk'ün engelli bireyler ve afet yönetimi üzerine olan çalışmasında da görüldüğü gibi afet yönetiminin sistematik ve kapsayıcı bir şekilde planlanmadığı ve afet yönetim organizasyonlarında gerek kamu gerekse özel teşebbüslerin çalışmalarının gerektiği gibi çevreleyici ve daha geniş kapsamlı olmadığı aktarılmaktadır (Türk, 2022). Bu sığ ve dar kapsamlı çalışmaların ise bedensel engeli bulunan bu dezavantajlı grup nezdinde kaygıya kaygı, karamsarlığa karamsarlık kattığı unutulmaz bir gerçek olmalıdır. Oysa ki bu kaygıları dikkate alındığında İran örneği baz alınarak yapılan bir çalışmada Pakjouei ve arkadaşlarının da dediği gibi engelli insanlar da diğerleri gibi uygun hizmet almaya hak sahibi olarak görülmelidirler (Pakjouei vd., 2018).

Deprem süresince bedensel engellilerin ihtiyaçlarının giderilmesi ve savunulmaları öncelik arz etse de deprem algısı bunun üzerinde cereyan etmektedir. Bu ihtiyaç giderimi ve savunma taleplerine incek olursak karşımıza bazı parametreler daha çıkacaktır. Tahliye, barınma, beslenme, ulaşım, iletişim vb, ihtiyaçların giderilmesi bu parametrelerden bazılarıdır. Bu parametrelerin anlaşılması ve bunların üzerinde durulup çözüm önerilerinin sunulması ise deprem sürecinde yaşanan felaket durumunun negatif etkilerini en aza indirmekte ve riske karşı direnci yüksek bir toplum inşa etmekte fayda sağlayacaktır (Gür & Nirgiz, 2024). Ayrıca erişilebilirlik açısından da belirli bir çizgiyi

hedefleyen toplumların bedensel engellilerin dezavantajlı durumunu ortadan kaldırmak ve bağımlılık seviyelerini azaltıp gündelik yaşama tam ve normal katılımlarını sağlamakta da bu parametreler hayati önem taşımaktadır (Sarı & Aktar, 2017).

Tüm bunların ışığında bedensel engelliler için deprem, içinden çıkılması normallere göre daha güç ve sıkıntılı bir süreç olmakla birlikte bu sürecin yönetilmesi de daha fazla sorumluluk istemektedir. Toplumun tüm paydaşları açısından özel bir özveri isteyen bu süreçte ihtiyaçlar çok çeşitli ve önem arz etmektedir. Toplum inşasında ise bu ihtiyaçlar iyi belirlenmeli ve bedensel engelliler için deprem afetinin negatif geri dönüşleri olabildiğince azaltılmalıdır.

Bedensel engelli sayısı her ne kadar oran olarak az görülse de toplumsal yaşam standartlarının iyileştirilmesi söz konusu olduğunda önemli bir yeri işgal etmektedir. Çünkü engellilik sadece kişiyi değil o kişinin ilişkili olduğu yaşamları da etkilemektedir ve bu yaşamlar toplumu oluşturmaktadır (Kardoğan vd., 2023). Çalışmamızın sonraki sürecinde ise bu bölümde bahsi geçen konularla ilgili detaylı literatür bilgilerine yer verilecektir.

2.11. Deprem Süresince Bedensel Engellilerin Karşılaştığı Problemler

Çalışmamızın bu bölümünde ise bedensel engeli bulunan bireylerin deprem afeti süresince yaşadıkları bir takım sorunlar anlatılacaktır. Engele sahip olmayan alelade insanlar dahi deprem süresince gereksinimlerini karşılamakta problem yaşarken bedensel engeli bulunan bireyler ve çevresindekilerin nasıl davrandığı bir merak konusu olmaktadır (Bilik & Akdağ, 2023). Bu problemlerin bilinmesi bedensel engellilerin baş etme süreçlerindeki tavırlarının nedenine ışık tutacaktır.

Bedensel engellilik bazı tanımlamalara göre sosyal yaşamda temel ihtiyaçlar için bakıma muhtaçlığı ifade etmektedir (Gökalp vd., 2024). Normal insanlarda olduğu gibi bedensel engellilerde de karşılanması gereken bu ihtiyaçları; yiyecek, giyecek, barınma, korunma, sağlık hizmetleri, eğitim vb. olarak sıralamak mümkün olmaktadır. Deprem afeti işin içine girdiğinde ise tahliye problemleri, fiziksel erişim engelleri, yardımlara erişme sorunları gibi sorunlar da ayrıca baş göstermektedir. Aynı zamanda gündelik yaşamda dahi iş gücü noktasında arka planda olan engelli bireyler, deprem afeti gibi bir kaos barındıran süreçten sonra iş gücü açısından tamamiyle geri plana itilmektedirler.

Literatürdeki bazı çalışmalarda bize afet durumlarında engele sahip dezavantajlı bireylerin yaşama haklarında dahi geri planda olduğunu ve ölüm istatistikleri baz alındığında, engellilere yönelik hizmet veren kurumlardaki ölüm oranlarının toplu ölüm oranlarının yüksek bir bölümünü oluşturduğu gerçeğini acı da olsa göstermektedir (Yıldırım, 2022). Yine Kanada’da yapılan bir çalışmada da son zamanlarda yaşanan afetlerin çoğunluğu risk açısından incelendiğinde engellilik gibi dezavantaja sahip grupların ölüm risklerinin yüksekliği göze çarpmaktadır (Maltais, 2019). Bu örnekler bize bedensel engeli bulunan bireylerin deprem süresince karşılaştıkları en büyük problemlerden birinin de ne yazık ki “yaşamak” olduğunu göstermektedir.

Yine bunlarla beraber bedensel engelin beraberinde getirdiği psikolojik sorunlar normal gündelik yaşamda dahi yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Depremi ölüm cül etkisini düşünüp ölüm korkusunun eklendiği tablo da psikolojik olarak çöken ruh hallerinin bir problem olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. Bunların yanında depremin yaşandığı andaki transfer süreci de harekette başkasına bağımlı bedensel bireylerin belli başlı problemlerinden bazılarıdır.

Tüm bunların ışığında bakıldığı zaman ise bedensel engeli bulunan bireyler, başta yaşamak gibi en temel ihtiyaçtan tutunda deprem sonrasında üzerine battaniye örtememeye kadar -normal bir insanın yaşadığı problemlerinde hepsini yaşadığını ayrıca hesaba katarsak- problemlerin içinde boğulmuş durumda olup baş etme sürecinde bunlarla uğraşmak zorunda kalmaktadırlar.

2.12. Deprem Afetine Hazırlık Sürecinde Bedensel Engelliler

Doğal yahut doğal olmayan afetler, yaşandığı ve yaşandıktan sonraki süreçlerde meydana getirdiği hasarlardan ve barındırdığı risklerden ötürü toplumları ve yönetenleri bir takım afetle baş etme süreçlerine yahut afet yönetim şemaları oluşturmalarına itmektedir.

Ehemmiyetli bir gayret ve hazırlık aşamasını barındıran bu sürecin, hiç şüphesiz özel gereksinime muhtaç, dezavantajlı olan bedensel engellilere yönelik ayrı bir gayretle hazırlanmasında otoritelerce ayrıca desteklenmektedir (Yılmaz vd., 2019).

Bu afete hazırlık aşaması sadece bir koldan yapılmamaktadır. İçerisinde bir çok kamu kurum ve kuruluşu ile beraber bir çok da özel teşebbüs barındıran bu süreç

multidisipliner bir alanı işaret etmektedir. Afet yönetim sürecinin bir parçası olan bu afete hazırlık süreci:

-Haberleşme ağının kurulması

-Bilgi işleme ve yönetim programlarının kurulması

-Kamu kurumlarının personel ve ekipman potansiyellerinin artırılması

-Acil durumlarda arama ve kurtarma faaliyetlerinden sorumlu personeller ve bu personellerin kullandığı her türlü araç ve gereç kapasitelerinin artırılması

-Toplumun bu sürece dair bilgilendirme ve eğitim çalışmalarının gerçekleştirilmesi gibi adımları barındırmaktadır (Işık vd., 2012).

Bedensel engelliler açısından ise bu adımları uygulamanın yolları tabiki normal olanlara göre farklılaşmış bulunmaktadır. Çünkü erişilebilirlik düzeyi genelde diğer normallerin altında kalan bu sınıfta, çalışmalarda bu altta kalmışlık göz önüne alınarak yapılmalıdır. Bizler ise bu bölümde bu çalışmalara adım adım değinmeyi daha doğru bulmaktayız.

Haberleşme açısından bedensel engellilerin deprem afetine hazırlık süreçleri değerlendirildiğinde literatürde Çağlar'ın 2012 yılında yaptığı çalışmada aktardığı gibi Ulusal Eylem Planındaki bazı eksiklikler karşımıza çıkmaktadır. Bu eksiklikler genelde dezavantajı bulunan grubun haberleşmede kullanılan cihazların temini noktasında kanun gücünün devrede olmamasıdır. Yine bu çalışma da aktarıldığı gibi dezavantaja sahip bu grubun ihtiyaçları göz önüne alınarak haberleşme sürecindeki ihtiyaçlarının giderilmesi adına bu konuda kullanılan tüm cihazların kamunun gücü kullanılarak temin edilip kurumlara aktarılması ve kurumlarında bu cihazları bu bireylerin kullanıma ücretsiz olarak sunulması gerekmektedir (Çağlar, 2012). Bu cihazların bedensel engeli bulunan bireyler açısından sık ve etkin kullanımı eve bağımlı bu grupta, teknolojik haberleşmenin kullanılması açısından ve deprem afeti süreçlerinde de haberleşme ağlarının sekteye uğramaması açısından kritik bir önem arz etmektedir. Bilgi işleme ve yönetim programlarının kurulması sürecinde ise bedensel engelliler göz önüne alındığında bu işten sorumlu kamu kurum ve kuruluşları ilk seçenek olarak göze çarpmaktadır.

Literatürde 1970’li yılların başında maddi yeterliliği olmayan engellilere nazaran yapılan muhtaciyet bildirimlerinin bu alanda bilgi işleme faaliyetlerinin başladığını göstermektedir (Yılmaz & Yentürk, 2017). Yapılan bu çalışma ile engellilerin sayısının, yerleşim yerlerinin, ekonomik durumlarının, eğitim durumlarının vb. bazı niteliklerin belirlenmesi hazırlık sürecinde yapılacak çalışmalarda bu dezavantajlı gruba erişimi kolaylaştırma adına avantaj sağlayacaktır.

Bir diğer başlık olan kamu kurumlarının personel sayısının ve ekipman potansiyellerinin arttırılması ise bedensel engellilere yönelik depreme karşı etkin hazırlık süreci oluşturmada fayda sağlayacaktır. Bilindiği üzere ülkemizde bu süreç Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) öncülüğünde yürütülmektedir (Vural ve ark., 2024). AFAD bu süreci ise oluşturduğu planlar çerçevesinde yürütmektedir. Bu konudaki en önemli plan ise 03 Ocak 2014 tarihli 28871 Sayılı Resmi Gazete’de yürürlüğe giren Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)’dır ve TAMP incelendiğinde operasyonel planlarda personel ve ekipmanlar gibi detaylar yer almaktadır (AFAD, 2022).

Bu personel ve ekipmanlar, hazırlık sürecinin planlaması, oluşturulması ve uygulanmasında ne kadar arttırılsa o kadar etkin bir hazırlık sürecinden bahsetmek mümkün olacaktır. Toplum nezdinde çalışan bu kurumun faaliyetleri etkin bir biçimde gelişirse hiç şüphesiz toplumun bir parçası olan bedensel engellilerde bu gelişmeden payını etkin bir biçimde alacaktır. Yine aynı şekilde acil durumlarda arama ve kurtarma faaliyetlerinde de bu yönde bir personel ve ekipman arttırımı yine aynı gelişmişlik etkisi yaratacaktır.

Son olarak toplumun eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri açısından hazırlık sürecinde bedensel engellilere yönelik faaliyetler de ise sürecin AFAD dışında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesi ile ortaklaşa sürdürülmesi gerekmektedir (Gerdan, 2019). Çünkü bedensel engellilere evleri dışında ulaşabileceğim en etkili mekanlar Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Deprem afetine hazırlık sürecinde toplum direncini arttırmak, dezavantajlı grupları da bu sürece dahil etmekle gerçekleşir. Bu bölümde de belirtildiği gibi hali hazırda var olan adımları bu grupları da düşünerek uygulamak temel çözüm yöntemi olacaktır.

2.13. Deprem Süresince Bedensel Engelliler için Erişilebilirlik

Depremler tüm toplum paydaşları için bir takım tehlike ve tehditler barındırmakla beraber, bedensel engeli bulunan dezavantajlı bireyler için çok daha fazla riskler taşımaktadır. Bundan ötürü deprem sürecine dair bedensel engeli bulunan bireylerin baş etme süreçlerini irdelersek erişilebilirlik konusu toplum için ayrı bir önem taşımaktadır.

Deprem süresince bedensel engelliler transfer süreçleri, risksiz bölgeye taşınmaları ve sonrasındaki hayati ihtiyaçları noktasında çok sancılı süreçlere maruz kalmaktadırlar. Bu sancılı sürecin hafifletilmesi adına deprem öncesi, sırası ve sonrası adına tüm bunları çevreleyen bir erişilebilirlik planına daima ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim 2017 yılında Sarı ve Aktar'ın literatüre kazandırdığı çalışmaya bakıldığında engellilerin ve bazı dezavantajlı grupların insanlar içindeki hayatlarında bağımlılığının yok edilmesinin mümkünlüğünü ve bu noktada erişilebilirlik açısından mimari düzeni işlediklerini görebilmekteyiz (Sarı & Aktar, 2017).

Yine bir başka çalışmada da dezavantaja sahip bedensel engeli bulunan bireyin konutunun, çalıştığı yerin ve yaşadığı bölgenin fiziki şartlarının o dezavantajlı bireye yönelik düzenlenmesinin optimum özgürlüğe ulaştırdığı aktarılmaktadır (Ateş & Albayrak, 2022). Bu tarz düzenlemeler de erişilebilirliğe katkı sağlamaktadır. Tüm bunlar tabi ki etkili bir erişilebilirlik düzeyine ulaşıncaya kadar sağlanmaktadır. Bunun için deprem öncesinde verilecek eğitimler erişilebilirlik açısından bilinç düzeyini de yukarı çekecektir.

Azbay'ın AA'dan aktardığına göre Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlediği ve engeli bulunan dezavantajlı bireylere yönelik bu tarz eğitimlerin geri dönüşünün de farkındalık yaratma açısından olumlu katkılar sunduğu belirtilmiştir (Azbay, 2023). Bununla beraber depremin yaşandığı sürede ise bedensel engeli bulunan bireylerin güvenli ortama transferi süresince sadece dezavantajlı bireyin fiziksel manada yapısı değil ruhsal yapısına da dikkat edilerek güven içerisinde ve ivedilikle süreç tamamlanmalıdır. Engelsiz Dünya Federasyonu'na göre de tahliye ile ilgili alanında uzmanlaşmış ekipler sürece dahil edilmeli ve acil toplanma alanlarında erişilebilir alanların düzenlemeleri yapılmalıdır (EDF, 2023).

Deprem sonrası süreç için ise barınma, sağlık ve rehabilitasyon desteklerinin erişilebilirliği hayati derece de önemiyet arz etmektedir. Kalıcı olmayan barınma alanlarında engelli bireylerin gözetilmesi ve bu alanlara dezavantajlı bulunan engelli bireye uygun düzenlemeler getirilmesi gerekmektedir. Engeli bulunan kişiler için yapılan bu düzenlemelere, özellikle yaşam alanı söz konusu ise, çağa ayak uyduran ve dezavantajlı olan bu grubun yaşamını basitleştiren inovatif eklentileri de tasarlamak gerekmektedir (Guillet vd., 2014).

Erişilebilirlik ve bedensel engelli kavramı yan yana geldiğinde literatürde sık bir birikime rastlanmaktadır. Öyle ki Ünal ve Akın'ın çalışmaları da bunu destekler nitelik taşımaktadır. 2021 yılında yaptıkları çalışmada da afet konutları özelinde engelli ve erişilebilirlik bağlamında değerlendirmelerin yokluğuna dikkat çekmişler ve literatüre katkıda bulunmak için bedensel engelli bireyleri ilgilendiren güncel bir yaşam alanı ihtiyacı tezine yoğunlaşmışlardır (Ünal & Akın, 2021).

Görüldüğü üzere erişilebilirlik bedensel engeli bulunan bireylerde özellikle tahliye ve barınma gibi temel ihtiyaçların beraberinde getirdiği bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramın üzerine gidilmesi ve geliştirilmesi ise toplumsal refahı düşünen ve toplumun her paydaşına adil hizmet götürülmesini amaçlayan toplumlar için mecburiyet taşımaktadır. Literatürdeki eksiklikler ise bu çalışmanın bu noktada ufakta olsa farkındalık yaratması açısından ayrıca önem taşımasına vesile olmaktadır.

2.14. Aile Faktörü ve Üstlendiği Roller

Deprem gibi kendiliğinden gelişen ve ani oluşumlu afetler, toplumun her kesimi için katlanması ve mücadelesi güç şartları beraberinde getirirken, dezavantaja sahip bedensel engeli bulunan bireyler bu zor şartlardan daha fazla etkilenmektedir. Bu etkilenmeyi aza indirmenin yollarından biri ise aile paydaşlarının roller üstlenmeleridir. Dezavantaja sahip bu kişiler önce aileleri ve daha sonra toplumun bir ferdi olmaktadır. Bundan dolayıdır ki aile ve toplum bu noktada önemiyetli bir role sahiptirler.

Bu bölümde ise ailenin üstlendiği bazı rollere yer verilecektir. Aile, kişinin içinde yaşadığı coğrafyaya, içinde olduğu topluma karşı beslediği güven algısının tohumlarının atıldığı doğumla başlayan ve çocukluk süreciyle devam eden tüm temel

ihtiyaçlarının giderilmesiyle beraber her türlü tehlikeye karşı da muhafaza edildiği sistemdir (Demir , 2019).

Aile deprem öncesi, anı ve sonrasında bazı rollerde üstlenmektedir. Hazırlık süreci baz alındığında aile öncelikle deprem öncesinde dezavantajlı ferdin gereksinimlerini baz alarak bir acil durum eylem planı oluşturmalıdır (Türkiye Afet Müdahale Planı, 2022). Bununla beraber deprem yaşandığı sırada ne yapılacaklar noktasında da bir eğitimin varlığı deprem öncesi süreçte önem arz etmektedir. Tüm bunların yanında ise dezavantajlı ferdin fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmak ve erişilebilirlik düzeyini de arttırmak adına yaşanılan mekanın ergonomik düzenlemesinin yapılması hazırlık süreci adına yapılabilecekleri göstermektedir.

Deprem anında yapılması gerekenler irdelendiğinde ise aileye d   en roller fertlerin üstlendiği görevler çerçevesinde gelişmektedir. Şöyle ki duygusal yükü taşıyan ve birliktelik olgusunun mimarı anneye d   en deprem krizi anında sakin kalmak ve dezavantaja sahip aile ferdini sakinle tirmek iken, beden gücün karşılığı ve ailenin önderi konumundaki babaya d   en ise dezavantaja sahip aile ferдинin güvenli bir alana transferini ve her türlü fiziki yardım koşullarını sağlamaktır (Kirschenbaum, 2006).

Deprem sonrasında ise barınma ve sağlık koşulları gibi temel ihtiyaçların giderilmesi noktasında ve var olan travma halinin iyileştirilmesinde ise yine aile önemli bir rol oynamaktadır. Özetle bakacak olursak deprem süresince bedensel engelli bireylerin güvenliği ve refah düzeyi, aile içerisindeki tam ve etkin desteğin varlığıyla mümkün olmaktadır. Engelliliğin beraberinde getirdiği tüm dezavantajların, afet süresince daha da artmaması adına aile fertlerin her birinin daha bilinçli ve hazırlıklı olması da ayrıca gerekmektedir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Genel Çerçevesi

Afetlerle baş etme stratejisi her ne kadar toplumun tüm paydaşları için üzerinde durulması gereken ciddi bir konuyu ifade etse de toplumun dışı itilen fertleri ve fırsat eşitsizliğinden muzdarip bazı kesimleri için daha fazla ehemmiyet arz etmektedir. Tüm zamanlara bakıldığında ve geçmiş tüm deneyimler incelendiğinde bizler gerek doğuştan gerekse sonradan da olsa herhangi bir açıdan dezavantaja sahip olmuş bireylerin toplum yönetimlerinde geri planda kaldığını görmekteyiz.

Her ne kadar uluslararası düzeyde dezavantajlılara karşı toplumsal fırsat eşitliği algısının pozitif manada değişim kat ettiğini ve toplum yönetimlerinde önemsenme oranlarının arttığını görsek de insanlık olarak erişilmek istenen noktanın çok uzağında olduğumuz da apaçık bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu nedenledir ki bu çalışma temelinde bedensel engeli bulunan dezavantajlı bireyleri konu edinmektedir. Nitekim afet kavramı açısından bakıldığında da türleri açısından çok çeşitli olmakla beraber, gerek öngörülememesi gerekse yıkıcı etkilerinin fazlalığından ötürü deprem afetinin konu olarak ele alınması da çalışmanın genel çerçevesini belirleyici bir etken olmuştur. Ayrıca çalışmanın gerçekleştirildiği ilin deprem açısından yüksek risk barındırması ve çalışmayı yapan çalışmacının da “fizyoterapist” mesleğiyle bu ilde uğraşısının bulunması araştırmanın “Bedensel Engellilerin Deprem Afetine Yönelik Baş Etme Stratejileri: Bitlis İli Örneği” olarak çerçevelenmesinde etkili olmuştur.

Araştırma dezavantaja sahip bedensel engellilerin, bedensel aktivitelere duyulan ihtiyaç bakımından önem arz eden deprem afetine yönelik baş etme stratejilerinin neler olabildiğine ulaşma adına yapılan literatür çalışmasıyla başlamıştır. Bu konuda erişilen kaynaklar literatür araştırmasına öncülük etmiştir. Araştırmacının hazırladığı ve Bitlis İlinde bulunan bedensel engellilere uygulanan yüz yüze mülakat formuyla da katılımcıların sadece baş etme stratejilerine değil bu konudaki bilinç durumlarına, yasal birikimlerine, duygu durumlarına, toplumsal bakış açısına vb. bir takım olgulara da ayrıca değinilmiştir. Bu kısımda da bu bağlamlarda araştırmanın yöntemine, bulgulara, verilerin analizine ve katılımcıların bizzat aktardığı görüşlere yer verilmektedir.

3.2. Araştırmanın Amacı

Bilindiği üzere deprem afeti ülkemizin en büyük sorunlarından biridir. Etrafı fay hatları ile çevrili olan ülkemizde Bitlis ili de Doğu Anadolu Fay Hattı güzergahında yer alması hasebiyle bu afetten her an etkilenme potansiyeline sahiptir. Deprem yıkıcı etkilerini toplumun her kesimine şiddetle gösterirken dezavantajlı gruplar bu şiddetten olabildiğine fazlaca etkilenirler.

Dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan Bedensel Engelliler ise transferdeki zorluk ve bağımlılık düzeylerindeki yüksek seviyeler nedeniyle maksimum düzeyde bu şiddeti hissederler.

Bizler bu çalışmamızda Bitlis İlinde yaşayan bedensel engellilerin deprem afeti karşısında yaşadıkları zorlu süreci derinlemesine anlatmak ve çözümlemek ve de bu deprem afeti karşısındaki baş etme stratejilerinin neler olduğuna ışık tutma amacını taşımaktayız. Ayrıca tüm bu süreçlerde bedensel engellilerin deprem afetine karşı psikolojik durumlarının derinlemesine incelenmesi ve tüm bu çalışma sonucunda afet yönetim mekanizmalarının afet yönetim sürecine başka bir pencereden bakmasını sağlamakta çalışmanın diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

3.3. Araştırmanın Önemi

Bedensel engelli bireylerin afet yönetimi sürecinde geri planda tutulması deprem afetinin bedensel engelliler açısından yıkıcı etkilerini arttırmaktadır. Bu çalışma yıkıcı etkilerin arttığı göz önüne alındığında, bedensel engellilerin deprem afeti süresince yaşadıklarının derinlemesine incelenmesinin ve bu süreç boyunca araştırılan baş etme stratejilerinin aktarılmasının, bedensel engelli bulunan bireylerin kendilerini ifade etmelerine vesile olması aynı zamanda da hem devlet nezdinde hem de toplum nezdinde var olduklarının ilanı niteliğiyle önem taşımaktadır.

3.4. Araştırma Soruları

- a) Bedensel engellilerin Bitlis İli özelinde deprem risk algısı nelerdir?
- b) Bitlis İli özelinde bedensel engellilerin deprem hazırlıkları nelerdir?
- c) Deprem sürecinin psikolojik açıdan yansımaları nelerdir?
- d) Deprem süresince yaşanan zorluklar nelerdir?

- e) Kültürel ve toplumsal faktörlerin etkileri nelerdir?
- f) Deprem srecisince erişilebilirlik düzeyi ve kurumsal yansımalar nelerdir?
- g) Deprem afetiyle baş etme stratejileri nelerdir?
- h) İyileştirme nerileri ve gelecek beklentileri nelerdir?

3.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma sadece Bitlis ilindeki Bedensel Engelli bireyler ile sınırlıdır. Elde edilen veriler nitel bir araştırma sonucu ele geçirildiğinden genelleştirme yapılamamaktadır.

3.6. Araştırma Yöntemi ve Deseni

Bu araştırma, algılama ve yaşam tecrübelerinin ortaya çıkarılmasını amaçlayan, nitel araştırma yaklaşımına dayalı olarak yapılandırılmış ve fenomenolojik desen kullanılarak yürütülmüştür.

Fenomenoloji, kişilerin yaşantıları aracılığıyla bir olguyu nasıl anlamlandırdıklarını ortaya koymayı amaçlayan bir yaklaşımdır (Creswell, 2013). Bununla beraber çalışma ekibinin yaşadıkları ortak yaşam tecrübelerine de yönelen bu yöntem, çalışmanın ana hatlarını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada da bedensel engelli bireylerin deprem afetiyle ilgili yaşantıları, algıları, ihtiyaçları ve beklentileri ile beraber deprem afeti ile mücadele ederken başvurdukları baş etme stratejileri derinlemesine incelenmiştir.

Araştırma, Moustakas'ın (1994) betimleyici fenomenoloji anlayışına dayanmaktadır. Bu yaklaşımda araştırmacının kaatılımcının içinde bulunduğı durumu fazlasıyla derine inip inceleyebilmesine olanak sağlamak adına önyargılarını askıya alması (bracketing), katılımcıların deneyimlerini mümkün olduğunca saf ve kendi bağlamında anlamaya çalışması esastır.

Çalışmada araştırmacılar, her veri toplama öncesinde reflektif notlar alarak kendi varsayımlarının farkında olmaya çalışmış ve katılımcı deneyimlerine dışsal anlamlar yklememeye zen göstermiştir. Gösterilen bu zen çalışmadaki rasyonelliğe de fazlasıyla katkı sunmuştur.

Fenomenolojik desenin tercih edilmesinin temel nedeni, bu araştırmanın amacı doğrultusunda, deprem afeti gibi yoğun duygusal ve fiziksel etkiler barındıran, bununla beraber yıkıcı etkileri yüksek ve her daim deprem afetine gebe olunan bir sürecin, bedensel engelli bireylerin gözünden nasıl tecrübe edildiğini anlamaya çalışmaktır. Toplum tarafından göz ardı edilen dezavantaja sahip bu bireylerin afet öncesi, anı ve sonrası ile ilgili ihtiyaç ve algıları, genel toplumun deneyimlerinden oldukça farklı olabilir.

İhtiyaç ve algılardaki farklılıklar beraberinde baş etme stratejileri arasındaki farklılıkları da getirmektedir. Bu farkın ortaya çıkarılması, daha kapsayıcı, fırsat eşitliğine dayanan, adil ve tüm toplum fertlerini kapsayıcı bir biçimde bütünsellik barındıran afet yönetim politikalarının geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

3.7. Veri Toplama Süreci

Araştırma, Bitlis Eren Üniversitesi 156717 numaralı etik kurul onayı alındıktan sonra gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara çalışmanın amacını da barındıran genel çerçevesi, isteğe bağlı katılım esasları, gizlilik güvencesi ve istedikleri anda çalışma dışında kalma seçenekleri ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Görüşme öncesinde yüzeysel sosyo-demografik bilgiler toplanmış; ardından her katılımcıyla 30-45 dakika süren yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

Görüşme rehberi, deprem risk algısı, hazırlık düzeyleri, psikolojik tepkiler, kurumsal destek deneyimleri, kanuni açılım bilgileri ve baş etme stratejilerine odaklanan on üç açık uçlu sorudan ve gerekli görülen ekleyici sorulardan oluşmuştur.

Araştırmacılar çalışmayı gerçekleştiren de olduğu gibi fizyoterapistlik mesleğiyle uğraşanlar, bununla beraber yine bu alanda çalışan eğitimciler tarafından seçilmiştir. Tüm oturumlar, katılımcı onayıyla ses kaydına alınmıştır. Ses kayıtları da ayrıca onam cümlesi ile başlayıp gizlilik noktasında tam şeffaflık sağlanmıştır.

3.8. Örneklem

Bu araştırmanın çalışma grubunu, Bitlis il sınırları içerisinde ikamet eden bedensel engelli bireyler oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde, nitel araştırmalarda sıkça başvurulan ve belirli bir olguyu derinlemesine anlayabilmeyi mümkün kılan bilgi açısından zengin katılımcıları seçmeye odaklanan rastgelelikten

uzak hedefe odaklı amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir (Patton, 2015). Böylece, araştırmanın temel konusu olan “deprem afeti ile baş etme stratejileri”ne ilişkin anlamlı, özgün ve kişisel anlatılar elde edilebilmesi hedeflenmiştir.

Katılımcılara ulaşmada, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri, kamuya bağlı uygulama okulları ve rehberlik araştırma merkezleri gibi kamu ve özel sektör kuruluşlarının rehberliği ile araştırmacının mesleki statüsünden kaynaklı sosyal çevre ağı kullanılmıştır. Görüşmeler randevu usulüyle planlanmış, çoğunlukla katılımcıların tedavi gördükleri mekanlarda, katılımcıların evlerinde ya da uygun bir kamu kurumunda birebir ve yüzyüze yapılmıştır.

Katılımcıların gönüllülük esasına dayalı olarak çalışmaya katılımı sağlanmış, öncesinde aydınlatılmış onam formu alınarak etik ilkeler gözetilmiştir. Aydınlatılmış onam formu 18 yaş üstü katılımcıların direkt onayı ile alınmış iken 18 yaş altı katılımcıların aydınlatılmış onam formları ise kimlik tespitinin ardından velilerinin onayı ile gerçekleştirilmiş olup bu onaya ses kayıtlarında sözlü olarak da yer verilmiştir.

Araştırmada veri toplama süreci, tematik tekrarların artması, cevaplardaki aynılık ve yeni bilgi üretiminin azalması ile birlikte doyuma ulaşıldığının farkına varılmasından sonra sona erdirilmiş; bu bağlamda veri doygunluğu yirmi yedinci katılımcıda sağlandığı düşünülerek örneklem genişletilmemiştir (Creswell, 2013). Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, nitel veri analizinde anlamlı desenlerin ortaya çıkmasına olanak sağlamış; bu durum, örneklem seçiminin hedefe yönelik, araştırma amacıyla uyumlu ve yeterli olduğunu göstermiştir.

Katılımcıların yaşları 11 ile 45 arasında değişmektedir. Cinsiyet dağılımı dengeli olacak şekilde oluşturulmaya çalışılmış, ancak engelli bireylere ulaşmadaki pratik sınırlılıklar nedeniyle bu tam olarak sağlanamamıştır. Yerleşik yapının dağınık olması ve kırsal yerleşkelerin fazlalığı da bu konuyu etkileyen etkenlerden olmuştur.

Katılımcıların engel durumları çoğunlukla ortopedik sorunlar, doğuştan ya da sonradan edinilmiş hareket kısıtlılıkları ve nöromüsküler hastalıklar gibi kalıcı fiziksel sınırlılıklar içermektedir. Hareket kısıtlılığını beraberinde getiren bu kalıcılık hali ise, çalışmada yer alan bireylerin deprem anı ve sonrası ile ilgili hareket, tahliye ve güvenlik gibi konularda özel deneyimlere sahip olduklarını göstermektedir.

Bu örnekleme stratejisi sayesinde, hem dezavantaja sahip bireysel yaşantıların çok yönlü biçimde analizine olanak sağlanmış, hem de toplumun tüm parçalarına hitap

edebilen dengeli ve adil afet yönetimi politikaları açısından farklılaştırılmış ihtiyaç ve beklentilerin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Çizelge 1. Katılımcılara İlişkin Sosyodemografik Değişkenler

	Yaş	Cinsiyet	Eğitim
1	16	Kadın	İlkokul
2	25	Erkek	Lisans
3	30	Kadın	Önlisans
4	12	Kadın	Ortaokul
5	36	Kadın	Lise
6	29	Kadın	Ortaokul
7	19	Erkek	Lise
8	11	Erkek	-
9	23	Kadın	Lise
10	34	Kadın	Lise
11	21	Erkek	Lise
12	34	Kadın	Lise
13	43	Kadın	İlkokul
14	23	Erkek	-
15	28	Erkek	-
16	24	Kadın	-
17	36	Kadın	-
18	42	Erkek	Ortaöğretim
19	38	Kadın	-
20	28	Kadın	Lise
21	35	Kadın	Lise
22	26	Erkek	Ön lisans
23	45	Erkek	Yüksek Lisans
24	45	Erkek	Lisans
25	43	Erkek	Lise
26	43	Erkek	Yüksekokul
27	19	Kadın	Lise

Araştırma kapsamında toplam 27 katılımcı ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşları 11 ile 45 arasında değişmekte olup yaş ortalaması yaklaşık olarak 29,9'dur. Cinsiyet dağılımı incelendiğinde, katılımcıların %55,5'i kadın (n = 15), %44,4'ü erkek (n = 12) olarak cinsiyet bilgisi belirtmiştir.

Eğitim durumlarına bakıldığında, 10 katılımcı lise mezunu (%37), 3 katılımcı önlisans (%11,1), 2 katılımcı lisans (%7,4) ve 1 katılımcı yüksek lisans (%3,7) düzeyindedir. Ayrıca 2 katılımcı ortaokul (%7,4), 2 katılımcı ilkokul mezunu (%7,4) ve

1 katılımcı ortaöğretim mezunu (%3,7) olarak belirtilmiştir. 6 katılımcının (%22,2) eğitim durumu ise belirsiz ya da eksik olarak kaydedilmiştir.

Katılımcı profili, farklı yaş gruplarını ve eğitim düzeylerini içerecek şekilde çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitlilik, çalışmanın olguya yönelik farklı perspektifleri yansıtmasına olanak sağlamıştır.

3.9. Veri Analizi Yöntemi

Bu çalışmada yarı-yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen nitel veriler, Braun ve Clarke'ın (2006) altı aşamalı tematik analiz çerçevesi izlenerek çözümlenmiştir. Anlatımda betimselliğe ulaşmak, yapısal olarak esnek kabul edilmesi, erişilebilir özellik barındırması ve veri havuzunun benzerlik ve farklılıkları vurgulayabilmesi gibi bazı özellikler bu analiz yönteminin kullanılması için sebepler silsilesini oluşturmuştur.

Tematik analiz türlerinden ise çalışmanın tümevarımsal tematik analizden benimsediği ve veriler ile temalar arasında sıkı sıkıya bir bağlantı olduğu da söylenebilmektedir. Analiz süreci aşağıda ayrıntılarıyla açıklanmıştır:

3.9.1. Veriye Aşinalık

Araştırmacı tüm ses kayıtlarını fiziki olarak dinleyip bizzat yazıya dökerek metinlerle tekrarlı biçimde çalışmış; her metni belirli bir sıra ve sistemle incelemiştir. Yapılan tekrarlı okumalar ile birlikte araştırmacının çalışmalardaki kopukluğunun önlenmesi, veriler arasındaki kıyasın yapılması ve karmaşık veriler arasındaki tutarlılık düzeyinin artırılması da bu aşamada amaçlanmıştır. Böylece *ön kodlama notları* oluşturulmuştur (Nowell vd., 2017).

Bu aşama temaların temellerini çizmiş olup derin mana da kodların belirlenmesine de öncülük etmiştir.

3.9.2. Açık Kodlama

Satır satır incelemede, verilerin belli başlı bazı özellikler belirlenmiştir. Anlamlı veri parçaları “korku & panik”, “özel kurtarma ekibi” gibi ilk kodlar ile etiketlenmiştir. Artık temalara ışık olacak kodların bu aşamada gün yüzüne çıktığı söylenebilmektedir. Kodlamalar Excel tablosunda yapılmış olup; her kodun yanına ilgili katılımcı kimlikleri (K1, K2 ...) olarak işlenmiştir (Boyatzis, 1998).

3.9.3. Tema Oluşturma

Benzer kodlar bir araya getirilerek en az iki koddan oluşan alt temalar, bunların da üstünde ana temalar geliştirilmiştir. Temaların oluşturulması veri havuzundaki karmaşıklığın gideerilmesi için hayati önem taşımaktadır. Ayrıca bu aşamada kodlara üst kimlik kazandırmak okuyucu aısından anlam bütünlüğü sağlamada da kolaylık sağlayacaktır. Örneğin “korku & panik” ile “acı & üzüntü” kodları “Yoğun Negatif Duygular” alt temasında; bu alt tema ise “Depremle İlgili Duygusal ve Bilişsel Tepkiler” ana temasında toplanmıştır (Braun & Clarke, 2006).

3.9.4. Tema Gözden Geçirme

Temalar, veri setinin bütününe karşı kontrol edilmiş; temayı desteklemeyen kodlar elenmiş ya da başka temalara taşınmıştır. Nitel araştırma sırasındaki kavram ve anlam benzerliklerinin okuyucu nazarında anlatımı boğmasının önüne geçmek için hayati önem taşıyan bu aşama temelinde esas ve öz temaların oluşturulması, bir temanın, altındaki kodu, başka bir tema ile çakışmayacak bir biçimde bütüncül olarak kapsaması gibi özellikleri taşımaktadır. Bu bağlamda araştırmaya katkı sunan iki araştırmacı arasındaki görüş ayrılıkları tartışılarak uzlaşıya varılmış ve ikililiğin önüne geçilmiştir (Yıldırım & şimşek, 2018).

3.9.5. Tema Tanımlama ve Adlandırma

Her temanın kapsamını özetleyen kısa tanımlar yazılmış, temaların sınırları netleştirilmiştir. Örneğin “Uygulama ve Yaptırım Eksikliği” teması, “mevzuat var ancak uygulanmıyor” ve “engellilere öncelik tanınmıyor” kodlarını içermektedir. Bu aşamada okuyucu, araştırmacının hangi tema ile neyi anlatmak istediğini ilk bakışta anlamalı ve temaya verilen isim ise okuyucuya o bölümle ilgili net ve kapsamlı bilgiyi sunmalıdır. Bu aşama ayrıca raporlamaya geçebilmek için son adımı oluşturur. Araştırmacı bu aşamayı son basamak olarak görüp gereken iyileştirmeleri burada bitirmelidir.

3.9.6. Raporlama

Son tablolar, kod–alt tema–ana tema hiyerarşisini gösteren yapılandırılmış biçimde sunulmuş; her alt tema için temsil gücü en yüksek doğrudan alıntılara yer verilmiştir (Lincoln & Guba, 1985). Artık son olan bu aşamada yer yer literature de başvurularak seçilen temaların yahut veriler ışığında aydınlanan temaların hikayesine yer verilmektedir. Bu nihai aşama okuyucu kafasında soru işareti bırakmamalı ve de araştırmacının verilerden çıkardığı analitik anlatımı desteklemelidir.

3.10. Güvenilirlik ve Geçerlik

- **Çalışma izlenebilirliği:** Kod kitabı, revizyon notları ve karar günlüğü araştırma ekibince saklanmıştır.
- **Kodlayıcı güvenilirliği:** Kod listesi, bağımsız ikinci araştırmacı tarafından %20'lik örneklem üzerinde yeniden uygulanmış; anlaşma oranı %87 bulunmuştur (Miles & Huberman, 1994).
- **Katılımcı doğrulaması:** Temel bulgular, üç katılımcıya geri bildirim için iletilmiş; alıntılarda anlam kayması olmadığı teyit edilmiştir.

Bu çok adımlı süreç sayesinde, veriden türeyen temaların hem iç tutarlılığı hem de dış ayırt ediciliği sağlanmış; sonuç bölümünde sunulan temalar Bedensel Engellilerin deprem deneyimlerini güvenilir ve derinlemesine yansıtır nitelikte ortaya konmuştur.

Çalışma bu kısımdan sonra mülakat soruları ışığında bölümlere ayrılan ve tematik analizi işleyen bulgular kısmı ile devam edecek olup derinlemesine analize olanak sağlayan on üç mülakat sorusu da bu kısımda analiz edilmiştir. Önce mülakat sorusu sorulacak ardından veriler ışığında ortaya çıkan ve tematik olarak analiz edilen bulgular okuyucuya aktarılacaktır.

4.BULGULAR

Çalışmanın bulgular kısmında elde edilen veriler, katılımcılara yöneltilen yüz yüze mülakat formu soruları ışığında çalışılmış olup her bir soru ve verilen cevaplar ışığında elde edilen bulgular sırasıyla ayrıca başlıklandırılmıştır.

4.1. Deprem Risk Algısı & Duygusal Etki

Çizelge 2. Deprem Risk Algısı & Duygusal Etki Ana Teması ve Kodlamalar

Ana Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K...)
Deprem Risk Algısı & Duygusal Etki	1. Yoğun Duygusal Tepkiler	Korku & Panik Duygusu	K1 K3 K4 K5 K6 K7 K8 K9 K10 K11 K12 K13 K14 K15 K16 K18 K19 K20 K21 K22 K23 K24 K25 K27
			K2 K14 K17 K19 K20 K24 K27
	2. Engellilik	Endişe / Stres / Tedirginlik	K10 K22 K26
		Hareket Kısıtlılığının	

Kaynaklı Kırılganlık	Kaçışı Engelleme “Engelliler İçin Çok Zor” Algısı	K22 K23
3. Geçmiş Deprem Deneyimi & Travma	Önceki Depremi Deneyimleme Sevdiklerim İçin Kaygı Depremi Kaçınılmaz	K4 K5 K6 K19 K25 K17 K18 K26
4. Risk Farkındalığı & Tebdir Yaklaşımı	Görme Tebdir Alma / Önlem Vurgusu	K2 K23 K25 K17 K21 K25

Katılımcı ifadelerinin ilk çözümlenmesi, deprem olgusunun katılımcıların zihninde hemen hemen evrensel düzeyde korku ve panik uyandırdığını göstermektedir; örneklemin 27 kişisinden 24’ü “korku & panik” kodu altında buluşarak bu duyguyu açıkça dile getirmiştir. İki koddan (korku/panik ile endişe/stres) oluşan “Yoğun Duygusal Tepkiler” alt teması, 24 farklı katılımcıyı kapsayarak ortak duygusal paydanın büyüklüğünü ortaya koyarken, diğer alt temalar risk algısının hangi değişkenlerle katmanlaştığını işaret eder.

“Engellilik Kaynaklı Kırılganlık” başlığı yalnızca 7 katılımcı tarafından vurgulansa da bedensel engelin kaçış imkânlarını sınırlayarak korkuyu derinleştirdiğini gösterir. Nitekim çalışmanın 2.9. bölümünde de bu probleme özellikle değinilmiştir. “Geçmiş Deprem Deneyimi ve Travma” 8 katılımcının önceki yıkımlardan taşıdığı hatıraların mevcut tedirginliği artırdığına işaret ederken, “Risk Farkındalığı & Tebdir Yaklaşımı” 6 katılımcıda depremi kaçınılmaz bir gerçeklik olarak kabullenip önleyici adımlar atma isteğini öne çıkarmaktadır.

Böylece genel tablo, deprem korkusunun ortak bir payda olduğunu; ancak engellilik durumu, geçmiş travmatik deneyimler ve bilişsel tebdir bilincinin bu temel duyguyu farklı yoğunluk ve anlam katmanlarına büründürdüğünü ortaya koymaktadır.

Alt temalar derinlemesine incelendiğinde, ilk olarak “Yoğun Duygusal Tepkiler” başlığının iki ayrı ama iç içe duyguyu kapsadığı görülür: “Korku & Panik” kodu, K1’in “*panik ve korku*” diye özetlediği, K5’in “*insan kitleniyor*” sözleriyle somutlaşan ani dehşet hâlini temsil ederken; “Endişe/Stres/Tedirginlik” kodu K2 ve K27’nin sürekli devam eden kaygı tarifleriyle depremi gündelik hayatın arka planına yerleşmiş kronik bir gerginlik olarak betimler. Bu konuda bir katılımcı aşağıda yer alan ifadeleri aktarmıştır:

“Deprem deyince insanın aklına her türlü şey geliyor. Gaziantep’te de deprem yaşadım; çok zor bir durumdu. O esnada insanın aklına hiçbir şey gelmiyor, kitleniyorsun. Depremin bitimine kadar başına ne geleceğini bilemiyorsun.” –K5

İkinci alt tema olan “Engellilik Kaynaklı Kırılganlık”, bedensel yetersizlikle birleşen risk algısını iki düzlemde açığa çıkarır: K10’un “*Engelli olduğum için fazla hareket edemem korkutuyor*” cümlesi ve K22’nin benzer vurgusu, deprem anında kaçışı engelleyen fiziksel sınırlılığa işaret ederken; K23’ün istatistikî olasılıkları kendi engel durumu üzerinden yorumlayarak yarattığı “*engelliler için çok zor*” algısı, kırılganlık hissini görünür kılar. Bu konuda bir katılımcı aşağıda yer alan ifadeleri aktarmıştır:

“Bitlis yüksek dağlık bir bölge; deprem anında yıkıcı etki olabilir. Bedensel engelli olduğum için bu beni zorlar. Binalar eski; kaçma riskinde normal bir birey gibi rahat hareket edemem. Bunu duyduğumda ister istemez korku hissediyorum.” – K22

Üçüncü alt tema, “Geçmiş Deprem Deneyimi & Travma”, öteden beri birikmiş anıların bugünkü korkuyu nasıl derinleştirdiğini gösterir: K6’nın Van, K25’in Kahramanmaraş depremlerini anması, geçmiş yıkımların yaşayan bir tetikleyici olduğunu; K17’nin “*ailemin kaybı*” ihtimaline dair kaygısı ise travmanın yalnızca kendine değil sevdiklerine yönelen ilişkisel boyut taşıdığını ortaya koyar. Bu konuda bir katılımcı aşağıda yer alan ifadeleri aktarmıştır:

“En yakın tarihte Van depremi yaşamıştım. Orada büyük yıkım olmadı belki ama o tecrübeyle aklıma gelen tek şey korkudan başka bir şey değil. O depremden sonra deprem sözcüğünü duyunca içim ürperiyor.” – K6

Son olarak “Risk Farkındalığı & Tedbir Yaklaşımı” alt teması, bilişsel değerlendirme ile eylem dürtüsünü birleştirir: K2’nin “*Türkiye’de deprem riski olmayan şehir yok*” ifadesi kaçınılmazlık bilincini yansıtırken; Bölüm 2.5. de aktarıldığı gibi ülkemizin deprem ülkesi olduğu gerçeğinin vatandaş nezdinde de kabul edildiğini gözler önüne sermektedir. K17’nin “*belirli önlemler, tedbirler alırsak*” sözü, korkunun pasif bir çaresizlik değil, proaktif tedbir alma motivasyonuna da zemin hazırlayabileceğini gösterir.

Böylece her alt tema, duygusal yoğunluk, engellilikle artan kırılganlık, travmatik bellek ve önlem odaklı bilinç çizgileri üzerinden bedensel engelli bireylerin deprem risk algısını çok katmanlı bir yapı olarak resmeder. Bu konuda bir katılımcı aşağıda yer alan ifadeleri aktarmıştır:

“Bitlis’te depremin olma ihtimali yüksek; bu da endişe veriyor. Belirli önlemler alırsak riskin düzeyini düşürebiliriz. Ailemin kaybı, kendi canıma zarar gelmesi gibi düşüncelerim var; bu yüzden tedbirli olmak gerektiğine inanıyorum.” – K17

Katılımcı anlatılarının bütününe bakıldığında, temalar arasında kurulan örgünün merkezinde “korku” duygusunun baskın ve evrensel bir tepki olarak konumlandığı görülmektedir. Bu korku, bedensel engel ya da önceki deprem deneyimi gibi kırılganlığı artıran faktörlerden bağımsız olarak tüm katılımcılarda ortaklaşa mevcuttur; ancak söz konusu faktörler bu temel duygunun hem şiddetini hem de arkasındaki rasyonel gerekçeyi belirgin biçimde değiştirir.

Nitekim Engellilik Kaynaklı Kırılganlık alt teması korku anlatısını derinleştirerek hareket kısıtlılığı ile bağlantılı “tahliye ve kaçış güçlüğü” algısını öne çıkarırken, Geçmiş Deprem Deneyimi & Travma alt teması geçmiş yıkımların hafızada bıraktığı somut görüntülerle korkuyu daha canlı ve tetikleyici kılar. Buna karşılık Risk Farkındalığı & Tedbir Yaklaşımı alt teması, korkunun pasif bir çaresizliğe hapsolmayıp “kaçınılmazlık bilinci” ile “önlem alma motivasyonu” arasındaki gerilimde eyleme dökülebileceğini göstermektedir.

Bedensel engelli bireylerin deprem algısı, yaygın korku/panik hissiyle çerçevelenirken engellilikten kaynaklanan hareket kısıtlılığı ve önceki yıkımların travması bu duyguyu katmanlaştırmakta; aynı zamanda kaçınılmazlığı kabullenme ile tedbir alma yönünde harekete geçme isteği arasında hareketli bir bilişsel-işlevsel boyut yaratmaktadır.

4.2. Deprem Deneyimleri, Duygular ve Öğrenilmiş Davranışlar

Çizelge 3. Deprem Deneyimleri, Duygular ve Öğrenilmiş Davranışlar Ana teması ve Kodlamalar

Ana Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K...)
Deprem Deneyimleri, Duygular ve Öğrenilmiş Davranışlar	1. Deprem Yaşanmışlık Düzeyi	Büyük Deprem Tecrübesi	K1 K2 K4 K5 K6 K7 K11 K13 K14 K15 K16 K18 K19 K20 K22 K23 K24 K25 K26
		Yalnızca Hafif Sarsıntı / Hiç Deneyim Yok	K3 K8 K9 K10 K12 K17 K21 K27
	2. Duygusal Tepkiler ve Stres	Korku & Panik	K1 K2 K3 K4 K5 K6 K13 K14 K18 K19 K20 K24 K25
		Çaresizlik / Engelliliğe Bağlı Endişe	K4 K5 K10 K13 K22
		Dışarıya Kaçma	K1 K4 K5 K10 K14 K15 K16 K20
	3. Koruyucu Davranış Stratejileri	Çök-Kapan-Tutun / Güvenli Nokta	K17 K21 K26
		Aileyi / Çocukları Sarma-Koruma	K3 K5 K26
	4. Bilgi & Eğitim Kaynakları	Resmî Afet Eğitimi (Kızılay-AFAD vb.)	K12 K17 K22
		Medyadan veya Toplumsal Deneyimden Öğrenme	K2 K24
	5. Sosyal Destek & Dayanışma	Aile Desteğiyle Tahliye	K5 K26
		Toplumsal Yardımlaşma Deneyimi	K24

Katılımcıların depremle ilgili yaşanmışlık, duygu ve öğrenilmiş davranış örüntülerini bir arada sunan tablo, beş alt temaya dayanan çok katmanlı bir manzara çizmektedir. Deprem Yaşanmışlık Düzeyi alt teması, örneklemin üçte ikisinin (19/27) “büyük deprem tecrübesi” yaşadığını-ki civar illerde buna dahildir- geri kalan sekiz kişinin ise yalnızca hafif sarsıntılarla karşılaştığını gösterir. Bu ayrım, sonraki alt temalarda beliren duygu yoğunluğu ve davranış repertuarını anlamak için kritik bir başlangıç noktasıdır: gerçek yıkımı deneyimleyen K4’ün “6 Şubat’ta Gaziantep’teydim; koltuk değneğiyle zor çıktım” sözleri ile K25’in “hafif bir sarsıntı bile o anıları geri

getiriyor” ifadesi, travmatik geçmiş tecrübelerin güncel davranışlar üzerinde ne denli etkili olduğunu somutlaştırır.

“Saat 04.20’de depreme yakalandık, ablamın evindeydik. İlk sarsıntıda yerimizde kaldık; sarsıntı bitmeyince ailemle kenetlenerek yavaşça dışarı çıktık. Ablamın desteğiyle üç katlı apartmandan inebildim.” – K5

Duygusal Tepkiler ve Stres alt teması, “korku & panik” kodunda 13 katılımcının birleşmesiyle korkunun hâlâ en baskın tepki olduğunu; bununla birlikte beş katılımcının “çaresizlik / engelliliğe bağlı endişe” kodunda, kaçışın fiziksel kısıtlılığı yüzünden katmerlenen bir çaresizlik yaşadığını ortaya koyar. Örneğin K13, “engelli olduğum için yatağın üstünde çaresiz kaldım” diyerek panik tepkisinin engellilikle kesişmesini vurgular.

“Depremi yaşadım, yatağın üstünde çaresiz kaldım. Engelli olduğum için hiçbir şey yapamadım; Allah bir daha yaşatmasın.” – K13

Üçüncü alt tema olan Koruyucu Davranış Stratejileri, bedensel engelli bireylerin benimsediği eylem kalıplarını çeşitlendirir. Bu bağlam her ne kadar 7. Sorudaki ana tema olan baş etme stratejisi ile bağdaşsada deprem tecrübelerinden de ayrı düşünülmemelidir. Sekiz katılımcının “dışarıya kaçma” stratejisini tercih ettiği görülür; K5’in “sarsıntı bitmedi, ailemle kenetlenerek yavaşça dışarı çıktık” sözü bu davranışın aile desteğiyle iç içe geçtiğini gösterir. Buna karşın K17 ve K26 gibi üç katılımcı, “çök-kapan-tutun” tekniğini uygulayarak fiziksel kısıtın kaçışı zorlaştırdığı durumlarda ev içi koruyucu pozisyonları tercih eder. Üç katılımcı “aileyi/çocukları sarma-koruma” kodunda birleşerek deprem anında koruma içgüdüsünün yöneldiği ilk odağın yakın aile olduğunu belirtir.

“Deprem bitene kadar ‘çök-kapan-tutun’ hareketini yaparak kendimi güven altına almayı tercih ederim.” – K17

Bilgi & Eğitim Kaynakları alt teması, formel ve informel öğrenme ayrımını sergiler. Bölüm 2.12. de afete hazırlık sürecinde de yer alan bilgi ve eğitim düzeyinin kamu kurumlarınca daha fazla geliştirilmesi de bu ayırmadaki noksanlıkların işaret ettiği açığı kapatmaya yönelik özellik taşımaktadır. K12, K17 ve K22 resmî afet eğitimlerine (AFAD, Kızılay) katıldıklarını; K22 “aldığım eğitimle ne yapmam gerektiğini biliyorum” cümlesiyle bu deneyimin özgüven kazandırdığını ifade eder. K2 ve K24 ise

önceki yıkımların toplumsal hafızası ve medya içerikleri üzerinden deprem bilgisini içselleştirdiğini belirtir; K24 “*toplum ilk gün yardımlaşmada yarışıyor, sonra tedbiri unutuyoruz*” diyerek informal bilginin kalıcılık sorunsalına işaret eder.

“2011 Van depreminden sonra Kızılay ve Afet Yönetimi eğitimine katıldım; ne yapmam gerektiğini artık biliyorum.” – K22

Son alt tema Sosyal Destek & Dayanışma, deprem anında ve sonrasında yardım ağlarının önemini vurgular. K5 ile K26, “aile desteğiyle tahliye” kodunda birbirine benzer anlatılar sunar; K5’in “*ablamın desteğiyle üç katlı apartmandan çıkabildim*” ifadesi aile dayanışmasının fiziksel engelleri aşmadaki işlevini gösterir. Aile faktörüne yönelik vurgunun yapıldığı çalışmanın 2.14. bölümünde de bu işlevselliğe olan ihtiyaçtan bahsedilmiş olup işlevselliği artırma da aile faktörünün önemine de ayrıca değinilmiştir. Toplumsal düzeyde dayanışmayı dile getiren tek katılımcı olan K24, “*herkes deprem bölgesine yardım etmek için adeta yarıştı*” diyerek sosyal sermayenin kısa süreli ama yoğun etkisini ön plana çıkarır.

“Depremlerde herkes yardım etmek için adeta yarıştı fakat kısa süre sonra tedbir almadan hayatımıza döndük.” – K22

Bu beş alt temanın birlikte ördüğü yapı, Araştırma Sorusu 3.4.b’yi (“Bedensel engellilerin Bitlis İli özelinde deprem hazırlıkları nelerdir?”) çok boyutlu biçimde aydınlatır. Büyük deprem tecrübesi yaşayan grubun korku ve çaresizlik duyguları daha yüksek olmakla birlikte, bu grup aynı zamanda dışarı kaçma ve aileyi koruma reflekslerini daha sık dile getirerek davranış repertuarını genişletmiştir.

Hafif sarsıntı grubunda ise önlem bilgisi genellikle formel eğitim ve medya aracılığıyla kazanılmıştır; ancak uygulamaya aktarıldığında güvensizlik veya donakalmayla sonuçlanabilmektedir. Böylece yaşanmışlık düzeyi, duygu yoğunluğu ve bilgi kaynağı, bedensel engelli bireylerin deprem anındaki eylem tercihlerini birlikte şekillendiren kritik bileşenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.3. Deprem Risk Faktörleri ve Engellilere Özgü Kırılganlık

Çizelge 4. Deprem Risk Faktörleri ve Engellilere Özgü Kırılganlık Ana Teması ve Kodlamaları

Ana Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K...)
Deprem Risk Faktörleri ve Engellilere Özgü Kırılganlık	1. Yapısal / Çevresel Riskler	Eski ve Sağlam Olmayan Binalar	K9 K10 K22 K24 K27
		Çarpık Betonlaşma & Yetersiz Zemin	K2 K24
		Fay Hattına Yakınlık	K18 K24
		Toplanma Alanı Kısıtlılığı	K22
		Ulaşım / Yokuşlu Yollar	K19
		Kaçamama / Kurtulma	K2 K3 K5 K6 K16
		Şansının Düşüklüğü	K20 K21 K25 K26
		Yüksek Kat & Gece Depremi Endişesi	K27
		Yardıma Bağımlılık İkilemi	K3 K4
		Ölüm & Can Korkusu	K6 K20 K21
	2. Tahliye ve Hareket Kısıtı	Çaresizlik / Karamsarlık	K1 K5 K8 K13
		Aile / Çocukları Koruma Kaygısı	K3 K13 K16
		Deprem Çantası & İlaç Hazırlığı	K3 K13 K26
		Deprem Bilgisi / Eğitim	K23
		Tahliye Bilinçlendirme	K8 K23
	3. Psikolojik Kırılganlık	İhtiyacı	K22 K23
		Kendini Koruma / Güvence	K15 K16
		Alma	
	4. Bilgi, Hazırlık & Önleyici Tedbirler		

Bitlis'teki bedensel engelli katılımcıların risk algıları, tabloya yansıyan dört alt tema etrafında çok katmanlı bir bütün oluşturur. Öncelikle “Yapısal / Çevresel Riskler” başlığı kentin fiziksel altyapısına ilişkin endişelerin odak noktasıdır; beş katılımcı (K9,

K10, K22, K24, K27) eski ve depreme dayanıksız binalardan söz ederken K2 ile K24 çarpık betonlaşma ve zemin etütlerinin yetersizliğinin yıkımı artıracağını vurgular. K18'in "Kuzey Anadolu Fay hattına yakınız" hatırlatması ile K24'ün ayrıntılı altyapı eleştirisi, risk haritasının yalnızca binalarla sınırlı olmadığını; toplanma alanı kısıtlılığı (K22) ve yokuşlu–dar yollar (K19) gibi çevresel unsurların da tahliyei zorlaştırdığını gösterir.

"Bitlis deprem fay hattı üzerinde... Bina etüt-zeminleri yasa ve yönetmeliklere göre yapılmıyor; çarpık yapılaşma var. Yeraltı-üst yapı dirençsiz. Ulaşım, enerji, su, iletişim ve kanalizasyon hatlarının iyi yapılmamasından dolayı büyük risk taşıyor. Bu konuların hiçbirinde engelli bireyler için özel düzenleme yok; var olan engeller daha da artıyor." – K24

Bu fiziksel tablo, doğrudan "Tahliye ve Hareket Kısıtı" alt temasında somutlaşır: on katılımcı (ör. K2, K3, K25, K27) "kaçamama" riskini dile getirirken, K3 ve K4 yüksek katta ya da gece gerçekleşecek bir depremin ölümcül olacağını belirtir. K6'nın "karşıdaki kişi kendini mi, bizi mi kurtaracak?" sorusu, yardıma bağımlı olmanın yarattığı ahlaki ikilemi ortaya koyar. Böylece yapısal engeller ile bedensel kısıtların birleşerek çifte dezavantaj yarattığı açıkça ortaya çıkar.

"Bedensel engelli için çok zor; kaçamaz, kurtulamaz, doğrudan ölebiliriz. Skolyoz hastasıyım, gece depreminden korkuyorum; yataktan kalkmam çok zor. İki çocuğumu kucığıma alıp kaçamam diye düşünüyorum. 4'üncü katta yaşıyoruz, asla sağ çıkamayız diye karamsar şeyler düşünüyorum." – K3

Bu somut engeller, üçüncü alt tema olan "Psikolojik Kırılganlık" başlığı altında duygusal bir boyut kazanır. K1, K5, K8 ve K13 "ölüm & can korkusu"nu ön planda tutarken; K3, K13 ve K16 çaresizlik ve karamsarlık duygularını dillendirir. K3 ve K26'nın çocuklarını koruma yönlü vurguları, deprem riskini yalnızca kendilerini değil, bakmakla yükümlü oldukları kişileri de kapsayan bir tehdit olarak algıladıklarını gösterir. Böylece fiziksel risk unsurları, kaçış zorluğu ve psikolojik etkiler arasında doğrusal bir etkileşim belirginleşir.

"Depremi yaşadım ama baya kötü bir korku vardı. Çaresiz kaldım; engelli olduğum için hiçbir şey yapamadım, yatağın üstünde çaresiz

kaldım. O anda çocuğumu da düşünüyorum ama elimden bir şey gelmiyor. Allah bir daha yaşatmasın.” – K13

Son alt tema “Bilgi, Hazırlık & Önleyici Tedbirler”, bu olumsuz tabloyu kısmen dengeleyen tek alandır; ancak kodlarda yer alan katılımcı sayılarının düşüklüğü (en fazla iki-üç kişi) önlem alma pratiğinin sınırlı kaldığını gösterir. K23, tansiyon ve şeker ilaçlarını içeren deprem çantası hazırladığını söylerken, aynı katılımcı ve K8 temel deprem bilgisine sahip olduklarını belirtir. Ne var ki K22 ile K23’ün vurguladığı “toplumsal bilinçlendirme” ve “tahliye eğitimi” ihtiyacı, bilgi birikiminin bireysel çabalarla sınırlı kaldığını ve kamusal ölçekte desteklenmesi gerektiğini ortaya koyar.

“Evde deprem çantam var; tansiyon ve şeker ilaçlarımı hazırlayıp tutuyorum. Halkın bilinçlenmesi gerekiyor. Asansöre gidilmemeli; tahliye kolay olsun diye apartmanlarda bazı düzenlemeler zorunlu kılınmalı. Elimden geldiğince önlem almaya çalışıyorum.” – K23

Bütün bu bulgular birlikte değerlendirildiğinde, yapısal güvensizlik ile hareket kısıtlılığı birleşerek bedensel engelliler için “kaçışı zor, yıkımı büyük” bir risk tablosu üretmektedir. Fiziksel dezavantaj, psikolojik kırılganlık düzeyini artırırken; bilgi ve hazırlık eksiklikleri bu kırılganlığı pekiştirmektedir.

4.4. Depreme Hazırlık Eğitimi ve Bilgilendirme Durumu

Çizelge 5. Depreme Hazırlık Eğitimi ve Bilgilendirme Durumu Ana Teması ve Kodlamaları

Ana Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K ...)
Depreme Hazırlık Eğitimi ve Bilgilendirme Durumu	1. Resmî / Organize Eğitim Alanları	AFAD · Kızılay · İl AFAD	K1 K7 K16 K22 K25
		Kursu	K26
		Kurum / İşyeri Farkındalık Eğitimi	K23 K24
		Okul Tatbikatı – MEB Etkinliği	K3 K11 K27
	2. Enformel Öğrenme Kaynakları	Medya · TV · İnternet Videoları	K3 K8 K21 K23 K24
		Kişisel Temel Bilgi / Basit Teknikler(“sakin kal-çök-	K8 K15

	kapan-tutun” vb.)	
3. Eğitim	Hiç Bir Eğitim Almamış	K2 K4 K5 K6 K9 K10
Eksikliği ve	Olanlar	K13 K18 K19 K20
İhtiyaç	Formel Eğitim İhtiyacını	K21
	Fark Edenler	

Katılımcıların depreme hazırlık konusundaki bilgi edinme yolları üç ana ekseninde toplanmaktadır. İlk olarak “Resmî / organize eğitim alanlar” grubunda, yalnızca altı katılımcı (K1, K7, K16, K22, K25, K26) AFAD-Kızılay ya da il AFAD kursları gibi doğrudan afet yönetim kurumları tarafından verilen programlara katıldığını belirtmiştir. Bu alt grubun nitel anlatıları, K22’nin “*Kızılay ve Afet’te bir bilgilendirme verildi bize*” ifadesinde olduğu gibi, standart prosedür ve temel güvenlik adımlarına dair sistematik bilgi sağlandığını göstermektedir. Resmî farkındalık programının ikinci ayağı iş yeri temelli olup yalnızca iki katılımcıyı (K23, K24) içermektedir; K24, “*çalıştığım kurumda uzmanlar tarafından eğitim aldım*” diyerek kurumsal sorumluluğun önemine dikkat çeker.

Üçüncü resmî kanal, Millî Eğitim’e bağlı okul tatbikatlarıdır ve üç katılımcının (K3, K11, K27) anıları bu deneyimi doğrular; K11’in anlattığı “*siren çalar çalmaz bahçeye iniş*” pratiği, ilköğretim çağındaki müdahale davranışının hâlâ hatırlandığını gösterir.

“Aldım. Kızılay ve Afet Yönetimi buna yönelik bir bilgilendirme verdi.

Katıldım, artık ne yapmam gerektiğini az çok biliyorum.” – K22

Buna karşılık, “enformel öğrenme kaynakları” alt teması resmî kanallara göre daha yaygın ancak dağınık bir pattern sergiler. Beş katılımcı (K3, K8, K21, K23, K24) televizyon, internet videoları ve haber akışı sayesinde bilgi edindiğini bildirir; K24’ün Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi videolarını izlediğini söylemesi, çevrim-içi malzemenin yetişkin eğitimi için işlevsel olabileceğini ima eder.

Yine de bu medya temelli öğrenme, davranış repertuarı bakımından sınırlı kalmış görünmektedir; temel teknikleri ezberleyen iki katılımcı (K8, K15) “*sakin olma, çök-kapan-tutun*” gibi basit protokolleri zikretmiş fakat uygulamaya dair ayrıntılı strateji sunamamıştır.

“Eğitim videolarını izledim; televizyon ve internet üzerinden depremle ilgili bilgilere sürekli bakıyorum.” – K24

En geniş kümeyi ise “eğitim eksikliği ve ihtiyaç” alt teması oluşturur: on katılımcı (K2, K4, K5, K6, K9, K10, K13, K18, K19, K20) hiçbir resmî ya da düzenli bilgilendirme almadığını açıkça dile getirmiştir. Özellikle K5 ve K6’nın “*hayır, almadım*” yanıtları, sık yaşanan sarsıntılara rağmen formel eğitimden dışlanmış olmanın altını çizer. Bu grubun yalnızca bir üyesi (K21) medya bilgisinin yetersizliğini fark ederek “*özel eğitim almadım, alınmalı*” vurgusuyla formel eğitime duyulan ihtiyacı açıkça dile getirmiştir.

“Resmî bir eğitim almadık; yalnızca televizyonda gösterilenleri izledik. Deprem için özel eğitim verilse daha iyi olur.” – K21

Genel tablo, resmî eğitimlerin örneklemde azınlıkta kaldığını; medyadan öğrenmenin yaygın fakat yüzeysel olduğunu; katılımcıların üçte birinden fazlasının ise hiçbir eğitim almamış olduğunu göstermektedir.

4.5. Deprem Hazırlık Durumu ve Stratejileri

Çizelge 6. Deprem Hazırlık Durumu ve Stratejileri Ana Teması ve Kodlamaları

Ana Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K...)
Deprem Hazırlık Durumu ve Stratejileri	1. Hiç Hazırlık / Yetersiz Önlem		K1 K5 K6 K8 K9 K10
		Hiçbir hazırlık yok	K11 K13 K18 K19 K20
			K21
		Manevi hazırlık (dua) dışında önlem yok	K2
	2. Deprem Çantası ve Temel Ekipman	Deprem çantası + temel malzemeler	K3 K4 K22 K23 K25
		İlaç / özel sağlık gereçleri ekleme	K26 K27
			K22 K23 K26
	3. Ev İçi Güvenlik ve Farkındalık	Mobilya / eşyaları duvara sabitleme	K24
		Aile bireylerini bilgilendirme	K24

Ana Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K...)
	4. Aile-Merkezli Kaçış Planı	Telefon–araç toplanma & hızlı tahliye Dışarıya hemen çıkma refleksi	K7 K15 K16

Katılımcıların deprem hazırlık düzeyleri incelendiğinde, en baskın örüntünün “hiç hazırlık / yetersiz önlem” olduğu görülmektedir; on iki katılımcı (K1, K5, K6, K8, K9, K10, K11, K13, K18, K19, K20, K21) herhangi bir somut hazırlık yapmadığını açıkça belirtmiştir. Bu grup, deprem olasılığını bilmesine karşın harekete geçmemiştir;

K10’un “*deprem çantası hazırlamadık, sadece televizyonda izledik*” ifadesi, bilginin davranışa dönüşmediğini gösterir.

Bu alt temada yalnızca K2, “*fiziksel koşullar yüzünden elimizden dua etmekten fazlası gelmiyor*” diyerek manevi bir hazırlığı strateji olarak sunmuştur; bu, kırılganlık hissinin pasif bir kabullenişe kayabileceğini düşündürür.

“Fiziksel koşullar uygun değil; bulunduğumuz yerde yapabileceğim en fazla şey bir çanta hazırlayıp köşede tutmak. Onun dışında dua ediyoruz; başka seçenek yok.” – K2

Öte yandan “deprem çantası ve temel ekipman” alt teması umut verici bir azınlık oluşturur. Yedi katılımcı (K3, K4, K22, K23, K25, K26, K27) çanta hazırladığını belirtmiş; özellikle K4’ün “*çantada düdük, su, fener, bisküvi var*” vurgusu, temel hayatta kalma gereçlerinin farkında olduğunu ortaya koyar. K22, K23 ve K26’nın çantaya kişisel ilaçları eklemesi, kronik hastalık ya da engellilik durumunu dikkate alan özelleştirilmiş hazırlık örneğidir.

“Evde çantamız var. İçine doktorların verdiği ilaçların bir bölümünü koyduk, ayrıca düdük ve üç-beş parça yiyecek ekledik. Çantayı evin içinde değil, dışarıya yakın bir yerde muhafaza ediyoruz ki ani bir durumda hemen müdahale edelim.” – K26

Hazırlığın üçüncü katmanı, “ev içi güvenlik ve farkındalık” başlığında tek katılımcı (K24) tarafından temsil edilir; mobilyaların duvara sabitlenmesi ve aile

bireylerinin bilgilendirilmesi, yapısal önlem düzeyine işaret eder. Bu veri, fiziksel düzenlemelerin örnekleme neredeyse hiç yaygınlaşmadığını gösterir.

“Deprem için hazırlıklarım sınırlı olsa da yapıyorum; evdeki mobilyaları duvara sabitledim ve aile bireylerine deprem anında nasıl davranmamız gerektiğini anlattım.” – K24

“Aile-merkezli kaçış planı” alt teması da sınırlı kalmış; K7 telefon ve araç etrafında hızlı tahliye planından söz ederken, K15 ve K16 “*deprem olur olmaz dışarı çıkma*” refleksi geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Ancak bu davranışın güvenli toplanma alanı, erişilebilir rota veya engellilik koşullarıyla desteklenip desteklenmediği belirsizdir.

“Deprem olduğunda babam iki telefonu aldı, beni ve kardeşimi dışarı çıkardı, hemen arabaya bindirdik.” – K7

Bu bulgular, bedensel engellilerin deprem hazırlıkları için kritik bir tablo çizer: Katılımcıların yarıdan fazlası hazırlıksız, hazırlık yapan azınlık ise ağırlıklı olarak *taşınabilir çanta* düzeyinde kalmış; ev içi sabitleme, tahliye rotası planlama ve aile içi tatbikat gibi sistematik önlemler neredeyse yoktur. Engelliliğe özgü gereksinimler yalnızca ilaç ekleme pratiğinde görünür kılınmış olup, hareket kısıtı ve erişilebilirlik sorunlarını bertaraf edecek yapısal önlemlerin eksikliği çarpıcı biçimde ortaya çıkmaktadır.

4.6. Depremle İlgili Duygusal ve Bilişsel Tepkiler

Çizelge 7. Depremle İlgili Duygusal ve Bilişsel Tepkiler Ana Teması ve Kodlamaları

Ana Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K...)
Depremle İlgili Duygusal ve Bilişsel Tepkiler	1. Yoğun Negatif Duygular		K1 K3 K4 K5 K6 K8 K11 K12
		Korku & Panik	K13 K14 K15 K16 K18 K19 K20
			K22 K24 K27
	2. Felaket İmgeleri	Acı & Üzüntü	K1 K2 K21 K24 K25
		Yıkım / Ölüm / Kıyamet	K3 K5 K8 K10 K21 K24 K25
		Tasavvuru	K26
		Enkaz Altında	K8 K10

Ana Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K...)
		Kalma Kaygısı	
		Çaresizlik /	
		Yardım	K9 K13 K14 K15 K16 K27
	3. Çaresizlik	Ulaşmama	
	& Engellilik	Endişesi	
	Kaynaklı	Hareket Kısıtı &	K3 K6 K16 K22 K27
	Kırılganlık	Kaçamama	
		Yalnız Kalma &	K13 K14
		Savunmasızlık	
		Toplumsal	
	4. Sosyal /	Bilinç Eksikliği	K23 K24
	Fatalist	Eleştirisi	
	Perspektif	Felaket /	
		“Mahşer”	K2 K25
		Benzetmesi	

Katılımcıların deprem sözcüğüne verdikleri tepkiler, 4 alt tema altında toplanan güçlü bir duygu-düşünce örüntüsüne işaret etmektedir. İlk ve en geniş kümeyi oluşturan “Yoğun Negatif Duygular” başlığında on sekiz katılımcı doğrudan “korku ve panik” hissini, beş katılımcı da buna ek olarak “acı ve derin üzüntü” duygusunu dile getirmiştir; K1’in “korku ve acı”, K20’nin “acayip korkuyorum” sözleri bu ortak duygusal zemini somutlaştırmaktadır.

“Depreme karşı bütün olası tedbirler alınmış olsa, depremin kısa süreli bir doğa olayı olduğu hissine kapıldım; ancak bu önlemleri almadığımız için deprem bana korku, acı ve kaos hissi veriyor.” –

K24

Bu temel tepki, “Felaket İmgeleri” alt temasıyla somutlaşıp derinleşmektedir. Sekiz katılımcı depremi “yıkım, ölüm ve kıyamet” betimlemeleriyle nitelendirirken, K25’in “mahşer günü gibi” ifadesi toplu yıkım tasavvurunu çarpıcı biçimde yansıtır. K8 ile K10’un “enkaz altında kalma” korkusu ise bu tasavvuru kişisel düzeye taşımaktadır.

“Deprem deyince bir mahşer günü gibi, bir kıyamet gibi geliyor; çünkü herkes kendi canının derdine düşüyor, kimse kimseye koşmuyor.” – K25

Duygusal yoğunluk, “Kontrol Kaybı ve Çaresizlik” başlığında davranışsal bir boyut kazanır: Altı katılımcı (ör. K9, K15) deprem anında “ne yapacağını bilememe” veya “yardımın ulaşmama” endişesini vurgulayarak bireysel etkililik algısının ciddi biçimde zedelendiğini göstermektedir.

“Deprem deyince korkuyorum; yaşadığım bölgede yardımın zor ulaşacağını düşünüyorum. Endişeliyim, sürekli aklımda. Yardım gelmeyebilir, kurtulma şansım az diye çok kötü hissediyorum.” – K27

Bu çaresizlik, bedensel engelliliğin getirdiği fiziksel sınırlılıkla kesiştiğinde “Engellilik Kaynaklı Kırılganlık” alt temasında derinleşir: Beş katılımcı (K3, K6, K16, K22, K27) “hareket kısıtı ve kaçamama” kaygısını öne çıkarırken, K13 ve K14’ün “yalnız kalınca ne yapacağını bilememe” ifadesi savunmasızlık hissini artırmaktadır. K3’ün “4. katta asla sağ çıkamayız” sözü, yapısal çevre ile fiziksel yetersizliğin birleştiğinde ortaya çıkan karamsarlığı açıkça ortaya koyar.

“Yıkım ve ölüm düşüncesi geliyor. Skolyoz hastasıyım; 4. kattayız, gece deprem olursa yatağımdan kalkamam. İki çocuğumu alıp kaçamam; sağ çıkamayız diye karamsar düşüncelerim var.” – K3

Son alt tema olan “Sosyal ve Toplumsal Perspektif”, bireysel kaygıların topluma yöneltile bir eleştiriye dönüştüğü noktayı temsil eder. K23 ile K24, toplumun ve kurumların yeterli hazırlık yapmadığını; K2 ve K25 ise depremi “kader anı” veya “mahşer günü” benzetmeleriyle betimleyerek, felaketin kaçınılmaz olduğuna dair kaderci bir tutumu yansıtmaktadır.

“Deprem diyince bi mahşer günü gibi diyelim bi kıyamet gibi yani çünkü herkes kendi haline düşüyor. Kimse kimsenin daha orta şeyine koşmuyor. Herkes canının peşinde.” – K25

“Deprem gerçekten Türkiye’nin kanayan yarası. Depremle yaşamaya alışmamız gerek ama hâlâ bu alışkanlığı edinemedik; halkın daha fazla bilinçlenmesi gerektiğini düşünüyorum.” – K23

Bedensel engelli bireylerde deprem algısı korku ve panik temeli üzerinde yükselmektedir; yıkım ve ölüm imgeleri bu duyguyu pekiştirirken, fiziksel hareket kısıtlılığı ve yardıma bağımlılık algısı çaresizlik hissini derinleştirmekte; toplumsal hazırlıksızlık eleştirisi ise bireysel kaygılara kaderci bir çerçeve eklemektedir. Böylece duygusal, bilişsel ve sosyal katmanlar birbirini besleyen çok boyutlu bir psikolojik risk yapısı oluşturmuştur.

4.7. Başa Çıkma Stratejileri ve Destek Kaynakları

Çizelge 8. Başa Çıkma Stratejileri ve Destek Kaynakları Ana Teması ve Kodlamaları

Ana Tema	Alt Tema (Strateji Türü)	Kod	Katılımcılar (K...)
Başa Çıkma Stratejileri ve Destek Kaynakları	1. Duygusal (Duygu-Odaklı) Baş Etme	Dua / İnanç Yönelimli	K2 K3 K9 K18
		Sakinleşme	K21 K26
		Umut / Kabullenme	K2 K24
		Dikkati Dağıtma (TV, el işi, sosyal etkinlik)	K3 K4 K8 K19
			K20 K24 K27
		Dışarıya Çıkma / Hızlı	K1 K4 K11 K14
	2. Sorun Odaklı (Problem-Çözme) Baş Etme	Tahliye	K16 K25
		Güvenli Noktaya	
		Sığınma (mobilya altı vb.)	K14 K25
		Aileyi Toplayarak	K5 K6 K7 K21
		Tahliye	K26
			K5 K6 K9 K19
	3. Sosyal Destek Arama	Aile Desteği & Teselli	K20 K21 K26
			K27
		Komşu / Arkadaş Yardımı	K22 K23
		Konuşma / Moral Desteği İsteği	K11 K21 K24
	4. Bilgi & Hazırlık	Resmî Eğitim / Seminer	K2 K22 K19
		Talebi	K20

Odaklı Baş Etme	Bilgi Eksikliği Farkındalığı	K10 K13
5. Pasif / Kaçınmacı Tepkiler	Hiçbir Eylem Yapamama	K10 K13

Katılımcıların deprem olasılığı karşısında geliştirdikleri baş etme yöntemleri, beş alt tema altında düzenlenen tabloya bakıldığında, duyuşsal tepkilerden somut eylemlere ve bilgi arayışına uzanan bütüncül bir yelpaze oluşturmaktadır.

Bu geniş yelpaze ise çalışmanın asıl odaklandığı baş etme stratejilerine hizmet etmektedir. Birinci alt tema olan “Duygusal Baş Etme” en geniş katılımcı desteğine sahiptir. Bu genişliğin kaynağı olarak örneklemin yaşadığı coğrafya ve bağlı oldukları genel inanç sistemi görülmelidir. Dua ve inanca yönelme (K2, K3, K9, K18, K21, K26) ile “umut ve kabullenme” vurgusu (K2, K24) özellikle belirsizlik duygusunu hafifletmeye yönelik içsel stratejiler olarak öne çıkmaktadır.

“Dua. Fiziksel olarak fiziksel koşullar uygun olmadığı için maalesef bulunduğumuz yerde fizi fiziki koşullardan ötürü hani bir şey de yapamıyorsun. En fazla bi çanta hazırlar bir köşede bulundurursun yani onun dışında normalde başka seçenek yok, dua var. ” –K2

Buna ek olarak, dikkati dağıtma yoluyla zihni farklı uğraşlara yöneltme (TV izleme, el işi, sosyal etkinlik; K3, K4, K8, K19, K20, K24, K27) korku ve kaygının gündelik yaşamı kesintiye uğratmasını sınırlayan başlıca yöntem olarak görünmektedir.

“Deprem olunca önce çocuklarımı düşünüyorum, onlara sarılıyorum. Sesimizi duyurmak için bağırırız; kurtarmazlarsa şahadet getiriyoruz. Çocukları teselli ediyoruz, kendimizi de dua ile sakinleştiriyoruz.” – K26

“Sorun Odaklı Baş Etme” başlığı, doğrudan güvenlik sağlamaya dönük bedensel eylemleri içerir. Dışarıya hızla tahliye (K1, K4, K11, K14, K16, K25) ve aile bireylerini toplayarak çıkma (K5, K6, K7, K21, K26) kodları, fiziki engel söz konusu olsa da mümkün olan ilk anda açık alana geçme isteğini göstermektedir. Güvenli nokta arayışı—örneğin mobilya altına sığınma—yalnızca iki katılımcı (K14, K25) tarafından dile getirilmiş olup, bu yöntemin yeterince içselleşmediğine işaret etmektedir.

“Deprem anında kendimi dolap ya da sağlam mobilyaların yanına konumlandırıyorum; ardından çocuklar ve aile bireyleri için hızlıca dışarıya çıkmaya çalışıyorum.” – K25

“Sosyal Destek Arama” alt teması, özellikle aile bağlarına dayalı dayanışmayı öne çıkarmaktadır. Sekiz katılımcının (K5, K6, K9, K19, K20, K21, K26, K27) aile desteği ve tesellisine vurgu yapması, bedensel engelli bireylerin duygu düzenleme kadar fiziksel yardım için de yakın çevreye büyük ölçüde güvendiğini göstermektedir. Komşu veya arkadaş desteğini dile getiren iki katılımcı (K22, K23) bu çevrenin de ikincil bir güvence oluşturduğunu, ancak geniş örnekleme yaygınlaşmadığını ortaya koymaktadır. Konuşma ve moral desteği talebi (K11, K21, K24) ise kaygıyı sözlü paylaşmanın rahatlatıcı etkisine işaret etmektedir.

“Kötü senaryolar aklıma geldiğinde yakınlarımla iletişim kuruyorum. Telefonla hâl-hatır soruyorlar; moral veriyorlar. Böyle zor bir zamanda yanımda olmaları, hem maddî hem manevî destek sağlamaları beni rahatlatıyor.” – K24

“Bilgi ve Hazırlık Odaklı Baş Etme” başlığı, dört katılımcının (K2, K22, K19, K20) resmî eğitim talebini; iki katılımcının (K10, K13) ise bilgi eksikliği farkındalığını dile getirmesiyle sınırlı kalmıştır. Bu durum, bilginin eyleme dönüşmesinde kurumsal eğitim kanallarının önemini vurgularken, mevcut uygulamaların katılımcıların çoğuna hâlâ ulaşmadığını göstermektedir.

“İşte kurum ve kuruluşların bedensel engeli olan kişilere bu konuda bilgi vermesi lazım. İster istemez binadan nasıl çıkılacak, asansör kullanımı ya da o an durumunda toplanma alanları olsun işte. Şöyle söyliyim aslında bedensel engeli olduğu için kimisi masa altında duramaz, kimisi ya da dolap köşesinde duramaz. Böyle sıkıntılar olduğu için bu konuda bir eğitim verilebilirdi bence.” – K22

Bedensel engelli bireylerin baş etme repertuarı, öncelikle duyuşsal yatıştırma ve aile desteğine dayanmaktadır; sorun odaklı fiziksel eylemler ise hareket kısıtlılığı nedeniyle sınırlı, bilgi temelli hazırlıklar ise yetersizdir.

4.8. Deprem Sürecinde İhtiyaç Karşılama Deneyimleri

Çizelge 9. Deprem Sürecinde İhtiyaç Karşılama Deneyimleri Ana Teması ve Kodlamaları

Ana Tema –	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K ...)
Deprem Sürecinde İhtiyaç Karşılama Deneyimleri	1. Sağlanan Destekler	Devlet / STK temel yardımı (gıda – su – çadır – battaniye)	K3 K4 K5 K26
		Aile veya komşu desteği ve teselli	K4 K5 K22 K25
	2. Destek Eksikliği / Gecikme	Yardımanın geç ulaşması ya da hiç ulaşmaması	K2 K18 K27
		Enkazdan kurtarma gecikmesi endişesi	K25
	3. Engelliliğe Bağlı Fiziksel Zorluklar	Tahliye güçlüğü / hareket kısıtı	K11 K13 K15 K16 K22 K26
		Aile-çocuk kurtarma kaygısı	K13 K25 K26
	4. Barınma ve Çevresel Koşullar	Çadırdaki kış şartlarının zorluğu	K19
		Temel barınma talepleri (çadır – battaniye – sıcak yemek)	K21 K23
		Resmî eğitim / seminer talebi	K2 K22 K20
	5. Bilgi ve Eğitim Gereksinimi	Bilgi eksikliği farkındalığı	K2 K22

Katılımcı anlatıları, “Deprem Sürecinde İhtiyaç Karşılama Deneyimleri” ana teması altında, yardımların niteliğinden erişim sorunlarına ve bilgi açığına uzanan çok katmanlı bir tablo ortaya koymaktadır.

Sağlanan destekler alt teması ile ilgili olarak ilk alt tema olumlu örnekleri içermektedir; dört katılımcı (K3, K4, K5, K26) gıda, su, çadır ve battaniye gibi temel ihtiyaçların AFAD, Kızılay veya benzeri kuruluşlar tarafından karşılandığını belirtmiştir. Aynı zamanda K4, K5, K22 ve K25 aile ya da komşularından aldıkları barınma ve moral desteğinin zor zamanlarda hayati önem taşıdığını vurgulamıştır. Bu bulgular,

resmî kurum yardımı ile yakın çevre dayanışmasının birlikte işlediği durumlarda engelli bireylerin temel gereksinimlerinin karşılanabildiğini göstermektedir.

“İhtiyaçlarımızı büyük ölçüde kendimiz karşıladık; uzak yerlerden ekmek ve su getirdik. Battaniye ve mutfak gereçleri gibi temel ihtiyaçları ise devlet sağladı, bu sayede barınma ve gıda sorununuz olmadı.” – K5

Destek eksikliği ve gecikme alt teması ile ilgili olarak buna karşın üç katılımcı (K2, K18, K27) yardımın geç ulaştığını ya da hiç ulaşmadığını dile getirmiştir. K25 ise enkazdan kurtarma çalışmalarının gecikebileceği kaygısını açıkça ifade etmiştir.

“ Şimdi bir enkaz yıkıldığı zaman anında ulaşılmıyor. Kimisi günleri alıyor, kimisi saatleri alıyor, kimisi dakikalar alıyor. Şimdi eğer saatleri aldığımız ya da günleri aldığımız sürece biliyorsunuz ki o sıkışma zaten vücut belli bi zaman sora ıı tepki vermeme durumuna geliyor. Ölüm gerçekleşiyor veya vücutta organların iflası gerçekleşmeye başlıyor.” –K25

Bu ifadeler, destek mekanizmalarının süreklilik ve hız bakımından tutarsız olduğunu ve özellikle ilk saatlerde kritik bir boşluk doğduğunu göstermektedir.

“Son depremlerde yardımların pek çok kişiye çok geç ulaştığını, bazısına hiç ulaşmadığını gördük. Destek yetersizdi; bu konuda devletin daha hızlı ve kapsayıcı hareket etmesi gerekiyor.” – K2

Engelliliğe bağlı fiziksel zorluklar alt teması ile ilgili olarak altı katılımcı (K11, K13, K15, K16, K22, K26) tahliye sırasında hareket kısıtı yaşadığını, üç katılımcı (K13, K25, K26) ise engellilik durumu nedeniyle çocuklarını veya aile bireylerini güvenli alana götürme konusunda ayrı bir kaygı yaşadığını belirtmiştir. Bu veriler, hareket engelinin yalnızca bireysel bir sorun olmadığını; bakmakla yükümlü olunan kişilerin güvenliğini de doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır.

“Ayağımın biri kısa olduğu için su, barınma, yiyecek gibi ihtiyaçlara yürüyerek erişemiyorum. Kuruluşlardan ve belediyeden yardım istiyoruz; onlar su ve barınma desteği getiriyor ama hareket kısıtı nedeniyle zorluklar devam ediyor.” – K26

Barınma ve çevresel koşullar alt temasında kış mevsiminde çadır şartlarının zorluğuna dikkat çeken K19, bedensel engelliler için uygun olmayan fiziksel ortamların ikincil bir risk yarattığını ortaya koymuştur. İki katılımcı (K21, K23) çadır, battaniye ve sıcak yemek ihtiyaçlarını dile getirerek, barınma hizmetlerinin çeşitlendirilmesi gerektiğine işaret etmiştir.

“Bir hafta çadırdaki kaldık; kış ayıydı ve şartlar çok zordu. Isınmak için ateş yaktık. Daha sonra İstanbul’a geçmek zorunda kaldık. Devletin barınma alanlarını kış koşullarına uygun hâle getirmesi gerekiyor.” –

K19

Bilgi ve Eğitim Gereksinimi alt teması resmî eğitim talebini (K2, K22, K20) ve bilgi eksikliği farkındalığını (K2, K22) içermektedir. Bu durum, yardım erişimi kadar yardım öncesi bilgilendirmenin de yetersiz kaldığını göstermekte; engelli bireylerin tahliye, toplanma alanı ve ilk yardım konularında rehberliğe ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır.

“Bedensel engelliler için binadan nasıl çıkılacağı, asansör kullanılıp kullanılamayacağı ve toplanma alanlarının nerede olduğu konusunda kurumların özel eğitim vermesi lazım; bu eğitim eksikliğini hissediyoruz.” – K22

Genel olarak değerlendirildiğinde bulgulara göre, kurumlar tarafından sağlanan temel yardımlar olumlu bir başlangıç sunmakla birlikte, yardımın gecikmesi, hareket kısıtlılığı ve bilgi açığı bedensel engelli bireylerin kırılganlığını artırmaktadır.

4.9. Toplumsal ve Kurumsal Tutumlar

Çizelge 10. Toplumsal ve Kurumsal Tutumlar (Önyargı & Destek Algısı) Ana Teması ve Kodlamaları

Ana Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K ...)
Toplumsal ve Kurumsal Tutumlar (Önyargı & Destek Algısı)	1. Önyargı Yok / Olumlu	“Hiç önyargı yaşamadım”	K4 K5 K9 K16 K22 K23
		“Öncelik tanıma / aktif yardım”	K25 K26
	2. Acıma	Üzümlere-acıyarak	K3 K20 K27

Temelli Yaklaşım	bakma “Kaçamaz, kurtulamaz” yargısı	K3
3. Olumsuz Önyargı / Yetersiz Görme	“Senin işin çok zor, nasıl kurtulacaksın?”	K24
4. Sistem Düzeyinde Erişilebilirlik Eleştirisi	Şehrin fiziksel koşulları engellilere uygun değil Kurumsal çalışmaların yetersizliği	K2 K2
5. Deneyim Yok / Belirsiz Yanıt	Afet yaşamadığı için değerlendirme yapamama Kısıtlı ifade (“bilmiyorum”, “kötü”)	K6 K8 K10 K11 K13 K14 K15 K18 K19 K21 K7

Katılımcı beyanları, “Toplumsal ve Kurumsal Tutumlar (Önyargı & Destek Algısı)” ana teması altında beş alt temaya ayrılmıştır. Her alt tema, bedensel engelli bireylerin afet döneminde karşılaştıkları tutumların niteliğini ve çeşitliliğini ortaya koymaktadır.

Önyargı Yok / Olumlu Destek alt teması ile ilgili, altı katılımcı (K4, K5, K9, K16, K22, K23) hiçbir olumsuz önyargıyla karşılaşmadığını belirtmiştir. İki katılımcı (K25, K26) ise “öncelik tanınması” ve “aktif yardım” kodlarında toplanarak, çevrenin özellikle tahliye sırasında kendilerine öncelik verdiğini vurgulamıştır. Bu bulgu, engelli bireylerin afet anında toplum ve aile çevresinden koruyucu davranışlar görebildiğini göstermektedir.

“Enkazda engelli bir arkadaş varsa dışarıdakiler ‘önceliğimiz o olsun, önce onu çıkaralım’ diyor. Ailem yürümemde bile adım adım destek oluyor; ilgi ve yardım konusunda olumlu bir bakış açısı görüyorum.” – K25

Acıma Temelli Yaklaşım alt teması ile ilgili, üç katılımcı (K3, K20, K27) “üzülerek–acıyarak bakma” tepkisine dikkat çekmiş; K3 ayrıca “*Kaçamaz, kurtulamaz*” yönündeki yargılara maruz kaldığını belirtmiştir. Bu durum, olumlu yardım niyetine karşın engelliliğin güçsüzlükle eş tutulduğu duygusal bir bakışın hâlen varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

“İnsanlar biraz acıyor gibi: ‘Kaçamaz, kurtulamaz’ diyorlar; dikkatli olmamı, tedbirli durmamı söylüyorlar. Olumsuz değil ama hep merhamet dili var.” – K3

Olumsuz Önyargı / Yetersiz Görme alt teması ile ilgili, K24, “*Senin işin çok zor; nasıl kurtulacaksın?*” biçimindeki ifadelerle karşılaştığını dile getirerek doğrudan karamsar yargılara işaret etmiştir. Bu tekil fakat çarpıcı örnek, engellilik hâlinin bazı çevrelerde hâlen yetersizlik olarak algılandığını düşündürmektedir.

“Toplumdan ‘Deprem olursa sen ne yapacaksın, işin çok zor; Allah yardım etsin’ gibi ifadeler duyuyorum; bu, engelli bireylerin yetersiz görülmesine yol açıyor.” – K24

Sistem Düzeyinde Erişilebilirlik Eleştirisi alt teması ile ilgili, K2’nin, şehrin fiziksel koşullarını yetersiz bulması ve kurumsal önlemleri yetersiz görmesi, bireysel tutumlardan öteye geçen yapısal bir sorunu gündeme getirmektedir. Erişilebilir altyapı eksikliği, önyargıdan bağımsız olarak engelli bireylerin risk düzeyini artırmaktadır.

“Şehirlerin fiziksel durumu engellilere uygun değil: rampasız kaldırımlar, işgal altındaki yollar... Deprem olunca bu zorluk katlanıyor. Yeterli çalışma ve denetim yapılmadığı için engelli bireyler önemsenmiyor.” – K2

Deneyim Yok / Belirsiz Yanıt alt teması ile ilgili, on bir katılımcı (K6, K8, K10, K11, K13, K14, K15, K18, K19, K21 ve K7) doğrudan bir afet deneyimi yaşamadığı için tutumları değerlendiremediğini belirtmiştir. Bu grup, gelecekte karşılaşılabilecek tutumları öngörme konusunda belirsizdir; bu da afet öncesi farkındalık çalışmalarının önemli olduğunu göstermektedir.

“Böyle bir afet yaşamadım; dolayısıyla önyargı olup olmadığını bilemiyorum. O an panik olur, kim nasıl davranır kestiremiyorum.” – K10

Bulgular, kültürel ve toplumsal faktörlerin etkileri açısından şu sonucu ortaya koymaktadır: Olumlu destek örnekleri yaygın olmakla birlikte, acıma temelli bakış ve engelliliği yetersizlikle eş gören yaklaşımlar hâlen mevcuttur. Dahası, erişilebilirlik eksikliği gibi sistem düzeyindeki yetersizlikler, bireysel önyargılardan bağımsız olarak engelli bireylerin güvenliğini etkilemektedir.

4.10. Deprem Anı/Sonrası Hizmet Erişimi Zorlukları

Çizelge 11. Deprem Anı/Sonrası Hizmet Erişimi Zorlukları Ana Teması ve Kodlamaları

Ana Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K ...)
Deprem Anı/Sonrası Hizmet Erişimi Zorlukları	1. Fiziksel Erişilebilirlik ve Tahliye Engelleri	Hareket kısıtı / tahliye güçlüğü	K4 K11 K13 K16 K22 K26
		Yüksek kat – yol / enkaz engeli	K3 K27
		Binaların dip dibe olması – dar sokak	K2 K22
		Telefon / internet çökmesi	K3 K21 K26
	2. İletişim Kesintileri	Yardım çağrısında güçlük – sesle konum bildirme gereği	K10 K27
		Çadır ve ısınma eksikliği (kış koşulları)	K19 K21 K27
	3. Barınma ve Temel İhtiyaç Sorunları	Gıda – su temininde yetersizlik	K3 K8 K23
		Düzenli ilaç / tedavinin kesintiye uğraması	K25
	4. Sağlık ve İlaç Erişimi	Engelli çocuğu taşıma-ulaştırma zorluğu	K18
		Engellilere öncelik tanınmaması / ilgi yetersizliği	K9 K20
	5. Kurumsal Öncelik ve Organizasyon Eksikliği	Özel ekip gereksinimi (engellilere yönelik)	K18 K22
		Kurumsal koordinasyon / makine-teçhizat eksikliği	K2 K23

6. Çözüm Önerileri	Erişilebilir altyapı ve sağlam bina gereği	K2 K13
	Geniş toplanma alanı-önceden hazırlık	K3
7. Deneyim Yok / Belirsiz Yanıt	Afet yaşamadığı için	K1 K5 K6
	değerlendirme yapamama /	K7 K8 K11
	“bilmiyorum”	K12 K14
		K15 K17

Katılımcı anlatıları, “Deprem Anı/Sonrası Hizmet Erişimi Zorlukları” ana teması altında yedi alt temada toplanmaktadır. Tablo, bedensel engelli bireylerin acil durum hizmetlerine erişirken karşılaştıkları güçlüklerin hem yapısal hem de örgütsel düzeyde yoğunlaştığını göstermektedir.

Fiziksel Erişilebilirlik ve Tahliye Engelleri ilk sırada yer almakta; altı katılımcı (K4, K11, K13, K16, K22, K26) “hareket kısıtı ve tahliye güçlüğü” kodunda birleşmiştir. Özellikle yüksek katlı konutlar ile dar sokaklar (K3, K27; K2, K22) engelli bireylerin güvenli alanlara ulaşmasını neredeyse imkânsız kılmaktadır. Bu bulgu, erişilebilirlik eksikliğinin yalnızca gündelik yaşamı değil, acil durumlarda yaşam güvenliğini doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır.

“Şehirlerin fiziksel durumu engelli bireylere uygun olsa dahi depremde zarar kaçınılmaz ama yine de hayat %70 daha kolay olur. En basitinden kısa mesafeyi kat etmek, lavabo kullanmak bile erişilebilirlik yoksa imkânsızlaşıyor. Sokaklar, kurum binaları ve kaldırımlar erişilebilir biçimde düzenlenirse doğal afet de daha az hasarla atlatılır.” – K2

İletişim Kesintileri alt teması, üç katılımcının (K3, K21, K26) “telefon ve internet çökmesi” ifadesiyle somutlaşmakta; K10 ve K27’nin yardım çağrısında sesle konum bildirme ihtiyacına vurgu yapması, dijital çökmenin yerini ilkel ancak hayati yöntemlere bıraktığını göstermektedir. Bu durum, afet planlarında alternatif iletişim kanallarının zorunlu olduğuna işaret eder.

“Depremde telefonlar tamamen kilitleniyor, internet gidiyor. Operatörler çöküyor. Mahallemizde geniş toplanma alanı da yok. Belediyelerin bu alanları hazırlayıp acil durumda çadırları hemen

kurması, çadır ve malzemeyi depolaması lâzım; ‘yok’ demesinler.” –

K3

Barınma ve Temel İhtiyaç Sorunları alt temasında, kış mevsiminde çadır ve ısınma eksikliği (K19, K21, K27) ve gıda-su tedarikindeki yetersizlikler (K3, K8, K23) ön plana çıkmıştır. Özellikle K19’un çadırdaki soğukla baş etme güçlüğü, bedensel kısıtlılıkla birleştiğinde ikincil sağlık risklerini artırmaktadır.

“Bir hafta çadırdaki yaşadık; kıştı, koşullar çok zordu. Isınmak için ateş yaktık. Devletin barınma alanlarını kış şartlarına uygun hâle getirmesi ve insanlara çadır, battaniye, sıcak yemek sağlaması gerekiyor.” – K19

Sağlık ve İlaç Erişimi başlığı sınırlı sayıda katılımcı tarafından dile getirilmiş olsa da (K25, K18) hayati önem taşımaktadır. K25 düzenli ilaç tedavisinin kesintiye uğramasından, K18 ise engelli çocuğunu tahliye etme zorluğundan söz etmiştir; her iki durum da sağlık hizmetinin sürekliliğinin ne denli kritik olduğunu göstermektedir.

“Deprem anında ilaçlarım yanımda olmazsa tedavim kesilir. Kemiklerim kırılmaya çok meyilli; taşıma sırasında vücut sabitlenmezse kırık riskim artar. İlaç ve hassas taşıma benim için hayati önemde.” – K25

Kurumsal Öncelik ve Organizasyon Eksikliği alt temasında, iki katılımcı (K9, K20) engelli bireylere öncelik tanınmadığını belirtirken, dört katılımcı (K18, K22, K2, K23) özel ekip ve donanım eksikliğine dikkat çekmiştir. Bu ifadeler, var olan afet yönetimi planlarının engelli bireylerin ihtiyaçlarını yeterince içermediğine işaret eder.

“Binalar dip dibe; büyük bir depremde STK’lar bize rahat ulaşamaz. Sadece engelliler için özel bir ekip kurulsa ve adres bilgilerimiz önceden toplansa, deprem anında doğrudan bizi tahliye edebilirler.” – K22

Çözüm Önerileri başlığı, erişilebilir altyapı ve sağlam bina gereksinimini (K2, K13) ile geniş toplanma alanlarının oluşturulması önerisini (K3) kapsamaktadır. Bu öneriler, engellilik perspektifinin planlama sürecine dâhil edilmesi gerektiğini net biçimde ortaya koyar.

“Öncelikle erişilebilir altyapı ve sağlam binalar yapılmalıdır. Rampasız kaldırım kalmamalı, dar sokaklar genişletilmeli. Bu hazırlıklar yapılırsa afet sonrasında can kaybı ve zorluklar büyük ölçüde azalır.” – K2

Son olarak, Deneyim Yok / Belirsiz Yanıt alt teması on bir katılımcıyı içermekte (K1, K5, K6, K7, K8, K11, K12, K14, K15, K17) ve geniş bir bilgi boşluğunu işaret etmektedir. Bu katılımcıların “bilmiyorum” veya “değerlendiremiyorum” türünden yanıtları, afet hazırlığı konusunda sistemli bilgilendirme eksikliğini yansıtmaktadır.

4.11. Afet Yönetimi ve Engelli Haklarına Dair Yasal Düzenlemeler

Çizelge 12. Afet Yönetimi ve Engelli Haklarına Dair Yasal Düzenlemeler Ana Teması ve Kodlamaları

Ana Tema –	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K ...)
Afet Yönetimi ve Engelli Haklarına Dair Yasal Düzenlemeler	1. Bilgi		K1 K3 K4 K5 K6 K7
	Eksikliği (Hiç /	“Hiçbir bilgim yok”	K8 K9 K10 K13 K15
	Sınırlı)		K16 K18 K19 K20 K22
			K23
		Yasa adını biliyor,	
		ayrıntıya hâkim	K21 K24 K26 K27
		değil	
	2. Uygulama	Mevzuat var ama	
	ve Yaptırım	uygulanmıyor,	K2
	Eksikliği	denetim yok	
		Engellilere öncelik	
		ve örgütlenme	K21 K25 K26
		yetersiz	
	3. Önerilen	Erişilebilir altyapı ve	
	İyileştirmeler	sağlam binalar	K2 K13
		Engelli envanteri /	
		kayıt sistemi	K24
		Özel kurtarma ekibi	
		ve öncelik tanıma	K25 K26
		Yardım ve	K27

Tablo, katılımcıların “Afet Yönetimi ve Engelli Haklarına Dair Yasal Düzenlemeler” konusundaki bilgi düzeyini, uygulamaya yönelik değerlendirmelerini ve iyileştirme önerilerini üç alt tema altında bütüncül biçimde ortaya koymaktadır.

Bilgi Eksikliği (Hiç / Sınırlı) alt temasında En geniş grubu oluşturan on yedi katılımcı (K1, K3, K4, K5, K6, K7, K8, K9, K10, K13, K15, K16, K18, K19, K20, K22, K23) yasal düzenlemeler hakkında hiçbir bilgisi olmadığını belirtmiştir. Dört katılımcı (K21, K24, K26, K27) ise düzenlemelerin adını duyduğunu, ancak ayrıntılarına hâkim olmadığını ifade etmiştir. Bu tablo, afet yönetimi mevzuatının engelli bireylere yeterince tanıtılmadığını, bilgilendirme kanallarının büyük ölçüde yetersiz kaldığını göstermektedir.

“Tamamına vakıf olmasam da biraz bilgi sahibiyim. Güncel ve engellilerin sorunlarına cevap verecek yasal düzenlemeler yapılmalı; adrese dayalı engelli envanteri oluşturulmalı ve kayıt sistemi ilgili kurumlarda bulundurulmalı ki afet-acil durumda ilk yardım sırasında engelli bireyler öncelikli olsun.” – K24

Uygulama ve Yaptırım Eksikliği alt temasında K2, engellilere ilişkin hükümlerin kâğıt üzerinde yer almasına karşın uygulamaya geçmediğini ve yaptırım mekanizmalarının caydırıcı olmadığını vurgulamıştır.

“Yani afet yönetimiyle ilgili engelliler Ne tür bir düzenleme olduğunu bilmiyorum ama bunun dışındaki normal şartlarda ın yasada yer alan işte erişilebilirlik olsun kullan... olsun bunlar yasada var olmasına rağmen uygulanmıyor. Uygulanmadığı yanında herhangi bir cezai yaptırım yok caydırıcı yaptıran da yok haliyle bu böyle devam ediyor. Bunun dışında dediğim gibi engellilerle alakalı herhangi bir düzenleme var mı yok mu onunla alakalı bir bilgim yok.” –K2

Üç katılımcı (K21, K25, K26) engelli bireylere öncelik tanınmadığını ve afet süreçlerinde özel organizasyon eksikliği yaşandığını belirtmiştir. Bu bulgular, mevzuatın varlığına rağmen kurumsal düzeyde uygulama boşluğunun sürdüğünü göstermektedir.

“Yemek ihtiyacı, lavabo ihtiyacı mesela. Mesela bu şebekelerin daha açık olması gerekiyo, daha iyi kurulması gerekiyo. Mesela hani öyle bişiler. Daha fazla mesela barınma yerleri yapılabilir öncesinde mesela deprem öncesinde. Deprem için çalışma yapılabilir yani. Barınma olsun battaniye türleri olsun yani öncesi. Hani deprem olacak diye bu hazırlık yapılması gerekiyor sistemli bir şekilde devlet tarafından yani. ”–K21

“Erişilebilirlik hükümleri yasada var ama uygulanmıyor; caydırıcı yaptırım da yok. Rampasız kaldırımlar, işgal altındaki yollar örnek. Mevzuat kâğıt üzerinde kalınca engelliler önemsenmemiş oluyor.” – K2

Önerilen İyileştirmeler alt temasında Katılımcılar çözüm odaklı öneriler de sunmuştur. Erişilebilir altyapı ve sağlam binalar gereğine K2 ve K13 dikkat çekerken, K24 engelli envanteri oluşturulmasını önermiştir. Özel kurtarma ekipleri kurulması ve engellilere öncelik tanınması, K25 ile K26 tarafından dile getirilmiştir. K27, yardım ve bilgilendirme faaliyetlerinin sayıca artırılmasını vurgulamıştır. Bu öneriler, engelli haklarının afet yönetimi planlarına sistemli biçimde dâhil edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

“Depremde felçli kalan birinin psikolojisi yıkılıyor; bu kişiye her konuda öncelik verilmeli. Özel kurtarma ekibi, psikolojik destek, uygun iş tanımı ve maddî yardım gerekiyor. Aksi hâlde işini de hayat ümidini de kaybeder.” – K25

Genel olarak tablo, yasal düzenlemelerin var olmasına karşın hem toplum düzeyinde hem de kurumsal düzeyde bilinirliğinin son derece sınırlı olduğunu, ayrıca uygulama ve denetim mekanizmalarının ciddî ölçüde yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu durum, engelli bireylerin afet süreçlerindeki hak ve hizmetlere erişiminde karşılaşılan yapısal engelleri somut biçimde desteklemektedir.

4.12. Bedensel Engellilerin Deprem Süreçlerinde Daha İyi Desteklenmesine Yönelik Öneriler

Çizelge 13. Bedensel Engellilerin Deprem Süreçlerinde Daha İyi Desteklenmesine Yönelik Öneriler Ana Teması ve Kodlamaları

Ana Tema	Alt Tema	Kod	Katılımcılar (K ...)
Bedensel Engellilerin Deprem Süreçlerinde Daha İyi Desteklenmesine Yönelik Öneriler	1. Erişilebilir Altyapı ve Barınma	Sağlam / erişilebilir bina inşası	K2 K13 K14 K23
		Geniş ve yakın toplanma alanları	K3 K9 K24
		Dirençli şehir alt-üst yapısı	K2 K24
		Engelliye uygun çadır & barınma	K18 K21 K24
		Özel kurtarma ekibi kurulması	K3 K20 K22 K25 K26
	2. Özel Kurtarma ve Tahliye	Engellilere tahliye önceliği	K3 K22
	Düzenlemeleri	Adrese dayalı engelli envanteri	K22 K24
	3. Yardımcı Cihaz ve Teknik Donanım Desteği	Tekerlekli sandalye / yardımcı cihaz temini	K2 K4 K8 K18 K19 K20 K24
		Devlet tarafından maliyet desteği	K2 K24
		Teknolojik çözümler (robot vb.)	K8
		Afet eğitimi & bilgilendirme programları	K9 K12 K17 K20 K22
		Aile ve toplum farkındalığının artırılması	K9 K24
	5. Psikolojik ve Sosyal Destek	Psikolojik danışmanlık & etkinlikler	K25 K27
		Sosyal / ekonomik destek	K25

Katılımcıların önerileri, “Bedensel Engellilerin Deprem Süreçlerinde Daha İyi Desteklenmesine Yönelik Öneriler” ana teması altında beş temel alanda yoğunlaşmaktadır.

Erişilebilir Altyapı ve Barınma alt teması ile ilgili katılımcılar bakımından en sık vurgulanan gereksinim, engellilerin güvenle kullanabileceği fiziksel çevre koşullarıdır. Dört katılımcı (K2, K13, K14, K23) sağlam ve erişilebilir bina inşasını öncelikli çözüm olarak göstermiştir. Üç katılımcı (K3, K9, K24) kentin içinde geniş ve yakın toplanma alanlarının oluşturulmasını, iki katılımcı (K2, K24) ise “direnci şehir” anlayışı çerçevesinde altyapının bütünüyle güçlendirilmesini gerekli görmektedir. Engelliye uygun çadır ve barınma tasarımları (K18, K21, K24) özellikle tahliye sonrasına ilişkin somut bir gereksinim olarak öne çıkmıştır.

“Fiziksel koşullar uygun hâle getirilirse depremde zarar yine olur ama hayat %70 daha kolaylaşır. Rampasız kaldırımlar, erişilemeyen lavabolar var; bunlar düzeltilmeli. Devletin engellilere uygun binalar ve sokaklar inşa etmesi zorunlu.” – K2

Özel Kurtarma ve Tahliye Düzenlemeleri alt teması ile ilgili beş katılımcı (K3, K20, K22, K25, K26) deprem anında engellilere yönelik özel kurtarma ekiplerinin kurulmasını talep etmiştir; K3 ile K22 aynı zamanda tahliye sırasında öncelik tanınması gerektiğini vurgulamıştır. İki katılımcı (K22, K24) ise adrese dayalı engelli envanteri oluşturulmasını, böylece ekiplerin afet anında engelli kişilere hızlı ulaşabilmesini önermiştir.

“Engelliler için özel bir ekip kurulmalı; bu ekip, deprem anında adresi bilinen engelli kişilere öncelik vermeli. Masa altına dahi giremeyenler var; binadan çıkarılmaları için önceden plan yapılması şart.” – K22

Yardımcı Cihaz ve Donanım Desteği alt teması ile ilgili yardımcı cihaz temini - özellikle tekerlekli sandalye, ortez, protez ve benzeri ekipman- yedi katılımcı (K2, K4, K8, K18, K19, K20, K24) tarafından dile getirilmiş; K2 ve K24 bu ekipmanların yüksek maliyetleri için devlet desteği talep etmiştir. K8, robotik çözümler gibi ileri teknoloji imkânlarının da değerlendirilmesine dikkat çekmiştir.

“Engellilerin gerekli araç-gereçlere (özellikle tekerlekli sandalye) ihtiyacı var ama maliyet çok yüksek. Devlet ve kurumlar gelir

durumuna bakmadan bu ekipmanı ücretsiz sağlamalı; aksi hâlde hareket etmek imkânsız.” – K2

Eğitim, Bilgilendirme ve Farkındalık alt teması ile ilgili beş katılımcı (K9, K12, K17, K20, K22) sistemli afet eğitimi ve düzenli bilgilendirme programlarının gerekliliğini vurgulamıştır. K9 ve K24 aile ile toplumun farkındalığını artıracak kampanyaların önemine işaret etmiş, böylece engelli bireylerin yalnızca resmî kurumlarca değil yakın çevreleri tarafından da desteklenebileceğini belirtmiştir.

“Kurum ve kuruluşların bedensel engellilere özel eğitim vermesi gerekiyor: binadan nasıl çıkılır, asansör kullanılır mı, toplanma alanı nerede? Bu bilgiler önceden öğretilirse panik azalır.” – K22

Psikolojik ve Sosyal Destek alt teması ile ilgili psikolojik danışmanlık ve travma sonrası etkinliklerin gerekliliği K25 ile K27 tarafından dile getirilmiş; K25 ayrıca iş güvencesi ve maddi destek gibi uzun vadeli sosyal önlemleri önermiştir. Bu vurgu, bedensel engelli bireylerin yalnızca fiziksel değil, duygusal ve ekonomik açıdan da güçlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

“Deprem sonrası felçli kalanların psikolojisi yıkılıyor; onlara psikolojik danışmanlık, maddî destek ve iş güvencesi verilmeli. Aksi hâlde hem gelirini hem yaşama sevincini kaybediyor.” – K25

Bu bulgular, şu sonucu ortaya koymaktadır: Engelli bireyler, afet yönetiminde bütüncül bir yaklaşımla hem yapısal (erişilebilir bina, altyapı, özel kurtarma ekipleri) hem de bireysel (yardımcı cihaz, psikolojik destek) düzeyde çözümler beklemektedir. Bu talepler, yerel yönetimler, merkezi otoriteler ve sivil toplum kuruluşları için stratejik yol haritası niteliği taşıyacak somut uygulama başlıkları sunmaktadır.

4.13. Bedensel Engellilerin Deprem Afeti Karşısında Öncelikli Beklentileri

Çizelge 14. Bedensel Engellilerin Deprem Afeti Karşısında Öncelikli Beklentileri Ana Teması ve Kodlamaları

Ana Tema	Alt Tema	Kod (Önemli Uygulama başlığı)	Katılımcılar (K ...)
Bedensel Engellilerin	1. Güvenli Yapı ve Sıkı	Sağlam-erişilebilir bina ve rampa tasarımı	K2 K4 K9 K13 K14 K19 K23 K24

Ana Tema	Alt Tema	Kod (Önemli Uygulama başlığı)	Katılımcılar (K ...)
Deprem Afeti Karşısında Öncelikli Beklentileri	Denetim	Müteahhit ve belediye denetimlerinin sıkılaştırılması	K4 K23
	2. Özel Kurtarma ve Müdahale Kapasitesi	Engellilere yönelik kurtarma ekibi kurulması	K3 K20 K22 K25 K26
		Tahliyede öncelik / adrese dayalı engelli listesi	K3 K22 K24 K27
	3.	Geniş-yakın toplanma alanları, erişilebilir çadır	K3 K9 K18 K21 K24
	Erişilebilirlik ve Hareket Kolaylığı	Yardımcı cihaz (tekerlekli sandalye vb.) ve maliyet desteği	K2 K4 K8 K18 K19 K20 K24
	4. Bireysel ve Aile Temelli Hazırlık	Koruyucu giyim / acil çıkış pratiği	K1 K15 K16 K17
		Aile içi tatbikat ve eğitim	K12
	5. Psikososyal ve Ekonomik Destek	Birlik-beraberlik ve toplum bilincinin artırılması	K2 K6 K24
		Psikolojik danışmanlık ve travma sonrası etkinlikler	K25 K27
		Sosyal-maddî destek (iş, gelir, temel ihtiyaç)	K8 K20 K25

Katılımcıların 13. soruya verdikleri yanıtlar, bedensel engellilerin deprem sürecine ilişkin beklentilerini beş bütüncül başlık altında toplar. Bu başlıklar, barınmadan psikososyal desteğe kadar hem yapısal hem de bireysel düzeyde somut çözümler içermektedir.

Güvenli Yapı ve Sıkı Denetim alt teması ile ilgili olarak en geniş destek, dokuz katılımcının (K2, K4, K9, K13, K14, K19, K23, K24) vurguladığı “sağlam ve erişilebilir bina” talebinde toplanır. Buna K4 ile K23’ün “müteahhit ve belediye

denetimlerinin sıkılaştırılması” uyarısı eşlik etmektedir. Bu odak, engelli bireylerin güvenliğini gözeten mimarî standartların yalnızca çizim aşamasında kalmayıp yaptırım gücüyle desteklenmesi gerektiğini ortaya koyar.

“Binaların engelli bireylere uygun yapılması ve belediyelerin çok sık önlem alması gerekir. Her binaya zorunlu tahliye düzenekleri konulmalı; sonuçta herkes potansiyel engelli adayı. Sağlam temeller atılmazsa insanların hayatıyla oynanmış olur.” – K23

Özel Kurtarma ve Müdahale Kapasitesi alt teması ile ilgili olarak beş katılımcı (K3, K20, K22, K25, K26) engellilere yönelik kurtarma ekiplerinin kurulmasını istemekte; dört katılımcı (K3, K22, K24, K27) ise tahliye önceliği ve adrese dayalı engelli listelerine dikkat çekmektedir. Bu öneriler, afet anında zamanla yarışan müdahale birimlerinin engelli kişilere hızla ulaşabilmesi için kurumsal düzeyde örgütlenme ihtiyacını vurgular.

“Engelliler için özel bir kurtarma ekibi kurulabilir. Ekibin, adres ve ikamet bilgileri önceden kaydedilmiş engelli bireylere deprem anında öncelik vererek tahliye sağlaması çok yararlı olur.” – K22

Erişilebilirlik ve Hareket Kolaylığı alt teması ile ilgili olarak beş katılımcı (K3, K9, K18, K21, K24) toplanma alanlarının geniş ve erişilebilir olmasını dile getirmiştir. Bu başlık, tahliye sonrasındaki barınma ve hareket özgürlüğünün yalnızca acil kurtarma değil, yaşam kalitesi açısından da belirleyici olduğunu gösterir.

“Toplanma alanları hem yakın hem ulaşılabilir olmalı. Dirençli şehir altyapısı kurulmalı ve engellilerin ihtiyaç duyduğu tekerlekli sandalye, ortez-protez gibi araç-gereçler devlet tarafından ücretsiz karşılanmalıdır.” – K24

Bireysel ve Aile Temelli Hazırlık alt teması ile ilgili olarak **koruyucu** giyim ve acil çıkış pratiği (K1, K15, K16, K17) ile aile içi tatbikat (K12) önerileri, kurumsal önlemlerin bireysel sorumlulukla tamamlanması gerektiğini gösterir. Bu vurgu, engelli bireylerin ve ailelerinin deprem anında uygulanabilir eylem planları geliştirmesinin önemini ortaya koyar.

“Deprem olunca hemen dışarı çıkabilmek veya güvenli bir yere sığınabilmek isterim; ama kapıya bile ulaşamıyorum. Yaş ilerleyip

hastalanınca ev içinde dolabın ya da yatağın yanına geçip kendimi korumaya çalışıyorum.” – K16

Psikososyal ve Ekonomik Destek alt teması ile ilgili olarak üç katılımcı (K2, K6, K24) birlik-beraberlik ve toplumsal bilinç çağrısı yaparken; iki katılımcı (K25, K27) psikolojik danışmanlık ve travma sonrası etkinliklere ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Ayrıca sosyal-maddî destek bedensel engelli bireylerin, afet sonrası ekonomik kırılganlıklarını azaltacak kalıcı çözümler talep ettiğini göstermektedir.

“Deprem sonrası felçli kalanların psikolojisi yıkılıyor. Onlara psikolojik danışmanlık, maddî destek ve iş güvencesi verilmeli. Aksi hâlde hem gelirini hem yaşama sevincini kaybediyor; hayatı bütünüyle çöküyor.” –25

Genel olarak değerlendirildiğinde dört düzlemde bütüncül politika gereğini ortaya koymaktadır:

1. **Yapısal** – Denetimli, erişilebilir ve dayanıklı bina-altyapı.
2. **Kurumsal** – Engellilere öncelik veren özel kurtarma ve kayıt sistemleri.
3. **Donanım** – Yardımcı cihaz temini ve barınma alanlarının erişilebilir tasarımı.
4. **Sosyal-psikolojik** – Düzenli eğitim, psikolojik destek ve ekonomik güvence.

Bu bulgular, engelli bireylerin yalnızca “korunması” değil, afet döngüsünün her evresine etkin biçimde katılabilmesi için kapsamlı ve çok katmanlı bir müdahale programına ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir.

5. TARTIŞMA

Bedensel engelli bireylerin Bitlis özelinde deprem risk algısı, bulguların da gösterdiği üzere evrensel düzeyde yaşanan yoğun bir korku ve panik çerçevesinde şekillenmektedir. Bu temel duygu, engellilikten kaynaklanan hareket kısıtlılığı, geçmiş deprem tecrübeleri ve kişinin önlem alma içgüdüğü gibi etmenlerle derinleşerek farklı yoğunluk ve anlam boyutları kazanmaktadır. Engellilik kaynaklı kırılganlık alt teması, kaçış güçlüğü algısının korkuyu derinleştirdiğini ve bu korkunun hareket kısıtlılığı ile birleşip çekilemez bir hal aldığını ortaya koymaktadır. Buna paralel literatürde kaygı ve strese yönelik yapılan bir çalışmada bireyin bedensel ve ruhsal sağlığına yönelik tehditlerin korkuya neden olduğuna

dair çıkarımlara rastlanmaktadır (Şahin, 2019). Bununla beraber geçmiş deprem deneyimi ve travma alt teması ise hafızada canlı kalan yıkım algısının var olan kaygıyı artırıp korku düzeyini yükselttiğini ortaya koymuştur.

Öte yandan risk farkındalığı ve tedbir yaklaşımı alt teması incelendiğinde, her ne kadar literatür de korkunun ruh hallerine yönelik olumsuz yansımalarından bahsedilse de (Abdurrezzak, 2018) bizler çalışmamızda korkunun pasif çaresizliğe dönüşmeyip korkarak beklemek yerine, önlem alma davranışlarını da tetikleyebildiğini görmekteyiz. Böylece deprem gerçeği karşısında bedensel engelli bireylerin duygu-düşünce yapısı, hem yaşanan kırılmalık algısını hem de harekete yönelik karşı koyma davranışını yok etmeyi barındıran dinamik bir karakter sergilemektedir. Akgüneş ve Aren'in (2018) dört ana duygu üzerine yaptıkları çalışmaya bakınca da bu dinamik hali görmek mümkün olmaktadır. Öyle ki bu iki araştırmacı da risk barındıran durumlar karşısında bireylerin birden fazla duyguyla iç içe olduğunu ve bizlerinde bahsetmiş olduğu gibi duygusalılıkta dinamikliği sergilediklerini aktarmaktadırlar. Nitekim çalışmamızda Kaplan'dan (1999) aktardığımız şekliyle de bedensel engelli bireylerin bir takım sebeplerden ötürü bu tür karmaşıklığı yaşadığını söylemek mümkün olmaktadır. Tüm bunlar göz önüne alındığında ise her ne kadar duygusal karmaşıklık yaşansa da risk farkındalığının katılımcılar nezdinde tedbir alma yükümlülüğünü beraberinde getirdiği görmekteyiz. Yaşanmışlık düzeyi bulguları ise büyük deprem tecrübesi olan katılımcılarda korku ve çaresizlik duygularının daha yüksek, buna paralel olarak imkânlar dâhilinde, destekli yahut desteksiz dışarı kaçma ve aileyi koruma gibi davranışlarının daha çeşitli olduğunu göstermiştir. Buna karşılık yalnızca hafif sarsıntı yaşayan veya hiç deprem görmemiş bireylerde deprem bilgisi çoğunlukla resmi kanallar tarafından verilen eğitim ve medya aracılığıyla öğrenilmektedir.

Ancak pratik uygulamaya gelindiğinde tecrübesizlik kaynaklı donakalma ya da güvensizlik yaşanabilmektedir. Eğitimde bu durum genel hatlarıyla böyledir. Tuğluk ve arkadaşlarının (2006) yaptıkları bir çalışma da buna değinerek, teorik bilginin pratik deneyim ve uygulamalarla desteklenmemesi durumunda tecrübesizlik kaynaklı ne yapacağını bilememe ile karşılaşıldığını aktarmıştır. Sadece bu değil, bedensel kısıtlanmanın bundaki etkisi de yadsınamaz boyutta etkili olmaktadır. Bu durum, teorik bilginin afet anındaki davranışa otomatik olarak yansımadığını,

özellikle engellilikle birleşen fiziksel kısıtların “bildiğini uygulayabilme” becerisini sekteye uğratabildiğini göstermektedir.

Koruyucu davranış stratejileri verileri, “dışarıya kaçma” refleksinin hâlen baskın olduğunu, fakat bedensel engel nedeniyle bu stratejinin çoğu zaman aile veya yakın çevre desteğine bağımlı şekilde gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Esatbeyoğlu ve Karahan (2014) yaptıkları çalışma da hareket kısıtlılığına farklı nedenler açısından baksa da bizler çalışmamızda odağın bedensel engelde olduğunu görmekteyiz. İç mekânda “çök-kapan-tutun” tekniğini uygulayan az sayıdaki katılımcı, hareket kısıtlılığının kaçıışı zorlaştırdığı durumlarda ev içi güvenli pozisyonlara yönelme eğiliminin önemini vurgulamakta ve bu bulgu, engelli bireyler için ev içi eşya yerleşimi, erişilebilir güvenli alan tasarımı ve bireysel afet planlarının gerekliliğine işaret etmektedir. Nitekim çalışmamızda da bu gerekliliğe Sarı ve Aktar’ın (2017) yaptıkları çalışmadan bir takım alıntılara değinilerek ayrıca yer verilmiştir. Bu gerekliliğin karşılanması noktasında ise yine temele bedensel engeli bulunan birey alınmalı ve aile içi remi kaynaklı eğitimde de buna vurgu yapıp fertler bilinçlendirilmelidir.

Bilgi ve eğitim kaynakları alt temasına bakıldığında ise resmî afet eğitimlerinin kişinin kendine güveninin artmasını sağladığı ortaya çıkarken, resmi olmayan öğrenme kaynaklarını süreklilik sorunu dikkat çekmiştir. Bu durum, engelli bireyler için belirli bir düzeni olan, uygulamalı ve engellilik dostu afet eğitimlerinin yaygınlaştırılması gerekliliğini öne çıkarmaktadır. Bu manada bakıldığında, Işık ve arkadaşlarının (2012) literatür kısmında değindiğimiz çalışmasına bakıldığında da hem engelli bireylerin hem de toplumun alacağı sürekli eğitimlerin gerekliliğinin önemi de ayrıca ön plana çıkmaktadır. Sosyal destek ve dayanışma bulguları da aile ve yakın çevrenin, fiziksel kısıtlılıkların telafisinde kritik rol oynadığını; toplumsal yardımlaşmanın ise ilk etapta yüksek fakat zamanla azalan bir ivme sergilediğini göstermektedir. Toplum olarak travma hafızasının güçlü olmayışı ve unutkanlık kültürünün varlığı bu duruma sebebiyet vermektedir. Şöyle ki Yetim ve Mertcan’ın (2023) toplum unutkanlığı üzerine yapmış oldukları çalışmada bunu destekler nitelik taşımaktadır. Bedensel engelli bireylerin afet sonrası uzun soluklu iyileştirme ve erişilebilir barınma ihtiyacı göz önüne alındığında, dayanışma ağlarının sürdürülebilir kılınması büyük önem taşımaktadır.

Bitlis'te yaşayan bedensel engelli bireylerin deprem risk algısı, yaygın korku/panik duygusunun ötesinde engellilikten kaynaklanan kırılganlık, geçmiş travmatik deneyimler ve öğrenilmiş davranış kalıplarıyla şekillenen çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu yapı, bir yandan afet riskinin psikolojik yükünü artırırken, diğer yandan doğru tasarlanmış afet eğitimleri, erişilebilir fiziksel ortamlar ve güçlü sosyal destek mekanizmalarıyla dönüştürülebilecek bir potansiyel de barındırmaktadır. Etkili afet yönetim mekanizmalarının bu noktadaki tutumu ise hangi açıdan gelişimin gösterileceğini belirleyen esas mekanizma olacaktır.

Bitlis İli özelinde bedensel engellilerin deprem hazırlıkları yönünden bakıldığında ise bedensel engelli katılımcıların depreme hazırlık pratikleri, hem bilgi edinme sürecindeki eşitsizliklerin hem de fiziksel erişilebilirlik engellerinin iç içe geçtiği fazlasıyla hassas bir tablo sunmaktadır. Bulgular, deprem eğitimine erişimde belirgin bir kutuplaşma olduğunu göstermektedir: Örneklemin yalnızca küçük bir bölümü resmî kurumlar (AFAD, Kızılay, okul tatbikatları, işyeri eğitimleri) aracılığıyla daha fazla sistemli bilgiye ulaşabilmiş; buna karşılık katılımcıların üçte birinden fazlası hiçbir sistematik ve belirli bir plana dayanan eğitim almamış, geri kalanı ise dağınık ve yüzeysel medya içerikleriyle yetinmek zorunda kalmıştır. Bu durum, engelli bireylerin afete dair bilgi birikim kazanımlarında yapısal engellerle karşılaştığını, bilginin yaygın fakat sistematik hâle gelmediğini ve öğrenilen temel bilgilerin davranışa dönüştürülmesinde önemli bir takım sorunlar bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Bilgi edinme kanallarıyla hazırlık düzeyleri arasındaki ilişki incelendiğinde, eğitim alan katılımcıların bile çoğunlukla “deprem çantası oluşturma” düzeyinde kaldığını görmekteyiz. Ev içi sabitleme, erişilebilir tahliye rotası planlama ve belirli aralıklı aile tatbikatı gibi daha karmaşık önlemlerin neredeyse hiç benimsenip alınmadığı görülmektedir. Bilgiyi öğrenme ile uygulama arasındaki bu kopukluk, engellilikle ilişkili fiziksel kısıtlılıkların “bildiğini uygulayabilme” kapasitesinin gerisinde kalıp asıl sorunun bu olduğuna işaret etmektedir.

Özellikle hareket yeteneğini sınırlayan engel türleri, deprem anında geleneksel kaçış stratejilerinin (hızlı tahliye, merdiven kullanımı) uygulanabilirliğini azaltmakta; buna karşılık alternatif çözümler (erişilebilir toplanma alanı belirleme, ev içi güvenli bölge oluşturma) katılımcı öykülerinde yer bulmamaktadır. Her ne kadar Öcal'ın (2007) bizlere aktardığı gibi 1990'lı yıllarda bu konuda Türkiye'de

alışmalara başlandığı aktarılsa da ve yine her ne kadar Vural ve arkadaşlarının (2024) yaptıkları çalışmada bahsettiğı kadarıyla Türkiye’de Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı eliyle bu eğıtimlerin verildiğı söylense de ve yine her ne kadar çalışmamızda da Azbay’dan (2023) rneğini verdiğimiz gibi verilen eğıtim sonrasında olumlu geri dönüşler alınsa da çalışmamız sonucunda eğıtimin toplum nezdinde karşılık bulmadığı kanısı ortaya çıkmaktadır.

Hazırlık yapmayan geniş grup, risk bilincinin pratikte bir tavra dönüşmesi için yalnızca bilgiye değıl, motivasyonu sürdürmekte yardımcı olacak destek mekanizmalarına da ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Engelliliğe özgü ihtiyaçların deprem çantasında ilaç ekleme dışında neredeyse hiç planlanmaması, afet yönetimi politikalarının “herkes için erişilebilir” ilkesiyle henüz btnleşmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, manevi hazırlığın tek strateji olarak dile getirildiğı örnekler, pasif kabullenişin kırılğanlık hissiyle beslenen bir baş etme stratejisine dönüşebildiğini göstermektedir.

Deprem sürecinin bu bireylerdeki psikolojik yansımaları incelendiğinde ise deprem olgusunun bedensel engelli bireylerde yarattığı psikolojik yansımalar, bulguların açıkça gösterdiği üzere, yoğun negatif duygular çerçevesinde şekillenmekte ve çok katmanlı bir kırılğanlık profili ortaya koymaktadır. Bu durum sadece bizim çalışmamız için değıl Kawai’nin (2015) yurt dışında yaptığı ve herhangi bir felaketin ardından gelen dramatik senaryolarda bahsettiğı gibi yahut Candemir ve Tunç’ın (2024) aktardığı üzere tüm dünyada varsayılmaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu depremi “korku ve panik” kelimeleriyle tanımlamış; bu temel tepki, “yıkım-ölüm-kıyamet” betimlemeleri ve “enkaz altında kalma” kaygısıyla birleşerek felaket senaryoları üzerinden somutlaşmıştır. Deprem riskinin zihinsel temsili, böylece soyut bir tehlike algısından ziyade, canlı ve travmatik bir felaket senaryosu hâlini almaktadır. Bu da duygusal uyarılmayı sürekli yüksek düzeyde tutarak kaygı belirtilerinin sürekliliğine ortam hazırlamaktadır.

Bu yoğun duygusal arka plan, engellilik durumundan kaynaklanan fiziksel kısıtlılıklarla kesiştiğinde “aresizlik” hissi belirgin biçimde ağırlaşmaktadır.

Çalışmamızın “Bedensel Engelliler ve Deprem” bölümünde de yer verdiğimiz bu durum hareket kabiliyetinin sınırlı olması, yardımın zamanında ulaşmama ihtimali ve yalnız kalma korkusu ile birleşerek deprem riski karşısındaki

psikolojik dayanıklılığı zayıflatmaktadır. Özellikle yüksek katlı binalarda oturan katılımcılar, “kaçamama” düşüncesini ölümcül bir gerçeklik olarak tahayyül etmekte; bu tablo, deprem gerçeğinin yalnızca dışsal bir tehdit değil, aynı zamanda bedenle doğrudan çatışan bir engel olarak karşılandığına işaret etmektedir. Böylece deprem korkusu, fiziksel engelin getirdiği kaçış güçlüğüyle birleşerek derinleşen bir istemsiz kaygıya dönüşmektedir.

Toplumsal ve kaderci bakış açıları ise bireysel kaygıları geniş bir anlam çerçevesine oturtmaktadır. Katılımcıların bir kısmı, toplum ve kurumların yetersiz hazırlığını eleştirerek deprem riskinin sorumluluğunu kolektif düzeye taşımakta; diğerleri ise felaketi “mahşer” benzetmeleriyle kaçınılmaz bir kader olarak görmektedir. Bu durum her ne kadar Kalfa çiftinin (2023) çalışmasını destekler nitelikte olsa da bireysellik tutumu açısından da farklılıklar göstermektedir. Bunda bedensel engelin varlığının da payının yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Hazırlıksızlık eleştirisi, duyulan kaygının gerçekçi temelini güçlendirirken; kaderci tutum, kontrol dışı bir yazgı algısı yaratarak pasif kabullenışı besleyebilmektedir. Bu iki yönlü toplumsal çerçeve, bireysel psikolojik sürecin işbirliği ve önlem alma motivasyonuna dönüşebileceğini göstermektedir.

Bunlarla beraber deprem süresince yaşanan zorluklar incelendiğinde ise bedensel engelli bireylerin Bitlis özelinde deprem anında karşılaştıkları zorluklar çok boyutlu bir kırılmalı görüntüsü sergilemektedir. Yapısal-çevresel riskler, eski ve depreme dayanıksız binalar, çarpık betonlaşma, yetersiz zemin etütleri, fay hattına yakınlık, kısıtlı toplanma alanları ve yokuşlu ulaşım ağları nedeniyle yüksek düzeyde yapısal güvensizlik üretmektedir. Yapısal manadaki risklerin varlığını, Işık'ın (2010) Bitlis İli özelinde yaptığı çalışma da destekler niteliktedir. Bu güvensiz altyapı, engellilerin hareket kabiliyetiyle birleştiğinde tahliye edilememe olasılığını dramatik biçimde yükseltmekte -ki buna çalışmamızda Quail ve arkadaşlarının yaptığı çalışmadan bahsederek değinilmiştir.

Özellikle yüksek katlarda yaşayan veya gece depremi senaryosunu düşünen katılımcılar, kaçış şanslarının neredeyse sifıra indiğini belirtmektedir. Yardıma bağımlı olmanın yarattığı “önce kimi kurtaralım” ikilemi, engellilerin hem fiziksel hem de ahlaki açıdan ikincil konumda kaldığı duygusunu pekiştirirken, ölüm-can korkusu, çaresizlik, karamsarlık ve aile bireylerini koruyamama endişesiyle derinleşen bir psikolojik kırılmalı doğurmaktadır.

Bilgi, hazırlık ve önleyici tedbirler başlığı altında yalnızca sınırlı sayıda katılımcının deprem çantası hazırladığı veya asgari düzeyde eğitim aldığı görülmüş; tahliye bilinci ve toplumsal farkındalık ihtiyacı sıkça dile getirilmesine karşın, kamusal ölçekte desteklenmediği için bireysel çabalar yetersiz kalmıştır. Yine çalışmamızda da aktarmış olduğumuz Çağlar'ın (2012) çalışmasının bu konu ile paralellik gösterdiğini ve eksiklik noktasında bizleri desteklediğini söylemek mümkün olacaktır. Dolayısıyla yapısal güvensizlik, hareket kısıtları, psikolojik stres ve bilgi-hazırlık eksikliği parametreleri, bedensel engelliler için deprem sürecini “kaçışı zor, yıkımı büyük” bir risk tablosuna dönüştürmektedir. Bu tablo, kapsayıcı afet yönetimi politikalarının gerekliliğini ve erişilebilir fiziksel-psikososyal destek mekanizmalarının eş zamanlı yürürlüğe konması gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Sadece bunlarla kalmayıp kültürel ve toplumsal faktörler de gözetilmelidir.

Araştırma bulguları, Bitlis'teki bedensel engelli bireylerin deprem döneminde maruz kaldığı toplumsal ve kurumsal yaklaşımların çoğunlukla koruyucu ve destekleyici görünmekle birlikte, altında “acıma temelli” ve zaman zaman “yetersiz görme” odaklı önyargıları da barındırdığını göstermektedir. Mamatoğlu ve Tasa'nın (2018) toplum yaşamında az görünür olmayı sebep olarak gösterdiği çalışmaları, ön yargının varlığı noktasında çalışmamızı destekler nitelik taşımaktadır. Nitekim “Deprem Süresince Bedensel Engelliler için Erişilebilirlik” başlığında da bu noktaya değinilmesi çalışmanın bütünselliğini ön plana çıkarmaktadır.

Katılımcıların önemli bir bölümü herhangi bir olumsuz tutumla karşılaşmadığını, hatta tahliye sırasında kendilerine öncelik tanındığını belirtmiş; bu durum, aile ve yakın çevrenin engelli bireyleri koruma refleksinin güçlü olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, “üzülerek bakma” veya “kaçamaz, kurtulamaz” biçiminde kendini gösteren acıma merkezli yaklaşımlar, yardım niyeti taşısa da engelliliği kırılganlıkla özdeşleştirerek öz-yeterlik algısını sarsabilme potansiyeli taşımaktadır. Daha nadir görülen fakat çarpıcı nitelikteki “nasıl kurtulacaksın, işin çok zor” türü karamsar yargılar ise engelliliği doğrudan yetersizlikle ilişkilendiren olumsuz bir toplum alt zümresinin hâlen varlığını göstermektedir. Öte yandan, şehir altyapısının erişilebilir olmaması ve kurumsal önlemlerin yetersizliği yönündeki eleştiriler, bireysel önyargılardan bağımsız olarak toplumsal sorumluluğun kurumsal

düzlemde yeterince karşılanmadığına işaret etmektedir. Bu konu da çalışmamıza da taşıdığımız Ünal ve Akın'ın (2021) çalışmaları da bu konuyu destekler niteliktedir.

Dolayısıyla kültürel ve toplumsal faktörler, destek ve dayanışma pratikleriyle olumlu bir koruma kalkanı sunarken, merhamet merkezli bakış ve yapısal erişilebilirlik eksikleri nedeniyle engelli bireylerin afet karşısındaki kırılganlığını tam olarak ortadan kaldıramamaktadır. Bunların yanında deprem süresince erişilebilirlik düzeyi ve kurumsal yansımaları biraz daha derinlemesine tartıştığımızda ise deprem sürecinde bedensel engelli bireylerin temel ihtiyaçlara ve hizmetlere erişim deneyimleri, bulguların işaret ettiği üzere, yapısal erişilebilirlikten kurumsal organizasyona uzanan çok katmanlı engellerle şekillenmektedir.

Öncelikle fiziksel ortam, eski ve çok katlı binalar, dar sokaklar, yetersiz toplanma alanı ve kış koşullarına uyumsuz çadır yerleşimleri nedeniyle tahliye ve barınma aşamalarında ciddi sınırlılıklar üretmektedir. Güven ve Gerçek'in (2017) yaptıkları çalışmada riskin yoğun olduğu yerde yapılaşmanın da yoğun olması ile beraber erişilebilirlikte sınırlılıklar yaşanması kanısına varması da bu noktada çalışmamızı destekler nitelik taşımaktadır. Bu ortamda hareket kısıtları, engelli bireylerin yalnız kendilerini değil aynı zamanda bakmakla yükümlü oldukları çocukları veya yaşlı aile fertlerini güvenli alana taşıma kapasitesini de zayıflatmakta; dolayısıyla engellilik, aile bütünlüğü bakımından çarpan etkili bir risk faktörüne dönüşmektedir. İletişim altyapısının ilk saatlerde çökmesi, yardım çağrılarında “sesle konum bildirimi” gibi yöntemlere mecbur bırakmakta ve kurtarma gecikmesi kaygısını büyütmektedir. Bu koşullar, engelliler için “zaman-kritik” ilkesinin daha da hayati olduğu bir gerçekliği ortaya koyar.

Devlet ve STK'lar tarafından sağlanan gıda, su, çadır ve battaniye gibi temel yardımlar olumlu bir ilk adım sunsa da yardımların tutarlılığı ve hızı örneklemede belirgin biçimde değişkenlik göstermiştir. Özellikle ilk 24 saat içinde yardıma hiç ulaşamama ya da geç ulaşma, enkaz altında kurtarma ekiplerinin gecikebileceği endişesi ve engellilere öncelik tanınmaması gibi sorunlar, mevcut afet yönetimi şemalarının engellilik perspektifini yeterince içselleştirmede göstermektedir.

Ayrıca düzenli ilaç tedavilerinin kesintiye uğraması, engelli çocukların fiziksel olarak tahliye edilememesi ve mobil sağlık birimlerinin eksikliği, afet sonrası ikinci dalga riskleri büyütmektedir. Yararlanılabilir sosyal destek temelde

aile ve komşu çevresiyle sınırlı kalırken, kurumsal destekle bu çevresel ağlar arasındaki koordinasyon zayıf kalmıştır.

Tüm bunlar ışığında değerlendirmeler yapıp bir baş etme stratejisi düzeni merak edildiğinde ise karşımıza bedensel engelli bireylerin deprem olasılığı karşısında geliştirdikleri baş etme repertuarının, duygusal rahatlama, sınırlı sorun çözme eylemleri ve yoğun sosyal desteğe dayanan çok katmanlı bir yapı olduğunu görmekteyiz. Erdoğan ve Aksoy (2020) yaptıkları çalışma da dini baş etme boyutunun anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna varsa da bizler çalışmamızda bunun aksi yönde bir durumla karşılaşmaktayız. Bu yönüyle çalışmamız literatürdeki bu çalışmadan farklı bir boyutu gözler önüne sermektedir. Bulgulara göre en yaygın strateji grubu duygu-odaklı baş etmedir: dua ve inanca yönelme, umut – kabullenme söylemleri ve dikkat dağıtıcı uğraşlar (televizyon, el işi, sosyalleşme) kaygıyı kısa vadede yatıştırmakta, ancak uzun süreli psikolojik iyileşme açısından etkisiz bir çerçeve oluşturmaktadır. Sorun-odaklı yaklaşım, ağırlıklı olarak hızlı tahliye ve aile bireylerini toplayarak dışarı çıkma biçiminde gözlenmiş; buna karşın “güvenli noktaya sığınma” gibi yerinde korunma tekniklerinin yeterince içselleşmediği anlaşılmıştır. Bu durum, hareket kısıtlılığına bağlı fiziki engellerin etkili eylem seçeneklerini daralttığını ortaya koymaktadır.

Sosyal destek, özellikle aile bağları üzerinden, hem duygusal düzenleme hem de fiilî yardım boyutunda merkezi bir işleve sahiptir; aile tesellisi ve fiziksel yardımı en sık başvurulmuş kaynak olurken, komşu-arkadaş ağı ikincil düzeyde kalmıştır. Çalışmamızda “Aile Faktörü” olarak aktardığımız bölümde anne ve babaya yüklenen sorumluluk bu yönüyle çalışmada da daha önce aktarılmıştır. Katılımcıların bir bölümü moral desteği için öncelikle “konuşma”yı vurgulayarak sözel paylaşımın kaygı azaltıcı etkisine işaret etmektedir. Buna karşın bilgi ve hazırlık temelli baş etme stratejileri örneklemede sınırlı kalmış; resmî eğitim talebini dile getiren az sayıda katılımcı, engellilere özgü uygulamalı afet eğitimlerinin hâlâ yaygınlaştırılmadığını göstermiştir. Pasif / kaçınmacı tepkiler ise bilgi eksikliği ve kişinin kendi beceri yetersizliğinin en uç yansıması olarak dikkati çekmektedir.

Genel olarak, bedensel engelli bireylerin depremle baş etme kapasitesi duygusal ve sosyal boyutlarda görece güçlü görünse de, hareket kısıtlılığını dikkate alan problem-odaklı eylemler ve bilgi temelli hazırlıklar yetersizdir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak bu çalışma, afet yönetimi literatüründe sıklıkla göz ardı edilen bir grubun, yani bedensel engelli bireylerin, deprem gibi ani ve yıkıcı bir afet karşısında nasıl baş etme stratejileri geliştirdiklerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın çıkış noktası, bedensel engellilerin hem fiziksel kısıtlılıkları hem de toplumsal dışlanmışlıkları nedeniyle afet süreçlerinde diğer bireylere kıyasla daha yüksek risk altında olmaları gerçeğidir. Bu çerçevede, Bitlis ili özelinde gerçekleştirilen çalışma, deprem afetiyle baş etme süreçlerinde bedensel engelli bireylerin ne tür psikolojik, fiziksel ve sosyal stratejiler geliştirdiklerini derinlemesine analiz etmiştir.

Araştırmada ortaya çıkan en baskın strateji, duygusal baş etme yollarının tercih edildiğidir. Çalışmamızın bu noktada literatürden farklılaşmış olup dini baş etme stratejilerine daha çok başvurulduğunu göstermiştir. Katılımcıların büyük bölümü, dua etme, tevekkül, sabır, olumlu düşünme ve sosyal ilişkiler aracılığıyla psikolojik rahatlama sağlamaya çalışmaktadır. Bu stratejiler kısa vadede kaygıyı azaltmakta etkili olsa da, uzun vadeli hazırlık ve müdahale süreçleri açısından sınırlı bir etki yaratmaktadır. Bu yönüyle de literatürdeki bazı çalışmalar ile paralellik göstermiştir. Çünkü bireyin kendi başına afetle mücadele etme kapasitesini artırmaktan çok, durumu kabullenme ve pasif bir direniş sunma eğilimi baskındır. Bununla beraberde bireycilikten çok birlikte tutum alma davranışı ön plana çıkmaktadır.

Problem odaklı baş etme yolları arasında, ev içi güvenli alan belirleme, aile bireylerini yönlendirme, yardım çağırma girişimleri gibi davranışlar öne çıkmaktadır. Ancak bu tür girişimlerin çok sınırlı sayıda katılımcı tarafından ifade edilmesi, fiziksel erişim engelleri, yetersiz yapı koşulları ve bilinç eksikliği gibi nedenlerle açıklanabilir. Yine bunların yanında depreme karşı nasıl davranılması gerektiğine karşı verilen eğitimlerin de yetersiz olması veya bu eğitimlere erişilememesi de diğer bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Deprem anında engelli bireylerin çoğu ne yapması gerektiğini bilememekte, bazıları ise tamamen başkalarının müdahalesine bağımlı kalmaktadır. Bu tavır engelliliğin dışa bağımlılık halinin bir çıktısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu sonuçlara ek olarak araştırmada sosyal destek stratejileri de önemli bir baş etme biçimi olarak tanımlanmıştır. Özellikle aile üyelerinin afet sırasında gösterdiği destek, bedensel engellilerin hayatta kalmasında belirleyici rol oynamıştır. Bununla birlikte, arkadaş çevresi, komşular ve resmi kurumlar gibi diğer sosyal kaynakların etkisi daha sınırlı kalmıştır. Bu sınırlılık özellikle deprem sürecinin sonrasındaki süreçte daha fazla kendini belli ettirmiştir. Bu da engellilerin toplumla bütünleşme düzeylerinin düşüklüğüyle bağlantılı olmakla beraber toplumsal unutkanlıkla da ayrıca açıklanabilmektedir. Kurumsal desteklerin yetersizliği, birçok katılımcının afet sonrası süreçte yalnızlaştığını ve ikinci bir travma yaşadığını göstermektedir. Bu da öncesinde belirtmiş olduğumuz durumu kanıtlar niteliktedir.

Tüm bunlarla beraber erişilebilirlik eksiklikleri ve bilgi temelli stratejilerin zayıflığı, baş etme kapasitesini sınırlayan en temel unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların çoğu, afet öncesi hazırlık anlamında bir plana sahip değildir. Toplanma alanlarını bilmeme, deprem çantası hazırlamama, tatbikatlara katılmama gibi faktörler, afet anındaki negatif olaylar zincirinin büyümesine neden olmaktadır. Bunun temel nedenleri arasında hem fiziksel çevrenin engellilere uygun olmayışı hem de afet eğitimi politikalarının bu bireyleri dışlaması yer almaktadır.

Çalışmada ayrıca afet sonrası barınma ve sağlık hizmetlerine erişimin kısıtlılığı da önemli bir sorun olarak öne çıkmıştır. Geçici barınma alanlarının çoğu, tekerlekli sandalye kullanıcıları için uygun değildir. Engelli bireyler, tuvalet, yatak, yemek alanı gibi temel ihtiyaçlara erişimde ciddi sorunlar yaşamaktadır. Bu durum da afet sonrası travmanın katlanmasına ve bireylerin psiko-sosyal çöküntüye uğramasına neden olmaktadır.

Tüm bu sonuçlar göz önüne alındığında bir takım öneriler, çalışmamızda yer verdiğimiz eksikliklerin giderilmesi, toplumun göz ardı edilen paydaşlarından olan bedensel engellilerinde fırsat eşitliğine varılabilmesi ve erişilebilirliğin üst düzeye ulaşması adına fayda sağlayacaktır. Bununla beraber literatüre katkı sağlaması ve etkin afet yönetimi oluşturabilme adına karar alıcı organlara ışık tutması açısından da ayrıca önem taşımaktadır. Bundan sebeple yapılan bu çalışma bir takım önerilerle devam ettirilmiştir.

Bedensel engelli bireylerin deprem afeti karşısındaki baş etme stratejileri büyük ölçüde içsel kaynaklara, yani bireysel dayanıklılığa ve sosyal çevreye dayanmaktadır.

Ancak bu stratejilerin yeterli ve sürdürülebilir olmadığı açıktır. Gerçek bir afet dayanıklılığı için, bireylerin yalnızca kendilerine değil, aynı zamanda sistemin desteğine de ihtiyaç duydukları unutulmamalıdır. Toplum temelli afet yönetimi yaklaşımlarının geliştirilmesi, bu bireylerin afet öncesi, sırası ve sonrasında daha etkin korunmalarını sağlayacaktır.

Bu bağlamda engellilere yönelik afet eğitimi politikaları oluşturulmalı, afet tatbikatları erişilebilir hâle getirilmeli, afet yönetimi süreçlerinde engellilerin görüş ve taleplerine yer verilmeli, barınma ve tahliye alanları engelli bireylerin kullanımına uygun olarak tasarlanmalıdır. Ayrıca yerel yönetimler, rehabilitasyon merkezleri ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yaparak engelli bireylerin afet bilinci arttırılmalı, baş etme stratejilerini çeşitlendirmelerine olanak sağlanmalıdır.

Psikolojik olarak da Bitlis'te yaşayan bedensel engelli bireylerde deprem sözcüğü, korku, panik, felaket imgeleri ve çaresizlik temalarıyla örülü yoğun bir psikolojik stres kaynağıdır. Bu stresin engellilikle kesişmesi, hem duygu yoğunluğunu artırmakta hem de eyleme geçme kapasitesini sınırlayarak ruh sağlığı riskini büyötmektedir. Dolayısıyla ruh sağlığı hizmetlerinin deprem hazırlık programlarıyla bütünleştirilmesi, engelli bireylere özel psikososyal destek paketleri geliştirilmesi ve toplumsal bilinçlendirme kampanyalarının bedensel engellilerin ihtiyaçlarına göre uyarlanması gerekmektedir. Böyle bir bütöncöl yaklaşım, hem travma sonrası ruh sağlığı sorunlarının önlenmesine hem de deprem karşısında özgüvenin ve dayanıklılığın güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

Bedensel engelli bireylerin depreme hazırlıktaki başarılı olma seviyelerini artırmak içinse çok boyutlu bir yaklaşım gerekmektedir. Erişilebilirliği ön planda tutan, farklı engel türlerine uygun modöler afet eğitim programlarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Aile ve yakın çevreyi kapsayan tatbikatların sürekliliğini sağlayarak engelli bireylerin hem bilgi hem de eylem düzeyinde güçlendirilmesini içermelidir. Engelliler için erişilebilir ve dayanıklı altyapı yatırımlarının yalnızca normal zamanlar için değil, afet senaryoları için de zorunlu olduğunu; aynı zamanda engelli odaklı kurtarma ekipleri, ilaç ve tıbbi cihaz sürekliliğini güvence altına alan lojistik ağlar ile alternatif iletişim kanallarının bir özel düzen olarak planlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kurum içi koordinasyonun güçlendirilmesi, afet planlarına engelli bireylerin adres bilgilerinin ve özel gereksinimlerinin önceden dahil edilmesi, Bitlis İli

özelinde kış koşullarına uygun erişilebilir geçici barınma çözümleri tasarlanması bu noktada önem arz eden öneriler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunların yanında toplum temelli dayanışma ağlarının güçlendirilmesini ve engellilik dostu tahliye protokollerinin geliştirilmesi de bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Tüm bu önerilere bakıldığında Bitlis'teki bedensel engelli bireylerin deprem döngüsünün tüm evrelerine ilişkin beklentilerinin dört temel başlıkta yoğunlaştığını görmekteyiz. İlk olarak **yapısal güvenlik** sorunu, sağlam ve erişilebilir bina stokunun yaygınlaştırılmasını, rampasız ve dar sokakların ortadan kaldırılmasını ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Katılımcılar, hem mevcut binaların güçlendirilmesini hem de yeni yapılarda evrensel tasarım ilkelerinin yasal zorunluluk hâline getirilmesini talep ederek yüklenici firmalar ve belediye denetimlerinin caydırıcı yaptırımlarla desteklenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu durum, erişilebilirlik algısını yalnızca mimarî estetik değil, can güvenliği bağlamında da ele alınması gerektiğine işaret etmektedir.

İkinci olarak **kurumsal kapasite** eksiklikleri, engelli bireylere odaklı özel kurtarma ekiplerinin kurulması, adrese dayalı engelli envanteri oluşturulması ve tahliye öncelik tanınması gibi hedefe yönelik düzenlemelerin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, mevcut düzenlemelerin kağıt üzerinde kaldığını, uygulama ve yaptırım mekanizmalarının ise zayıf olduğunu belirtmiş; bu nedenle afet planlarının engelli bireyler için somut ve işletilebilir protokoller içermesi gerektiğini dile getirmiştir. Özellikle sağlık hizmetlerinin ve ilaca erişimin kesintisiz sürdürülmesi, hareket kısıtları olan bireylerin hızlıca güvenli alanlara nakledilebilmesi ve kurumsal koordinasyonun gerçek zamanlı veri akışıyla desteklenmesi, geleceğe yönelik en kritik beklentiler arasında yer almaktadır.

Üçüncüsü ise **donanım ve teknolojik destek** gereksinimidir. Yardımcı cihazların (tekerlekli sandalye, ortez-protez, asansörlü taşıma sistemleri vb.) devlet tarafından maliyet kısıtına bakılmaksızın temin edilmesi ve Bitlis İli özelinde kış şartlarına uygun, erişilebilir çadır ve konteynır çözümlerinin yaygınlaştırılması talep edilmiştir. Bazı katılımcılar, robotik teknolojiler ve akıllı sensör sistemleri gibi ileri çözümlerin de değerlendirilmesi gerektiğini belirterek afet yönetiminde yenilikçi yaklaşımlara açık bir beklenti ortaya koymuştur.

Son olarak **psikososyal ve ekonomik güçlendirme** boyutu, deprem sonrasında travma yaşayan engelli bireyler için uzun süreli psikolojik danışmanlık, iş güvencesi ve maddî destek programlarının hayata geçirilmesi gereğini vurgulamaktadır. Aile ve toplum farkındalığını artıracak eğitim kampanyaları, düzenli tatbikatlar ve mahalle temelli dayanışma ağları, bireysel hazırlık kapasitesini kurumsal önlemlerle bütünleştirici araçlar olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Abay, A. R., & Çelik, Z. E. (2023). Deprem Sonrası Ortaya Çıkan Sorunlar ve Sosyal Destek Ağlarının Rolü. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 4(1), s. 91-100.
- Abdurrezzak, A. O. (2018). Korkunun Temelleri ve Türk Halk Kültüründe Korku Miti: Kara İye. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60).
- AFAD. (2018). Deprem Tehlike Haritası: <https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi> adresinden alınmıştır.
- AFAD. (2025, Mart 28). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü: <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> adresinden alınmıştır.
- Akyel, R. (2005). Türkiye Kamu Yönetiminde Afet Yönetimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), s. 15-29.
- Aren, S., & Akgüneş, A. O. (2018). Dört Temel Duygunun Bireylerde Risk Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(3), s. 362-378.
- Ateş, F. M., & Albayrak, M. (2022). Acil Durumlarda Engelliler ve Erişilebilirlik. *Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 15(1), s. 40-45.
- Aykara, A. (2011, Nisan). Kaynaştırma Eğitimi Sürecindeki Bedensel Engelli Öğrencilerin Sosyal Uyumlarını Etkileyen Etmenler ve Okul Sosyal Hizmeti. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1), s. 63-84.
- Azbay, Ş. (2023, 12 03). *Anadolu Ajansı* . Engelli Bireyler Eğitimlerle Deprem Bilinci Kazanıyor: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/engelli-bireyler-egitimlerle-deprem-bilinci-kazaniyor/3071683> adresinden alınmıştır.

- Bilik, M. B., & Akdağ, M. (2023). Özel Gereksinimli Bireyler ve Ebeveynleri Açısından Afet Zorlukları: 2011 Van Depremi Örneği. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(1), s. 243-256.
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Sage.
- Bulut, S., & Karaman, H. B. (2018). Engelli Bireylerin Cinsel, Fiziksel ve Duygusal İstismarı. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(2), s. 277-301.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Candemir, G., & Tunç, E. (2024). Travmatik Bir Deneyim Olarak Deprem: Depremzedelerin Deprem Sonrası Tepkileri, Anlam Oluşturma ve Yeniden İnşa Süreçleri.
- Çağlar, S. (2012). Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye'deki Erişebilirlikleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61(2), s. 541-598.
- Demir, A. (2019). Sosyolojik Açıdan Evde Bakım Hizmetlerinin "Engelli ve Aile" İlişkisindeki Rolü. *Journal of Socialand Humanities Sciences Research*, 6(44), s. 3395-3405.
- Demir, Y. E., & Gedik, M. (2022). Engelli Kavramı ile İlgili Akademik Yayınların VOSviewer ile Bibliyometrik Analizi. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(1), s. 12-25.
- Edemen, M., Bircan, O., & Okay, M. (2023). Deprem Nedir? Nasıl Oluşur; Türkiye'de Oluşmuş Depremler ve Etkileri Nelerdir? Depremlere Karşı Alınabilecek Tedbirler Hususunda Öneriler. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 10(93), s. 719-734.
- Engelsiz Dünya Federasyonu. (2023, 04 05). Engelsiz Dünya Federasyonu Engelliler İçin Afet ve Acil Durum Eylem Planı Nasıl Olmalı: <https://engelsizdunyafed.org.tr/blog-icerik/engelliler-icin-afet-ve-acil-durum-eylem-planı-nasil-olmalı-27> adresinden alınmıştır.
- Erdoğan, C. N., & Aksoy, Ö. N. (2020). Deprem Stresi ile Baş Etme Stratejileri. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 3(2), s. 88-103.

- Erdüen, A. D. (2008). Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Yaşantılarının İncelenmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de Afet Yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), s. 147-164.
- Esatbeyoğlu, F., & Karahan, B. G. (2014). Engelli Bireylerin Fiziksel Aktiviteye Katılımlarının Önündeki Engeller. *Spor Bilimleri Dergisi*, 25(2), s. 43-55.
- Fichten, C. S., Hines, J., & Amsel, R. (1985). Public Awareness of Physically Disabled Persons. *International Journal of Rehabilitation Research*, 8(4), s. 407-414.
- Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. Springer Publishing Company.
- Geale, S. K. (2012). The Ethics of Disaster. *Disaster Prevention and Management: An International Magazine*, 21(4), s. 445-462.
- Gerdan, S. (2019). Bir Sosyal Sorumluluk Alanı Olarak Afet Eğitimleri. *International Journal of Management and Administration*, 3(5), s. 101-110.
- Gilbert, C. (1995). Studying Disaster: A Review Of The Main Conceptual Tools. *International Journal of Mass Emergencies & Disasters*, 13(3), s. 231-240.
- Gökalp, M. G., Erciyas, Ş. K., Ekrem, E. C., & Çetin, Ş. (2024). Assessment of Healthcare Needs on Disabled Earthquake Survivors After the Malatya Earthquake. *Journal of Education and Health Promotion*, 13(1), s. 4.
- Göver, İ. H. (2023). Türkiye'nin Deprem Gerçeğine Sosyolojik Bir Bakış. İ. H. Göver içinde, *Türkiye'nin Deprem Gerçeğine Sosyolojik Bir Bakış* (s. 7-17). Ankara: İksad Publishing House.
- Guillet, S., Bouchard, B., & Bouzouane, A. (2014). Designing smart homes dedicated to disabled people using modular Discrete Controller Synthesis. *IFAC Proceedings Volumes*, 47(2), s. 54-59.
- Gül, İ. I., Şenay, D. Y., Kardoğan, C., Yazar, S. B., & Tarhanlı, T. (2023). Deprem Bölgesinde Engelli Olmak. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), s. 437-453.
- Güner, B. (2020, Haziran). Türkiye'deki Deprem Hasarlarına Dönemsel Bir Yaklaşım; 3 Dönem 3 Deprem. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 25(43), s. 139-152.

- Gür, K., & Nirgiz, C. (2024). Depremde Engelli Olmak. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, 9(3), s. 29-30.
- Güven, İ. T., & Gerçek, D. (2017). Değirmendere'nin CBS Tabanlı Deprem Risk ve Erişebilirlik Analizi. *Dirençlilik Dergisi*, 1(1), s. 31-45.
- Haspolat, Ş., & Köken, Ö. Y. (2022). Çocuk Kas ve Sinir Hastalıklarında Görülen Engellilik Çeşitleri. *Çocuk ve Medeniyet*, 7(13), s. 169-176.
- İpekçi, N. N. (2023). Afetlerde Kırılgan Grupların Sağlığı. *Sağlık Bilimleri ve Klinik Araştırmaları Dergisi*, 2(3), s. 147-156.
- İşçi, C. (2008). Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz? *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(9), s. 959-983.
- Işık, E., Aydın, C., Bakış, A., & Özlük, M. H. (2012). Bitlis ve Civarındaki Faylar ve Bölgenin Depremselliği. *BEÜ Fen Bilimleri Dergisi*, 1(2), s. 153-169.
- Işık, E. (2010, Eylül). Bitlis Şehri Deprem Performans Analizi. Sakarya.
- Işık, Ö., Aydınoglu, H. M., Koç, S., Gündoğdu, O., Korkmaz, G., & Ay, A. (2012). Afet Yönetimi ve Afet Odaklı Sağlık Hizmetleri. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2), s. 82-123.
- Kalfa, S. Ö., & Kalfa, V. R. (2023). Öğretmenlerde Bireycilik ve Kolektivitizmin Kadercilik Anlayışına Etkisi. *Business, Economics and Management Research Journal*, 6(2), s. 158-169.
- Kaplan, D. (1999). The Definition of Disability: Perspective of the Disability Community. *Journal of Health Care Law and Policy*, 3(2), s. 352-355.
- Karairmak, Ö. (2006). Stresle başa çıkma tarzları, kontrol odağı ve benlik saygısının psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 1-9.
- Karma Bilgi. (2012, Haziran). Deprem Oluşumu: <https://www.karmabilgi.net/deprem-olusumu/> adresinden alınmıştır.
- Kawai, T. (2015). Big Stories and Small Stories in the Psychological Relief Work After the Earthquake Disaster: Life and Death . *Analytical Psychology in a Changing World* .

- Kesik, O. A., Taştan, B., & Azgın, T. (2024). Engellilerin Afet Toplanma Alanlarına Erişebilirliğinin Ağ Analizi Yöntemiyle Belirlenmesi:Kastamonu Kent Merkezi Örneği. *Menba Kastamonu Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dergisi*, 10(1), s. 13-27.
- Kirschenbaum, A. (2006). Families and Disaster Behavior:A Reassessment of Family Preparedness. *Uluslararası Kitlemel Acil Durumlar ve Afetler Dergisi*, 24(1), s. 111-143.
- Kissow, A. M. (2015). Participation in Physical Activity and The Everyday Life of People with Physical Disabilities: A Review of The Literature. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 17(2), s. 144-166.
- Lazarus, R. S. (1993). From psychological stress to the emotions: A history of changing outlooks. *Annual Review of Psychology*, 44(1), 1–21. <https://doi.org/10.1146/annurev.ps.44.020193.000245>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Magdeburger Sigorta. (tarih yok). Nisan 18, 2025 tarihinde www.magdeburger.com.tr: <https://www.magdeburger.com.tr/blog/turkiye-deki-deprem-bolgeleri-nerelerdir#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%20Do%C4%9Fu%20Anadolu%20Fay,risk%20b%C3%B6lgesi%20olarak%20kabul%20edilir.adresinden%20alındı>.
- Maltais, D. (2019). Elderly People with Disabilities and Natural Disasters: Vulnerability of Seniors and Post Trauma. *HSOA Journal of Gerontology & Geriatric Medicine*, 5(4), s. 1-7.
- Mamatoğlu, N., & Tasa, H. (2018). Engelli Bireylere Yönelik Tutum Değişimi ve Duyarlılık Eğitimleri. *Türkiye Klinikleri J Psychol-Special Topics*, 3(1), s. 11-21.
- Memiş, L., & Baboğlu, C. (2020). Afet Yönetimi ve Teknoloji. M. Yaman, & E. Çakır (Dü) içinde, *Farklı Boyutlarıyla Afet Yönetimi* (s. 163-178). Ankara: Nobel.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Sage.
- Nakajima, Ş. (2012). Deprem ve Sonrası Psikolojisi. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2), s. 150-155.

- Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International Journal of Qualitative Methods*, 16, 1-13.
- Öcal, A. (2007, Mart). İlköğretim Okullarında Deprem Hazırlıkları: Kırıkkale İl Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), s. 1-12.
- Pakjouei, S., Aryankhesal, A., Kamali, M., & Seyedin, S. H. (2018). Experience of People with Physical Disability: Mobility Needs During Earthquakes. *Journal of Education and Health Promotion*, 7(1), s. 80.
- Pearlin, L. I., & Schooler, C. (1978, mart). The Structure of Coping. *Journal of Health and Social Behavior*, 19(1), s. 2-21.
- Perry, R. W. (2003). Incident Management Systems in Disaster Management. *Disaster Prevention and Management*, 12(5), s. 405-412.
- Quaill, J., Barker, R., & West, C. (2018). Experiences of Individuals with Physical Disabilities in Natural Disasters: An Integrative Review. *The Australian Journal of Emergency Management*, 33(3), s. 58-63.
- Rashem, O. A., & Aslangiri, F. (2019). Engellilerin Afet Dirençliliği ve Van'da Yerel Örgütlenme. *Dirençlilik Dergisi*, 3(1), s. 71-83.
- Sarı, O. T., & Aktar, E. (2017). Deprem Sonrası Yapılan/Yapılacak Binalarda Engelli ve Yaşlılara Dönük Düzenlemelere İlişkin Uygulayıcıların Görüşleri: Van İli Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6(1), s. 482-499.
- Selye, H. (1976). *The Stress of Life* (Revised ed.). McGraw-Hill.
- Şahin, M. (2019). Korku, Kaygı ve Anksiyete Bozuklukları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(10), s. 117-135.
- Şahin, Ş., & Üçgül, İ. (2019). Türkiye’de Afet Yönetimi ve İş Sağlığı Güvenliği. *Afet ve Risk Dergisi*, 2(1), s. 43-63.
- Taştan, B., & Aydınoglu, A. Ç. (2015). Çoklu Afet Risk Yönetiminde Tehlike ve Zarar Görebilirlik Belirlenmesi için Gereksinim Analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi*(31), s. 366-397.
- Taylor, S. E. (1998). *Health Psychology* (4th ed.). McGraw-Hill.

- Tehlike, Risk ve Afet Kavramları. (2024). Sosyal Bilgiler Biz: <https://www.sosyalbilgiler.biz/tehlike-risk-ve-afet-kavramlari.html> adresinden alınmıştır.
- Tonak, H. A., & Kitiş, A. (2020). Deprem ve Yangın Afetlerinde Engelli: Anlatımsal Bir Derleme. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 8(1), s. 77-84.
- Tuğluk, N., Gündoğdu, K., & Kaya, İ. (2006). Okul Öncesi Eğitimde Montessori Yaklaşımı. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*(3), s. 167-174.
- Türk, A. (2022). Deprem Özelinde Engelli Bireylere Duyarlı Afet Yönetimi Modeli. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(1), s. 61-77.
- Türk Psikologlar Derneği. (2010). *Afetlerde Psikososyal Destek El Kitabı*.
HYPERLINK "<https://www.tpdr.org.tr/>" \t "_new" <https://www.tpdr.org.tr/>
- Türkcan, B. (2024). Türkiye'nin Deprem Gerçeğiyle Yüzleşmesi:Ekonomik Büyüme ve Gelir Eşitsizliği Üzerine Analizler. *Efil Journal of Economic Research*, 7(4), s. 60-81.
- Türkiye Afet Müdahale Planı. (2022). AFAD : https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf adresinden alınmıştır.
- Türkiye Afet Müdahale Planı: AFAD. (2022, 15 09). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Web Sitesi: <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-planı> adresinden alınmıştır.
- Ünal, B., & Akın, E. (2021). Geçici Afet Konutlarının Ortopedik Engellilerin Erişilebilirliği Açısından İrdelenmesi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*(27), s. 473-495.
- Varol, N., & Gültekin, T. (2016, Güz). Afet Antropolojisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), s. 1431-1436.
- Vural, A. M., Taşkiran, H. B., Türkoğlu, S., Sarı, M., Yüncüoğlu, B., Koparan, E., & Keskin, R. K. (2024, Güz). Kamu Kurumlarında Depreme Hazırlık: Beklenen İstanbul Depremi Örnekleme Bağlamında Bir Değerlendirme. *Global Media Journal Turkish Edition*, 15(29), s. 28-53.

- Wikipedia. (2025). Mart 2025 tarihinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı: https://tr.wikipedia.org/wiki/Afet_ve_Acil_Durum_Y%C3%B6netimi_Ba%C5%9Fkanl%C4%B1%C4%9F%C4%B1 adresinden alındı.
- Yetim, F., & Mertcan, H. İ. (2023). Tarih ve Hafıza: Cevdet Şenyurt ve Sâmi Suner Örnekleri Üzerinden Toplumsal Unutkanlık Hastalığını Okumak. *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*(30), s. 107-125.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri* (11. baskı). Seçkin.
- Yıldırım, S. D. (2022). Ortopedik Engelli Bireylerin COVID-19 ve Afet Deneyimleri Üzerine Fenomonolojik Bir Araştırma. *Dirençlilik Dergisi*, 6(1), s. 75-92.
- Yılmaz, A. E. (2004). Afet Yönetimi I. 14-29.
- Yılmaz, K., Balun, B., & Erbay, G. (2019). Sürdürülebilir Bir Yönetim Paradigması: Ortopedik Engelli Bireylerin Afetlere Hazırlık Seviyeleri. *Dirençlilik Dergisi*, 3(1), s. 1-24.
- Yılmaz, V., & Yentürk, N. (2017). Türkiye'de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri. *Çalışma ve Toplum*, 1(52), s. 59-74.
- Yücel, D. (2024, Nisan). Engelli Bireylerin Deprem Sürecinde Güvenliği. *Hastane Öncesi Dergisi*, 9(1), s. 83-89.